

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ**  
**ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**ARKETİPSEL KURAM BAĞLAMINDA KIRGIZ MASALLARININ**  
**İNCELENMESİ**

**TEZİ YAZAN**

**Betül Begüm KARADAYI**

**Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT**

**Jüri Üyesi: Prof. Dr. Sevin ARSLAN**

**Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ali DOĞANER (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**MERSİN/ TEMMUZ 2023**

**ONAY SAYFASI**

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;  
2021012014 numaralı öğrencimiz olan **Betül Begüm KARADAYI** tarafından  
hazırlanan “**Arketipsel Kuram Bağlamında Kırgız Masallarının İncelenmesi**”  
başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oybirliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Ana**  
Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. İçi-Jüri Asıl Üyesi-Tez Danışmanı-Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. İçi Asıl Üyesi: Prof. Dr. Sevin ARSLAN

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. Dışı – Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ali DOĞANER

(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

**Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.**

03/07/2023

Prof. Dr. Murat KOÇ

Enstitü Müdürü

**NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.**

## İTHAF

*Biricik Aileme...*

## ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim

03/07/2023

Betül Begüm KARADAYI

## TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezimde, bana daima destek olan ve desteğini esirgemeyerek bilgi ve birikimleri ile bana yol gösteren ve yönlendiren değerli danışmanım, Hocam Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam boyunca yapabileceği bir şey olup olmadığını sorarak benim her kahrımı çeken, beni motive eden, yüzümü güldüren Ethem AYHAN'a, her zaman başarabileceğime dair inançları ile eğitim hayatım boyunca beni destekleyen, çocukluğumdan beri bir an bile yalnız bırakmayan canım arkadaşlarım Yaren PALAMUT ve Buse COŞKUN'a ve birlikte çıktığımız yüksek lisans tez yazım aşamasında beni hiç yalnız bırakmayan arkadaşım Kaan BURSAL'A teşekkürler ederim.

Son olarak beni maddi, manevi destekleyen aileme her zaman "Sen Yaparsın!" diyen, arkamda olduğunu hep hissettiren annem Cemile KARADAYI, babam Osman KARADAYI; yüzümü güldürüp bana inanan kardeşlerim Şekip Burak KARADAYI ve Bengü KARADAYI 'ya teşekkürlerimi sunarım.

**ÖZ****ARKETİPSEL KURAM BAĞLAMINDA KIRGIZ MASALLARININ  
İNCELENMESİ****Betül Begüm KARADAYI****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Tez Danışmanı, Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT****Temmuz 2023, 91 sayfa**

Bu çalışma, yazılı kaynak taraması yapılarak elde edilen elli Kırgız masalının arketipsel sembolizm bağlamında değerlendirilmesini içermektedir. Yapılan bu yazılı kaynak taramasında Zekeriya KARADAVUT'a ait Kırgız Masalları adlı çalışmadan toplam kırk altı masal kullanılmış olup aynı zamanda Mehmet Yılmaz'a ait Kırgız Halk Masalları (Motif İndex ve Tercüme) adlı yüksek lisans çalışmasından da dört adet masal seçilip değerlendirilmiştir. Değerlendirilen bu masallar İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung'un ortaya koyduğu arketipsel sembolizm kuramı açısından araştırılıp; self benlik, gölge, birey vb. arketipler açısından sembolik olarak incelenmiştir. İlk başta görülemeyen simgelerin zaman içerisinde insanların karşılaştığı benzer olaylarda davranışlara yansması anlamına gelen arketip kavramı Kırgız masal metinleri üzerinde değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle Kırgız masallarını oluşturan altyapıya dair bir bakış açısı geliştirmek amacıyla araştırma sahasının oluşumunu sağlayan tarihi, coğrafi ve kültürel zemin hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından Kırgız masalları ve Kırgız masalları üzerine yapılmış araştırmalar değerlendirilmiş, arketipsel sembolizm konusunun daha iyi kavranabilmesi için kurama dair temel kavramlar üzerinde durulmuştur. Arketipsel sembolizmin çalışma prensibi, eserde ilk başta görülemeyen simgeleri arketip ile ortaya koymaktır. Bu bağlamda Kırgız masallarında yer alan arketipler tespit edilmiş olup; metinler de örtük olarak verilen unsurlar arketipsel sembolizm bağlamında masallar üzerinden tetkik edilmiştir.

*Anahtar Sözcükler:* masal, arketipsel sembolizm, Kırgız masalları, Jung.

**ABSTRACT****EXAMINATION of KYRGYZ FOLKTALES in the CONTEXT of ARCHETYPAL  
THEORY****Betül Begüm KARADAYI****Master's License Dissertation, Turkish Language and Literature Department****Dissertation Advisor, Dr. Begüm KURT****July 2023, 91 Page**

This study involves the evaluation of fifty Kyrgyz folk tales in the context of archetypal symbolism, obtained through written source scanning. In this written source scanning, a total of forty-six tales from Zekeriya KARADAVUT's work titled "Kyrgyz Tales" were used, and four tales were selected and evaluated from Mehmet Yılmaz's master's thesis titled "Kyrgyz Folk Tales (Motif Index and Translation)". These evaluated tales were examined symbolically in terms of archetypal concepts such as the self, the shadow, the individual, etc., put forward by Swiss psychiatrist Carl Gustav Jung. The concept of archetype, which refers to the reflection of similar events encountered by individuals over time in behaviors, was evaluated on Kyrgyz folk tale texts. In the study, firstly, information about the historical, geographical, and cultural background that formed the study areas was provided. In order to develop a perspective on the infrastructure that constitutes Kyrgyz tales, the history and culture of the Kyrgyz people were examined first. Then, Kyrgyz folk tales and research conducted on Kyrgyz folk tales were evaluated. Subsequently, the fundamental concepts of archetypal symbolism were emphasized to better understand the subject. Archetypes present in Kyrgyz folk tales were identified, and the implicit elements given in the texts were examined through the lens of archetypal symbolism. The purpose of archetypal symbolism in psychology is to reveal hidden symbols through archetypes in the work.

*Keywords:* tale, archetypal symbolism, Kyrgyz folk tales, Jung.

## ÖN SÖZ

“Arketipsel Kuram Bağlamında Kırgız Masallarının İncelenmesi” başlığını taşıyan bu çalışmada, toplumların ve toplumu oluşturan bireylerin iç dünyasını yansıtmaya işlevine sahip olan sözlü gelenek ürünlerinden masallar ele alınmıştır. Kırgız folkloru üzerine yapılan çalışmalar bu sahada sözlü kültür geleneğinin canlılığını koruduğunu bu canlılık içerisinde masalların özel bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Kırgızlar, Türk toplulukları arasında bilinen en eski topluluklardan biridir; köklü bir geçmişe ve zengin bir kültüre sahiptirler. Geçmişten günümüze zengin bir sözlü kültür yaratmış olduklarının en önemli göstergelerinden biri Manas Destanı’dır. Göçebe olmayıp yerleşik hayata geçmeleri de sözlü kültür üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Masal, içinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerini yansıtır. Bu bağlamda insanın doğasını, insanın toplumdaki yerini, hayata bakışını, hayal gücünü anlamak için masal bir yol göstericidir. Masal geçmişten günümüze halk anlatısının yansı bulduğu önemli ürünlerinden biridir. Masal toplumsal kimliği görebildiğimiz edebi ürünlerdendir. Masal günlük yaşam, ahlak anlayışı, değerler çatışması, kadın-erkek ilişkisi ve toplumsal algı hakkında detaylar barındırabilir. Bu yüzden masalı anlamak demek toplumu anlamak demektir.

Analitik psikolojinin kurucusu olan C. Gustav Jung’un ortaya koyduğu arketipsel sembolizm bağlamında değerlendirilen elli Kırgız masalının taşıdığı sembolik evreni açığa çıkartmak amaçlanmıştır. Masalarda açıkça verilmeyen ama var olan arketipsel sembollerin incelenmesi sonucunda, masalların oluşumu ve bu oluşumda sembollerin bilinçaltındaki etkisi anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Nesiller boyunca insanlar masal yoluyla arketipleri aktarmışlardır. Anne, baba, kadın erkek gibi toplumsal roller üzerine biçimlenmiş; bireyin kendini bulma yolculuğu, bir yolculuğa çıkması, kendine eş bulması masalarda görülen arketip şablonları oluşturan meselelerdir. Masallar çeşitli erdemlere aracılık yapar. Bu unsurların irdelenişinde psikoloji ve edebiyat dalları ortak kaynaktan beslenmiştir. Çalışmamı en güzel şekilde sürdürebilmem için bana araştırma teknikleri gösteren, önemli bilgi birikimiyle her zaman destek verip arkamda olan saygıdeğer hocam Dr. Öğretim Üyesi Begüm KURT’a teşekkürlerimi sunarım.



## İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	i
ONAY SAYFASI .....	ii
İTHAF .....	iii
ETİK BEYANI .....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ .....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖN SÖZ .....	viii
İÇİNDEKİLER .....	ix
KISALTMALAR.....	xi
EKLER LİSTESİ .....	xi
1. GİRİŞ .....	1
1.1. Çalışmayla İlgili Genel Bilgiler .....	1
1.1.1. Konu .....	2
1.1.2. Amaç .....	4
1.1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	4
1.2. Çalışma Sahasıyla İlgili Genel Bilgiler .....	5
1.2.1. Çalışma Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	6
1.2.1.1. Lisansüstü Çalışmalar.....	6
1.2.1.2. Kitaplar .....	8
1.2.1.3. Makaleler.....	9
1.3. Çalışma Yöntemiyle ilgili Kavramsal Açıklamalar .....	9
1.3.1. Psikanaliz, Analitik Psikoloji ve Edebiyat İlişkisi .....	9
1.3.2. Bilinç, Bilinçaltı ve Bilinçdışı ve Kolektif Bilinçdışı Kavramları .....	12
2. YÖNTEM .....	15
2.1. Arketipsel Sembolizm .....	15
3. BULGULAR.....	18
3.1. Self (Benlik/ Özben/Öz/ Kendilik) Arketipi .....	18
3.2. Gölge Arketipi .....	34
3.3. Persona Arketipi .....	45
3.4. Durum Arketipleri .....	47
3.4.1. Kahramanlık (momomit/aşama) Arketipi .....	47
3.5. Simgesel Arketipler .....	52

3.5.1. Yaşlı Bilge Arketipi.....	52
3.5.2. Anne Arketipi.....	54
3.5.3. Baba Arketipi .....	58
3.6. Kırgız Masal Metinleri Ve Sembolik Dilin Çözümlemesi.....	61
3.6.1. Formülistik Sayılar .....	61
3.6.2. Renkler .....	64
3.6.3. Kuş Simgesi.....	66
3.6.4. Yılan Simgesi .....	68
3.6.5. Elma Simgesi.....	69
4. TARTIŞMA VE SONUÇ .....	71
KAYNAKÇA.....	74
EKLER.....	77

**KISALTMALAR**

<b>C</b>	: Cilt
<b>Çağ Üni</b>	: Çağ Üniversitesi
<b>Haz.</b>	: Hazırlayan
<b>K.M.</b>	: Kırgız Masalları
<b>M.Ö.</b>	: Milattan Önce
<b>s.</b>	: Sayfa
<b>TD</b>	: Türk Dili
<b>TDK</b>	: Türk Dil Kurumu
<b>T.C.</b>	: Türkiye Cumhuriyeti
<b>vb.</b>	: ve benzeri
<b>vd.</b>	: ve diğerleri
<b>Yay.</b>	: Yayınlar
<b>YÖK</b>	: Yüksek Öğretim Kurulu
<b>Y.L.</b>	: Yüksek Lisans
<b>yy.</b>	: yüzyıl

**EKLER LİSTESİ**

<b>EK 1. Tez Etik Kurul Onay Formu .....</b>	<b>77</b>
<b>Ek 2. Çağ Üniversitesi Tez Etik İzin İstek Yazısı .....</b>	<b>78</b>
<b>EK 3. Üniversite Tez Etik İzin Onay Yazısı.....</b>	<b>79</b>

## 1. GİRİŞ

### 1.1. Çalışmayla İlgili Genel Bilgiler

Günümüz Türk kökenli halkları arasında tarihi kaynaklarda ismi ilk olarak geçirilen Kırgızların kapsamlı bir tarihi olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Kırgızların tarih sahnesinde ortaya çıkışlarını öğrenmek karışık ve güç bir meseledir. Bu güçlükte Kırgız tarihini kavramak daha da önem taşımaktadır.

Her halkın kendine ait bir yapısı vardır. Halkların etnik tarihini araştırmak, özellikle de ilk bölümlerini bulmakta oldukça zordur. Halkların, ilk aşamadaki farklı unsurlardan teşekkülüne etnogeneze denmiştir. Etnogeneze anlam olarak halkların ortaya nasıl çıktığı anlamını taşımaktadır. Halkların oluşumunun incelenmesi söz konusu olduğunda, halkın yaşadığı toprağı, yeri, dili, ekonomisi, kültürü, ruh yapısı dikkate alınmıştır. Tüm bu anlatılanlar sıralı bir şekilde ve çerçevede meydana gelmiş ve gelişmiştir.

Bilim adamları kaynaklarda "Kırgız" adında iki halkın yaşam sürdürdüğünü kabul etmişlerdir. Mesela,

- 1) Çin kaynaklarında Kırgızlar ilk defa M.Ö. 201. yılında anılıyor ve yaşadıkları yerler olarak Yenisey (Güney Sibiryaya) gösterilmiştir.
- 2) "IX.-X. asırlarda Kırgızlar'ın mekânı Moğolistan, Sayan-Altay, Tanrı Dağları olarak gösterilmiştir" (Kabılbekova, 1997, s.32).

Bu ifadeler Kırgızların ortaya çıkışıyla ilgili birçok görüş arasında yer almaktadır. Konu üzerine şu bilgileri eklemek mümkündür:

Kırgızlar, isimleri Çin kaynaklarında bulunan, Orta Asya'nın en eski Türk topluluklarından biridir. Çin tarihçisi Sıma Tsyan ( M.Ö 145-M.S 88), Şi Tszi (Tarihi Yazmalar) isimli eserinde Hun hükümdarı Mete'nin kuzey ve kuzey batıya sefere çıktığı zaman, Gayan Gundar, Dinlin, Sinli vb. gibi birtakım boyları egemenliği altına aldığından söz etmiştir. Bu kabilelerden Gyan – Gundar'ın Kırgızlar olduğu ilmî çevrelerce kabul edilmiştir (Karadavut, 2006, s.1).

Kırgızlarla ilgili yapılan çalışmalardan biri olan Osmonov'un araştırmasına göre:

Kırgız adı M.Ö 3.yüzyılda anılmıştır ve aktardığı bilgiler içerisinde Kırgızların ana yurtlarıyla ilgili farklı söylemler vardır. Araştırmacıların bir kısmı Moğolistan'daki Kırgız Gölü'nü ana yurt gösterirken bir kısmı da Yenisey'i işaret etmiştir. 18. Yüzyılda Kırgızlarla benzer özellikleri taşıyan toplulukların görülmesi, bu tespiti güçlendirmiştir.

Yenisey ve Tivan-Şan'da yaşamış olan Kırgızlar bir dönem sonra iki kola ayrılmışlardır. Bu iki koldan bir kısmı 18. yüzyıla kadar Yenisey'de bulunmuş bir kısmını da Çinliler, Usun halkı olarak isimlendirmiş ve Usun halkı Tivan-Şan'da kalmışlardır. N. Aristov'un görüşü ise, "Yenisey ve Tivan-Şan Kırgızları aynı millettendir. Onlar Yenisey'de Tivan-Şan'a kadar gelen kısımda yaşamlarını sürdürmüşlerdir" (Osmonov, 2013, s.151).

"Kırgızistan 12 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle herhangi bir devletin etkisi altında benliğini kaybetme, kültürel değerlerini koruyamama endişesi de ortadan kalkmıştır" (Saray, 2014, s.297).

Yapılan araştırmalarda Kırgızların büyük bir alana ve coğrafyaya yayılmış olan diğer Türk devletleriyle de dini bakımdan yakın bir geçmişe sahip olduğu vurgulanmıştır.

"Kırgızlardaki kurban kesme geleneğinin düğünlerde görülmesi, bela ve musibetlerin yükünden kurtulmak, hastalıklardan kurtulup iyileşmek gibi nedenlerle kurban kesilmesi, Kırgızların Türk devletleriyle olan yakın geçmişleriyle ilişkilendirilebilir" (Özlü, 2005, s.102).

Sonuç olarak, Kırgızların güncel inanç ve kültür durumu, tarihleri boyunca etkileşimde buldukları İslam ve Şamanizm gibi dinlerin yanı sıra geleneksel göçebe yaşam tarzının izlerini taşır. Aile bağları, halk müziği ve dansı, geleneksel festivaller ve lezzetli mutfağı, Kırgız kültürünün önemli unsurlarını oluşturur. Ancak, kültürel değişimler ve modernizasyon süreci, Kırgızistan'daki toplumun da evrim geçirdiğini göstermektedir. Küreselleşme, teknoloji ve iletişim araçları gibi faktörler, geleneksel kültürel unsurların değişimine ve dönüşümüne yol açmıştır. Bu bağlamda, genç nesiller arasında geleneksel kültürel değerlerin korunması ve yaşatılması önemli bir konu haline gelmiştir.

### **1.1.1. Konu**

Kırgız Devleti yukarıda da izah edildiği gibi önemli ve köklü devletler arasında yer almaktadır. Folklorik unsurlar açısından zengin bir kültürel birikime sahiptirler. Yaşadıkları içtimai ve sosyal olaylar geleneklerini ve kültürlerini biçimlendirmiş ve edebiyatlarına yansımıştır. Canlı bir sözlü edebi geleneğe sahip olan Kırgızlarda masallar geçmişten günümüze aktarım bulmuştur.

Kırgız toplumunda masal anlatma geleneğinin çok eski zamanlardan beri devam etmekte olması ve günümüze kadar gelmiş bir anlatı türü olarak hala yaşıyor olması

masal geleneğinin anonim halk edebiyatı içerisinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bununa birlikte; araştırmacılara göre;

“Masal anlatıcılığının geçmişine bakıldığında masalların daha çok küçük beldelerde ve ekonomik bakımdan güçlü olmayan insanlar tarafından gerçekleştirildiği çıkarımına ulaşmak mümkündür. Bir bakıma masal anlatıcısı, zengin olma hayallerini masaldaki kahraman üzerinden anlatıp dışa vurmaktadır. Masal anlatıcısının bu durumu Kırgız masallarında da olağan bir şekilde görülmektedir. Kırgız masallarının büyük bir kısmında toplumsal eşitsizlikler, zengin-fakir ayrımı gibi konuların ele alınışı, gerçek hayatın masallara yansması olarak düşünülebilir” (Bakırcı & Türkan, 2018, s.709).

Türkiye’de Kırgız masalları üzerine çalışan isimlerden biri olan Zekeriya Karadavut bir makalesinde Kırgız masallarının birkaç özelliklerinden şu şekilde bahseder:

Kırgız masalları formel unsurlar bakımından yeterince kuvvetli değildir. Bazen masaldaki başlangıç, geçiş ve bitiş bölümleri üstünkörü birkaç cümle ile geçiştirilebilmektedir. Ancak Kırgız masallarının en önemli özelliklerinden birisi kahramanların olağandışı kişilik özellikleri taşımasıdır. Kahramanın doğumundan yol arkadaşlarına, atından girdiği mücadelelere kadar birçok anlatı destansı ifadeler taşır (Karadavut, 2006, s.3).

“Kırgız halkının yaşayış şekilleri, gelenek görenekleri, savaşları, mutlulukları ortaya koydukları metinlerde özellikle masalarda nesiller boyu anlatıldığını ve Kırgız masal anlatıcılığının gelenekleştğini dile getirir” (Karadavut, 2006, s.3). “Kırgızlar halk bilimi açısından, geçmişten günümüze kadar halk biliminin her bir motifi harmanlanarak yeni şeklini almıştır. Bu durum ise Kırgız folklorunun zenginliğini göstermiştir” (Alangu, 1983, s.29).

Kırgız folklorunda masal anlatıcılığı eğitim vermek amacıyla annelerin çocuklarına anlatmasıyla başlamıştır. Bu şekilde çocukların hayal dünyası genişleyerek, bir olaya çözüm üretme, düşünme hızları, hayata daha geniş çerçeveden bakabilmesi gibi durumları kavramışlardır daha sonradan bu durum ailedeki daha yaşlı büyük bireyler tarafından akılcı bir şekilde eğlenceyle birleştirilerek anlatılmış ve bunun meslek haline gelmesi sağlanarak köylerden köye, kulaktan kulağa anlatılmıştır (Aslan & Arapova, 2017, s.41).

Böylece Kırgız masalları sözlü kültürün ve anonim halk edebiyatının yapı ve önemli taşları arasında yerini almıştır. Sözlü kültürle başlayan masal anlatıcılığı zamanla derlemeler yoluyla yazıya geçirilmiş, masallar böylece yazılı kültürdeki asıl yerini almıştır.

Anonim halk edebiyatı içerisinde masal anlatıcısı, masalı oluşturan veya karşı tarafa aktaran kişidir. Gültekin, söz konusu anlatıcıya dikkati çekerek; “bir ürünü açıklarken önemli olanın o ürünü veya sanat eserini ortaya koyanın kim olduğunun belirlenmesi veya incelenmesidir” der. Dolayısıyla bu kişilerin belirlenmesi ve incelenmesi önemlidir ve anlatıcının tam incelenememesi sonucunda ürünün eksik bir değerlendirme olacağını vurgulanmıştır (Gültekin, 2017, 360-361).

### **1.1.2. Amaç**

Kırgız toplumunun masallarını ve masal anlatma geleneğini kapsayan bir çok önemli çalışma yapılmıştır, fakat Kırgız masallarını arketipsel simbolizm bağlamında değerlendiren herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu tespitten yola çıkılarak seçilen tür ve sahada, ilgili alan yazın göz önünde bulundurularak hazırlanan bu çalışmayla alana katkı sağlanacağı umulmaktadır. Yapılan çalışmayla Türk kültürünün önemli bir parçası olan ve zengin bir anlatı geleneği bulunan Kırgız sahasına ait masalların arketipsel bakış açısıyla sembolik açıdan değerlendirilmesiyle masallardaki arketipleri tespit etmek, incelemek, elde edilen verileri tasnif etmek amaçlanmıştır.

Edebî yapıtlar insan aklıyla ortaya çıkmış ürünlerdir, edebiyat insanların ortaya çıkardığı bir sanat eserini içerirken psikoloji ise ortaya koyulan sanat eserini, bireyin kendisini araştıran bir bilimsel alandır. İnsan, psikoloji ve edebiyat arasında sıkı bir bağlantı vardır. Bu bağları sergileyen göstergelerden biri arketip kavramıyla anlaşılmaktadır. İnsanları anlamak için de arketip yani imgelere ihtiyaç duyulur. İhtiyaç duyulanı göstererek kullanılması amaçlanmaktadır ve bu sebeple arketipsel yöntem bu bağlamda önemlidir.

### **1.1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar**

Çalışmada değerlendirilen masal metinleri Kırgız sahası masallarıyla sınırlandırılmıştır. Yazılı kaynaklardan elde edilen elli masal metni üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Ele alınan bu yazılı kaynaklar; kırk altı masal metni ile Zekeriya Karadavut’a ait Kırgız Masalları adlı çalışma ve diğer dört masalı içeren Mehmet Yılmaz’a ait Kırgız Halk Masalları (Motif İndex ve Tercüme) isimli yüksek lisans çalışmasıdır. İncelenen masal sayısının Kırgız masalları üzerinde arketipsel simbolizm değerlendirmesi yapabilmek için yeterli bir kaynak oluşturduğu düşünülmüştür.



## 1.2. Çalışma Sahasıyla İlgili Genel Bilgiler

“Anlatmaya bağlı türlerden masal, halk hikâyesi ve destan tarzındaki ürünler, Kırgız Folklorunda *comok* kelimesiyle karşılanmaktadır. Daha sonra bu ürünler üzerinde yapılan çalışmalar comok kelimesinin daha çok destanları karşılar nitelikte olduğu, masal kavramını anlam, şekil ve yapı bakımından karşılayan kelimenin ise cöo comok olduğu tespit edilmiştir” (Karadavut, 2006, s. 3-4). “Kırgız masalları; hayvan masalları, sıykırduu (sihirli) masallar ve turmust (realist) masallar olmak üzere üç kategoride sıralanmıştır” (Karadavut, 2006, s. 3-4).

“Kırgız masalları hacim bakımından, bir destanla veya halk hikâyesiyle kıyaslandığında kısa ama efsaneyle karşılaştırıldığında uzun anlatılar olduğu bilinmektedir. Peri ve realist masalların anlatımı daha uzun sürerken, hayvan masalları daha kısa sürede anlatılır. Kırgız masalları, şekil açısından nesir olarak değerlendirilir. Ancak hepsi için olmadığını bazı masallarda nazım şeklinde olduğu görülmektedir. Kırgız masalları formel yönden çok güçlü değildir. Masalların başındaki kalıplar genellikle kısa ve yalındır. Giriş kalıpları, masalın anlatılmak istenen kısma geçmeden dinleyicilerin ilgisini çekmek için yaptığı büyülü kısımdır” (Karadavut, 2006, s. 12).

“Geçiş kalıpları, masalda anlatılan bir hadisenin anlatımı tamamlandıktan sonra bir diğer hadiseye geçilirken zaman mefhumunu ifade eden kalıplardır. Masalın sona erdiği ise bitiş kalıplarından anlaşılır. Kırgız masallarında bu kalıpların dışına çıkıldığı durumlar pek görülmemiştir” (Karadavut, 2006, s. 14).

“Kırgız masalları içinde sihirli masallar, büyük önem taşımaktadır. Sihirli masallarda olaylar olağanüstü özellikler taşımakla birlikte abartılı bir şekilde anlatılmaktadır. Burada masalların temel yapısının toplumun sıra dışı düşünceleri ve geniş hayal dünyaları üzerine temellenerek şekillendiği görülür. Bu masallarda olağanüstü kahramanlar, değişik büyülü güçleri kahramanın başına gelen abartılı olaylar yer almaktadır. Bu masallarda kahramanların sahip olduğu olağanüstü özellikleri, büyü yetenekleri etkileyici ve abartılı bir üslupla dile getirilmiştir. Bazı masallarda *uç bastonum, vur tokmağım, açıl sofram* gibi kalıplaşan emir cümlelerinin bir çırpıda gerçekleşmesi, dile getirilen eylemlerin vuku bulması gibi gerçek üstü özellikler yer almaktadır” (Balçurov, 1997, s. 205).

Dor ise konuyla ilgili olarak; “Şekilsel açıdan Kırgız anlatı türlerine ait olan birçok kalıplaşmış sözler bulunmaktadır. Masallara doğaüstü bir anlatım katan “o zaman”

ile başlaması, bir varmış bir yokmuş gibi kalıpların kullanılması masallara zaman mefhumu katar. Anlatıcı dinleyicilere bildiği figürlerden bahseden bir dinleti sağlar. Bunun sonucu olarak masalın aynı geleneğe bağlanması anlatan kişinin sözünün ne kadar güvenilir olduğunu düşüncesini etkin kılar” demiştir (Dor, 2022, s.359).

### 1.2.1. Çalışma Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmalar

YÖK Tez Merkezinde Kırgız masalları üzerine yapılmış 10 yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. Aşağıdaki bölümde bu çalışmalar değerlendirilmiştir.

#### 1.2.1.1. Lisansüstü Çalışmalar

*Sabri Doğan, Kırgız Masalları (Metin/İnceleme) Üzerine, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.*

Bu çalışmada toplam 20 masal bulunmaktadır. Bu masallar şekil ve içerikleri bakımından sahip oldukları özellikleriyle ele alınmış aynı zamanda çalışmada Kırgız masallarıyla alakalı çeşitli çalışmalardan bahsedilmiştir. Masalların epizot sırası, masalarda tespit edilen motiflere yer verilmektedir. Kırgız masallarının kalıpları kısmında ve çalışmanın sonunda şekillerin çok olmadığını çoğu biçimin aynı olduğunu ve bu yapıların en basit şekilde açıklandığını saptamıştır.

*Mehmet Yılmaz, Kırgız Halk Masalları (Motif İndex ve Tercüme), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994.*

Bu çalışma 30 Kırgız masalının çevirisini ve motif yapısını içeren bir masal incelemesidir. Araştırmacı Kırgız masallarını incelemesi sonucunda gerek iç kurgu gerekse muhteva yönünden bazı farklılıklar taşıdığını ifade etmiştir. Zaman içinde anlatıcının derleyicinin yaptığı müdahaleler olduğunu tespit etmektedir. Bu çalışma araştırmamız için kaynak olması açısından önem taşımaktadır.

*Ceyhun Kaçmaz, Anadolu Halk Masalları ile Kırgız Halk Masallarının Karşılaştırılmalı Araştırılması, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.*

Yapılan bu çalışmada Anadolu sahasında görülen masal tasnifleri birer birer incelenmiş, elde edilen örnekler somutlaştırılarak aynı yöntemle Kırgız masalları için de kullanmıştır. Bu yöntemle Anadolu ile Kırgız masallarının birçok konuda ortak olduğu tespit edilmiştir. Farklı coğrafyaların ortak folklorik özelliklerine rastlandığı ifade edilmiştir.

*Gülcan Çaymaz, Kırgız ve Anadolu Masallarındaki Hayvan Motifleri ile Bu Masalların Dil ve Üslup İncelemesi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük 2019.*

Çalışmanın içeriğini Kırgız ve Anadolu masallarındaki motif yapısı ve şekil özellikleri oluşturmuştur. Masallar çeşitli yönlerden karşılaştırılmıştır; buna dil ve biçim yönü örnek gösterilebilir. İncelenen araştırmada hayvan masallarından eklemeler de yapıldığı görülmektedir. Çalışma, nihayetinde Kırgız ve Anadolu masallarının karşılaştırılmasından ve bu masallarda yer alan motiflerin incelenmesinden oluşmaktadır.

*Sonuç Akyol, Sırduu Sandık/Comoktor (Sihirli Sandık/Masallar) Adlı Kırgızca Masal Kitabı (Metin Ve İnceleme), Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı 2017.*

Bu çalışma masal tipleri, motif sıralaması ve incelenmesi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Metin merkezli halk bilim kuramı temelli geliştirilen araştırmada Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı kullanılmıştır. Masalarda tiplerle ilgili değerlendirmede W. Eberhard- Pertev Naili Boratav'ın ve Antti Aarne-Stith Thompson'un çalışmalarından da bahsedilmiştir.

*Zeynep Derya Dalkara, Kırgızca On İki Masal (Metin- Çeviri- Sözlük), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.*

Yapılan bu çalışmada 12 Kırgız masalı, Kiril alfabesinden Latin alfabesine çevrilmiştir. Çevirisi yapılan masalların da sözlüğü eklenmiştir.

*Selma Özen, Konu ve Yapı Bakımından Kırgız Peri Masalları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.*

Bu çalışmada Kırgızların Peri masalları konu, muhteva açısından araştırılmıştır. İnceleme yapılırken 22 masal metninin Kırgızca'dan Türkçeye aktarımı sağlanmış, daha sonra aktarımı yapılan metinler tematik olarak incelenmiştir. Masalların tematik incelemesi yapılırken Propp'un metodu uygulanmıştır. İncelenen 22 masalda çok sayıda motife rastlanmıştır.

*Uğur Ava, Türk Halk Hikâyelerinde Arketipsel Sembolizm, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl 2017.*

Çalışmacı tezinde halk hikâyelerinin yapısını incelemesini arketipsel sembolizm bağlamında araştırmasını yaparak, Türk kültürünün oluşumuyla alakalı olarak meydana gelen halk hikâyelerinin arketipsel çözümlemesini yapmıştır. Ele alınan arketiplerde

Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre, Kirmanşah, Âşık Garip, Âsuman ile Zeycân, Ercişli Emrah ile Selvi Han ve Hasan ile Gülcan hikâyelerinde birçok arketipe rastlanmıştır.

*Işıl Kay Karatek, Tunceli Masallarına Arketipsel Sembolik Bir Yaklaşım, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.*

Çalışmada Tunceli sözlü kültüründe hâlâ varlığını korumaya devam eden halk masalları derlenmiştir. Derlenen masallar, psikoloji alanıyla bağlantılı olarak sembolik açıdan incelenmiştir. Çalışmanın içinde saha çalışması da mevcuttur. Araştırmada 25 masal metni derlenmiştir.

*Shadmanai Supataeva, Kırgız Türklerinde Çocuk Folkloru, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2019.*

Türkiye’de Kırgızlarla alakalı çocuk edebiyatına dair yeterli sayıda çalışmanın olmayışı bu çalışmanın önemini ve orijinalliğini göstermektedir. Ele alınan malzemeler “İşlevselci Folklor Kuram ve Yöntemleri” açısından incelenmiştir.

### 1.2.1.2. Kitaplar

*Zekeriya Karadavut, Kırgız Masalları, Konya 2006.*

Çalışma toplamda giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Kırgızların tarihi ve genel bilgiler ile Kırgız masalları ana hatlarıyla anlatılmıştır. Çalışmanın ilk bölümüne geçildiğinde Kırgız masallarının tipleri motif sırası, Wolfram Eberhard-Pertev Naili Boratav ile Anti Aarne-Stith Thompson’ın tasniflerine göre incelenmiştir. İkinci bölümde ise Kırgız masallarının formel yapısı ve içeriği Thompson’ın ortaya koyduğu Motif yapısı bağlamında incelenmiştir. Son bölüm ise masal metinlerinden oluşmaktadır ve bu metinler 46 masaldan oluşmaktadır.

*Ali Abbas Çınar, Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler, Muğla, 1997.*

Yazar, Kırgız folklorunu anlatmaktadır. Folkloru anlattığı kısımda Kırgız masallarıyla ilgili masalın tanımına yer vermiş üç kategoriye ayırarak masallar hakkında kısa kısa bilgileri açıklamıştır.

*Süleyman Kayıpo, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi/Kırgız Edebiyatı 31, Ankara 2005.*

Bu çalışma, Kırgızlara ait halk edebiyatı ve Kırgız yazılı edebiyatı olarak iki bölüm halindedir. Masal türü ile ilgili bilgi verilirken, aynı zamanda masalların da sınıflandırması yapılmıştır.

*Dimitri Brudny & Kasimbek Eşmambetov, Çevirmen, Cengiz Buyar & İlmira Ragibova Kırgız Masalları ve Efsaneleri, Ankara, 2017.*

Kırgız Masalları ve Efsaneleri adlı eser geçmişten günümüze ulaşan ürünleri içermektedir. Saha çalışmasında toplanan masallar ve efsaneler bulunmaktadır. Kırgız Masallarında çeşitli motifler kullanılmıştır. Yapılan çalışmada toplamda 87 masal, Nasreddin Hoca hikâyesi ve 41 efsane metni yer almaktadır. Bu şekilde çalışma, Kırgızistan bölgesinde bulunan en geniş masal ve efsane derlemelerinden biridir.

### **1.2.1.3. Makaleler**

*Zekeriya Karadavut, “Kırgız Masallarında Mitolojik Unsurlar”, Milli Folklor, 2010.*

Çalışmanın başında Kırgız masallarıyla ilgili bilgi veren makale, aynı zamanda Kırgız masallarındaki mitolojik unsurlara özellikle masallarda yer alan at, geyik, alp karakuş, yılan, kurt gibi hayvanlar ile ağaç motifini ele alarak değerlendirmiştir.

*Gülcan Caymaz, “Kırgız ve Anadolu Hayvan Masallarında Mekân Algısı”, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 2021.*

Çalışmada Kırgız hayvan masallarının, Anadolu hayvan masallarına göre geleneksel yaşam şeklini koruduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda Anadolu masallarının daha çok kültürel etkileşime maruz kaldığı belirtilerek karşılaştırmaları yapılmıştır.

*Nedim Bakırcı, Hüseyin Kürşat Türkan, “Kırgız Masallarında Fakirlik”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 2018.*

Çalışmada masallar üzerinde fakirlik teması ele alınmıştır. Yazara göre Kırgız masal anlatıcıları fakirlik olgusunu masallara aktarmışlardır. Değerlendirme sonucunda fakir insanlarla zengin insanların etkileşimi, küstah ve yaramaz zenginlerin fakir kızlarla evlilik yoluyla adam edilmeye çalışılması, fakir insanın kafasını kullanarak zenginliğe ulaşması gibi çeşitli fakirlik temaları işlenmiştir.

## **1.3. Çalışma Yöntemiyle ilgili Kavramsal Açıklamalar**

### **1.3.1. Psikanaliz, Analitik Psikoloji ve Edebiyat İlişkisi**

Freud psikoloji biliminin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda Freud’a göre ve yaygın olarak bugün psikolojinin kabul edilmiş olan tanımı: “İnsan ve hayvan davranışlarını inceleyen bilim” olarak ifade bulmaktadır.

Geçtan kitabında Freud ile alakalı olarak; Freud, normalin çok dışında düşüncelerin ve davranışların abartılı olduğu görüşünü savunduğunu söylemiştir. Freud'a göre, "bozuk ve karmaşık davranışların gerçekte insanın içinde yaptığı çatışmadan kurtulabilmek için yaptığı yetersiz kalan çabaların yansımasıdır. Bu düşünce, normal ve normal dışında kalan davranışlarda aynı psikolojik etkiye sahip olduğunu çok küçük bir derece farklılık gösterdiğini ve ruhsal hastalıkların korkutucu kısmına son vermiştir. Bu görüşle yirminci yüzyıl psikiyatrisi temele oturtulmaya başlamıştır" (Geçtan, 1998, s.22).

"Psikanaliz, bireyin kendini tanımasında önemli bir yer tutar. Psikanaliz kelime olarak ruh çözümlemesidir, İnsanın içinde yaşadığı ruhsal sıkıntıları tedavi etmeye çalışan bir yöntem olarak değerlendirilir. Bunun yanında birçok alanda da önem kazanmıştır edebiyat, sanat, dil alanları bunu kapsamaktadır. Freud'un bu konudaki bakış açısından gidilerek insanın bilinçaltında yer alan doyurulamayan istekleri, arzuları rüyalar aracılığıyla ortaya koyduğu görüşü psikanaliz yönteminin kullanımını büyük ölçüde arttırmış olur. Freud'a göre rüyaların asıl amacından biri insan hayatını huzura erdirmesi ve rahatlatmasıdır. Bununla birlikte insanın arzuları doyurulmadığı zaman olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir" (Özen, 2020, s.10).

Sanatçıların iç dünyasını merak eden ve onların sinirsel kişilik özelliklerini inceleyen Freud, özellikleri Oidipus kompleksi içerisinde araştırarak farklı bir görüşünü ortaya çıkarmıştır. Bu düşünceye göre sanatçı, bilinçaltına attığı hisleri, duyumsadığı hazlarını eserine yansıtarak hayalleri olarak gösterir ve bununla kendini tatmin eder. Freud, bilinçaltında yatan insan ruhuna ait olan her şeyi, bir maden yatağıymış gibi değerlendirerek olan bilgileri yorumlar. Psikanaliz yöntemiyle Freud insan ruhunun en derinine inerek birçok hastalığı kökeninden inceleyerek pek çok tedavi yöntemini geliştirmeye çalışmıştır.

"Psikanalizin asıl çıkış noktası bilincin sadece görünen değil, bir de görünmeyen kısmı olduğudur. Freud'un görüşüne göre insan davranışlarının kökeni daha çok fizyolojik olarak nitelendirilmektedir. Uzun çalışmalardan sonra Freud, insan davranışlarının kökeninde fizyolojik durum ve rahatsızlıklarının da yanında, bilinçdışı kısım denen bir başka kısmında müdahalesinin olduğunu görüşünü ortaya atmış ve bu bilinçdışı kısım ile ilgili çalışmalarının yapıldığı alana psikanaliz adını vermiştir" (Emre, 2006, s.156).

Freud ve Jung, bazı noktalarda birbirlerinden ayrı düşerler. Jung, Freud'un görüşlerini tamamen hiçe saymaz sadece onun yaptığı tanımlamaları biraz daha

değiştirip geliştirerek kendi görüşünü oluşturur. “Freud der ki, rüyalar, amaçsız yapılan hareketler, takıntılar, sinire bağlı olarak ortaya çıkan tikler, tekrarlar, yanlışlıkla yapılan dil sürçmeleri (parapsaxis), afallamalar, hataya düşmeler... Psikanaliz yöntemi bunlar üzerine çalışmalar yapar ve sinir hastalıklarının (nevrozları) psikolojik bir teknikle geliştirip bunları gidermeye iyileştirmeye uğraşan tıbbî bir yöntem olduğunu dile getirir” (Freud, 1996, s.59). İnsanın yaşamı ile bilinçaltı arasında bir ilişki vardır. Dil sürçmelerinin, rüyaların aslında bilinçaltının dışı vurumu olarak gözükmektedir. Freud, insanın rüya görmesinde psikolojik yapının etkisi olduğunu söyler. Rüya Freud'a göre bir isteğin yapılması olayıdır ve ruhun çözümlenip açıklanabilmesi bakımından çok önemlidir. Jung ise rüyaları bilinçaltının normal bir etkinliği olarak tanımlar ve arketipler üzerinden ele alarak inceler. Freud, libidosal isteklerin doyurulamaması, fiziksel ve ruhsal açıdan belli sorunlara yol açar. Teşhire, saldırganlığa uğramak, bastırılma duygusu, duygularının tatminsizliği nevrotik kişiliği oluşturur. Freud'un aksine Jung şu şekilde değerlendirir, çocuğunun ailesine karşı aralarında bir ihtiyaç ilişkisi olduğunu dile getirir (Turna, 2020, s.5).

Jung, Freud'un olaylara yaklaşım biçimini eleştirir. Kolektif bilinçdışı ve arketip kavramlarını ortaya atar ve çeşitli tavırların altında yatan sebepleri kendi kuramına göre ortaya çıkarır. En büyük kuramsal ayrılıkları ise Freud'un ortaya koyduğu bilinçdışı kavramı daha çok kişisel olarak ele alınır. Jung ise yaptığı eklemeler ile Kolektif (ortak) bilinçdışı kavramını ortaya koymuştur.

Jung, “İlksel imge, yani arketip, tarih boyunca sürekli olarak kendini yineleyen ve fantezinin kendini istediği şekilde gösterdiği, ortaya çıktığı her yerde beliren bir karakterdir – bunun herhangi bir şey olabileceğini söyler, cin de olabilir, insan varlığı da bir süreç de olabilir. Aslında mitolojik bir figürdür... Bunlar, aynı tip sayısız yaşantının doğaüstü kalıntılarıdır... Bu imgelerin hepsinde bir miktar da olsa insan içinde yaşadığı psikolojisi, insan yazgısı vardır, atalarımızdan gelen birçok kez tekrarlanmış ve çoğunluğunda da aynı sırayı izlemiş belli başlı duyguların kalıntılarıdır” (Jung, 2006, s.323) diyerek açıklar.

Psikanaliz ve edebiyat arasında büyük bir bağ vardır. Psikanalizin edebiyat olmadan anlaşılması oldukça güçtür. Psikanaliz bilinçaltında yatan sebepleri, hayat boyu insanın rüyalarında gerçekleştirdiği isteklerin doyma noktasına ulaşması konusunu incelerken edebiyat ise kişinin bilişsel ve duyuşsal yapısını inceleyen bir alandır. Freud psikanalizin psikoloji dışındaki alanlara da yardımcı olduğunu söyler:

“Psikanaliz, sanatta giderilmemiş bazı isteklerin doyurulmasını amaç edinen bir etkinlik gözüyle bakar; başta sanatçının kendisini, sonra da dinleyen ve seyir eden kişileri kapsar... Sanatçı kendisini özgür bırakmaya çalışan kişidir ve eserini, kendisi gibi doyumdan yoksun bırakılan ve isteklerinin rahatsızlığını yaşayan daha başka insanlara sunarak onların da kendisi gibi özgürlüğe kavuşmasını sağlamaya çalışır” (Freud, 1996, 86-87).

Psikanaliz nasıl insanın ruhuna, hayatını tedavi etmeye, yaşamına iyi geliyorsa; edebiyat da bireyin iç çatışmasına, ruhuna iyi gelerek bireyi iyi, mutlu hissettirmek amacıyla çalışmalarını ortaya koymaktadır. İnsan yaptığı sanatta ya da okuduğunda belli duygular hisseder bazen mutlu olur bazen hüzünlenir, heyecanlanabilir yani edebiyat insanın ruhuna dokunur. Gerçek hayatta mutluluğa erişemeyen, yaşantısından mutlu olmayan kişi düş âleminde yaşar, bir türlü ulaşamadığı hayallerini özgürce yaşayabileceği bu hayalleri onu rahatlatır ve normalleştirir. Bir sanat eseri, onu ortaya koyan sanatçının hem hislerinden, hayallerinin arkasında yani bilinçaltından belli başlı izler taşır. Sanat eserleri dışı vurulmayı bekleyen eserlerden sembolik izler olabileceği gibi bazen de sanatın, sanatçının ta kendisi olarak da karşı karşıya gelmektedir. Psikanaliz ve edebiyat birbirlerini tamamlayan bir bütün olarak gösterilir (Özen, 2020, s.10).

### 1.3.2. Bilinç, Bilinçaltı ve Bilinçdışı ve Kolektif Bilinçdışı Kavramları

Jung’un kazandırdığı arketip kavramının daha iyi anlaşılabilmesi açısından bazı kavramların üzerinde durmak gerekir. Bu kavramların başlıcaları; bilinç, bilinçaltı, bilinçdışı ve kolektif bilinçdışıdır.

Bilinç (consciousness) kelimesinin Latince’de karşılık olarak gelen *conscientia*, “bilgi durumunda olmak, bilgiyle donatılmış olmak” manasını karşılamaktadır. Bilinç “o an farkımızda gelişen her türlü duyulan ve yaşantıların bulunduğu alandır. Bilinç ruhsal yapının doğrudan farkında olunan tek alanıdır” (İnanç, Yerlikaya, 2012, s.19). Bireyin hem dışarıdaki hem de içerideki uyarılara karşı farkındalığıdır. Bireyi diğer tüm canlı varlıklardan ayıran önemli bir özelliktir bilinç. İnsanın davranışlarını kontrol edebilmesi, dürtülerinin yanı sıra istekli ve kontrollü olmasını ve uygulamasını sağlayan her türlü yapı bilinçtir. Bilinç, Jung’un görüşüne göre şu şekilde açıklanmaktadır; “Kişinin direkt olarak her şeyi fark ettiği yani farkında olduğu, ona tanıdık gelen bir zihnin parçasıdır. Yaşamın ilk başlarında yani doğumun öncesinde insan zihninde



oluşmaya başlar” (Geçtan, 2012, s.172) yani insanın farkında olduğu, zihinsel ve duyumsal olan her şey bilinç ile ilgilidir.

Bilincin, bilinçdışıyla sürekli bir etkileşime sahip olması bilinci anlayabilmek için bilinçdışının da ne ifade ettiğini bilmeyi gerektirmektedir. İnsan davranışlarını şekillendiren temel yapı taşları bilinç ve bilinçdışıdır.

Sigmund Freud, “İlk yaptığı çalışmalarda ruhsal hayatta iki bölüm olduğunu söylemiştir ve bunlar, bilinç ile bilinçaltıdır. Freud insan zihnini buz dağına benzetmiştir. Buz dağının görülebilen kısmına bilinç (conscious) diye adlandırmıştır. Bu kısmın küçük ve önemsiz olduğunu da eklemiştir. Bu insanın tüm kişiliğinin görülebilen yani yüzeysel olan kısmıdır. Büyük ve derin olan bilinçaltı (unconscious), ise tüm insan davranışlarının arkasında kalan güdüsel güç yani insanın içgüdülerinin toplamıdır” (Schultz & Schultz, 2007, 608).

Bu açıklamadan bilincin bilinçdışından doğduğu, bilinçdışının daha önce var olduğu birbirlerinin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Bilinçdışı, farkında olunmayan fakat kişinin sözlerinin, duygularının ve davranışlarının birçoğunu yöneten istek ve güdülerin hepsidir. Bilinçteki davranışların gözlenebilirliğinin yanında ne kadar bilinçte olursa da bunların altında yatan belli süreçler vardır ve insan bunların farkında değildir. Freud, bilinçdışının doğrudan gözlenemeyeceğini söylemiştir. Bunu şöyle bir örnek verir: insanın dil sürçmeleri, rüyaları ve bastırıldığı unutmalarının asıl nedeninin bilinçdışından kaynaklandığını söylemiştir (İnanç&Yerlikaya, 2012, s.19).

Bilinçdışı insanın en derinlerinde bastırıldığı duygularını, dürtülerini bulundurduğu ve en derininde bulunduğu yerdir. Jung’un bilinçdışı üzerine yaptığı çalışmalarla Freud’un çalışmaları farklılık göstermiştir. Jung daha derinlemesine bir çalışma yapmıştır. Jung, bilinçdışı kavramını ikiye ayırmıştır, “kişisel ve “kolektif bilinçdışı” adı altında incelemeler yapmıştır. Jung’un “kişisel bilinçdışı” Freud’un bilinçdışına benzemektedir. Fakat Jung, Freud’dan ayrıldığı kısımlardan biri de kolektif bilinçdışıdır.

Kişisel bilinçdışı, bir zamanlar farkında olan, zaman içerisinde unuttuğu ve hayatı boyunca bastırıldığı anılardır. Bu anlar sadece o kişiye aittir. “Bir başka anlamda da, bu yaşantılar ya bilinç düzeyine ulaşamayacak kadar zayıf durumda ya da bilinç düzeyinde yaşantısını devam ettiremeyecek kadar güçsüz durumdadır”(Geçtan, 2012, s.174).

Kolektif bilinçdışı; “İnsanoğlunun deneyimlediği olayların toplamıdır ve her insanda olan ve doğuştan gelen tüm ruhsal deneyimlerdir. İnsan ve insanoğlunun çok önceki yaşantıları yani atalarından gelen genetik yapı yoluyla aktarılmış bu yaşantılar

kuşaklarca tekrar tekrar yaşanarak ortak deneyimleri oluşturur” (İnanç&Yerlikaya, 2012, s.73). Kişisel bilinçdışını kolektif bilinçdışından ayıran özellik bilinçte var olup unutulmuş anılar iken kolektif bilinçdışında *dna* faktörü etkili olmaktadır. Kolektif bilinçdışı evrimsel ve atalar olarak benzer özellikler gösterilebileceğini ortaya koyar. Örneğin, “bir insanın karanlıktan korkması veya bir hayvan görünce ondan kaçınması için bunları yaşaması gerekmez. Bu korku eğilimleri atalardan gelen, kuşaktan kuşağa aktarılmış belli yaşantılar olarak işlenmiştir”(Geçtan, 2012, s176). Bilinçdışı insan hayatını önemli noktalarda etkiler. İnsan doğduğunda belli bir bilinci yoktur. Ancak Jung’un görüşüne göre kolektif bilinçdışı insanın doğumundan beri vardır ve bilincin noktasında onu şekillendirmeye yardımcı olur. Kolektif bilinçdışı evrimle paralel bir şekilde açıklanabilir. İnsan doğar doğmaz kolektif bilinçdışı ögesiyle doğar. Yaşadıkça ve deneyimledikçe algılar açılmaya başlar. Bazı olayların kolay bir şekilde algılanması, seçilmesi ayırt edilmesi kolektif bilinçdışı sayesinde olmaktadır. Jung bilinçdışını incelerken arketip kavramını ortaya çıkarmıştır. Arketip kavramı hem bilinçdışı olarak hem de insan yaşamında sembol olarak varlığını göstermektedir.

Jung böylelikle bilinç, bilinçdışı ve kolektif bilinç dışı kavramlarını insan hayatına nasıl etki ettiğini, tepkilerini algılama biçimini derinlemesine inceleyerek açıklamıştır.

## 2. YÖNTEM

### 2.1. Arketipsel Sembolizm

Arketipsel Sembolizm Carl Gustav Jung'un ortaya atmış olduğu bir terimdir. Jung tüm bireylerde ortak bir bilincin var olduğunu dile getirip oluşan ortak bilince *arketip* ismini vermiş, böylece psikolojiye arketip kavramını kazandırmıştır. Jung, *kollektif bilinçdışından* dışarı çıkan terimlere arketip ismini vermeden önce, *başlangıçtan beri var olan imgeler* ve *kollektif bilincin hakimleri* isimlerini kullanılmıştır. Daha sonra, St. Augustinus'un "ideae principales"ı kavramından esinlenerek, *arketipler* ismini kullanmıştır. Jung'un arketipleri açıklamak amacıyla esinlendiği, St. Augustinus'un *ana düşünceler* ile ilgili tanımı şudur:

Ana düşünceler, kavramların biçimleri ya da yerinde duran ve hiç değişmeyen sebepleridir; belli bir biçimleri yoktur; hep aynı şekilde sürekli ve sonsuza kadar devam eder; kendileri yok olmazsa da varlığını sürdürecektir her şey, o kalıpların içerisinde biçimlerini bulur ve aynı şekilde yok olur. Ancak ruhun, bu ana düşünce ve kalıpları tanımlayamayacağı, akıl ruhu ile hissedemeyeceği söylenmiş olur (Jung, 2006, s.46).

Jung, "arketipin, Platon'un ideasıyla eş anlamlı bir kelime olduğunu ifade etmektedir" (Jung, 2021, s.17). Platon'un görüşüne göre "bu idealar bir kişinin yaşamı daha başlamadan çok önce tanrıların kafasında yani zihnende olan durumlar olduğunu normal hayatta olan bitenden daha öte bir durum olduğunu söylemiştir" (Stevens, 2014, s.73). Jung, St. Augustinus ve Platon'un bu yaklaşımlarından etkilenip biçimler üzerine düşüncesi yoğunlaşmıştır.

Jung bir bebeğin doğduğunda bir *tabula rosa* olmadığını yani zihnin dolu olduğunu ve insanlığın kültürel yapısına ait fikirleri barındıran dolu bir kafayla geldiğini söylemiştir. Deneyimler ve yaşam şekilleri arketipleri hayata geçirmiştir. Arketipler, evrensel ve kişiye, bireye özgüdür. Kişinin hayattaki deneyimleri, hayata bakış açısı ve kültürel etkinliklerine göre değişebilmektedir. Böylelikle her insanda farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir.

Jung ile Freud'un birbirinden ayrıldığı bilinçdışı konusu, bazı araştırmacıların da tartışma konusu olarak ele aldığı bir kavram olarak psikoloji tarihi içerisinde yerini almıştır. Jung, Freud'dan farklı düşünce geliştirerek bilinçdışının kolektif bilinçdışı ve bireysel bilinçdışı olmak üzere iki kısma ayrıldığını dile getirerek, bireysel bilinçdışının

yanına kolektif bilinçdışını da söyler. Jung'a göre "ev, psişeyi; üst kattaki oda, bilinçli kişiliğini; zemin kat, daha sonra kişisel bilinç dışı adını verdiği bilinçdışının ilk kademesini ve en alt kat da kolektif bilinçdışını simgelemektedir. Bu en alt katta, içindeki ilkel insanı ortaya çıkarmıştır" (Stevens, 2014, s.71). Onun düşüncesine göre psişe mirası şekillendirmede yardımcı olan çağrışımlardır. Jung kolektif bilinçdışı denilen kavramı *arketip* olarak değerlendirir. "Fizikçiler nasıl parçacıkları ve dalgaları inceliyorsa, Jung da psikologların kolektif bilinçdışına arketip diyecektir. Arketipler, bir araya geldiklerinde insanlığın önemli mirasını oluşturan ve hepimizde özdeş olan psikik yapılar olduğunu belirtir" (Stevens, 2014, s.72). Böylece Jung, bilinçdışının, arketipler üzerinden tespit edilebileceğini dile getirmiştir.

Arketipler, insanı benzer durumlarla karşılaşması ile geçmişteki durumlara benzeyen bir durumda davranmasına altyapı oluşturan birtakım yaşantıların çok daha önceden var olması durumudur. Jung'un bilinç kavramı Freud'a göre daha kapsamlıdır. Jung bir kitabında arketipleri şu şekilde tanımlamaktadır:

"Birçok kişi aynı sorunu yaşamaktadır fakat herkes aynı rüyayı hiçbir şekilde göremez. Nasıl, kendine has bir birey yoksa aynı şekilde kendine has niteliklere sahip bireysel ürün de ortaya konulamamıştır. Rüyalar bile, farklı yaşantıların ve mitolojilerde belli başlı motiflerin neredeyse aynı şekillerde karşılaşılması, ortak bir bilince sahip olduğunu göstermektedir. Jung, bu motiflere arketip diyerek, bu tanımlamayla anlatmaya çalıştığı şey, hemen hemen dünyanın her köşesindeki mitolojilerin parçalarını oluşturan kolektif şekiller ve imgeler aynı zamanda da bilinçdışı kalıtmalı bireysel ürünler vardır. Arketip motifler insan zihninin, sadece göç ederek değil aynı zamanda kültürel olarak kuşaktan kuşağa getirilen belli yapılardan da oluşmuştur" (Jung, 2010, s.49).

Jung, arketipler üzerine düşüncelerini dile getirir. Arketipler evrenseldir yani her insan temelde aynı tip imgelere sahiptir. "Arketipsel yapılar evrensel oldukları yani her insan belli başlı arketiplere kalıtım vasıtasıyla doğuştan sahip olmuştur" (İnanç, Yerlikaya, 2012, s.74). Örneklerle ifade edilirse,

"Bir çocuk doğduğunda ki dünyanın neresinde doğarsa doğsun anne arketipiyle dünyaya gelmektedir. Fakat kendi annesiyle iletişime girdikten sonra belli başlı farklılıklar oluşmaya başlamaktadır. Her anne aynı olmadığı gibi her çocukta aynı değildir. Çocuk yetiştirme biçimi, aileden aileye hatta aynı aile içindeki çocuklar bile birbirinden çok farklıdır. Beş parmağında beşi bir olmamaktadır" (Geçtan, 1998, s.172).

İnsan temelde aynı imgelere sahip olsa da zaman içerisindeki deneyimi, etkileşimi, iletişimi ve yaşantıları onu değiştirerek belli kalıplar oluşturmasını sağlamaktadır.

Arketipler, insanın kolektif bilinçdışını, geçmişe, her şeyin başladığı yere, simgelere kadar indirger. Jung iki kavramı önemsemektedir, bunlar arketip ve simgelerdir. Bu kolektif bilinçdışı insanların en iç kısmından gelen simgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. “Semboller, olayları ve bildiklerimizi beynimizin içine kazıyarak insanın kendisini aşan ve gözüyle görüp de eliyle tutamadığı olayları tanımlamasını sağlayan unsurlardır” (From, 2015, s.7). Kişi durumdan haberdar olmasa bile arketipler davranışlara simgeler aracılığıyla yön verir. Arketipler bilinçdışı olduğundan kendilerini rüyalar yoluyla gösterirler. Jung, der ki: “Rüyalar aslında bilinçdışı dünyasının en gözle görülebilen anlatım biçimidir ve insanın doğallığını yansıtır” (Gençtan, 1998, s.196) diye belirtir. Burada da anlaşılacağı üzere rüyalar semboliktir. Rüyalarda görülenler belli sembollerin açıklanmasıyla anlaşılır. Jung için aynı rüya görmek farklı insanlar için farklı anlamlara gelebildiği gibi aynı kişiler için farklı zamanlarda arketipler vasıtasıyla açıklanabilmektedir.

Mitler, insanın kendisini ve yaratılışını algılama biçiminin sembolik bir ifadesidir. Eliade’ye göre “mit, her koşulda “yaratılış”ın öyküsüdür” anlamına gelmektedir (Eliade, 1993, s.15-16). Jung’un düşüncesine göre mitler insanın kendini en basit şekilde açıklama biçimidir. Mit olayları daha çok evrenin nasıl yaratıldığı ve insanlığın ilk zamanlarını anlatır, bunları anlatırken de çeşitli imgelerden yararlanır. Arketiplerin iyi anlaşılabilmesi için mitlerin iyi bilinmesi gerekmektedir. Bunun yanında arketip sadece mitler değil masallar, halk anlatıları, efsanelerde bulunmaktadır. Bu anlatı türleri yıllardan beri canlılığını sürdürerek anlatılagelmiş ve kültürünü çeşitli coğrafyalara yayarak bilinçdışı ürünü olarak var olmaktadır. Mit, masal, efsane içlerinde çok fazla arketip bulundurmaktadır. Jung’un arketipi aslında insanın içinde var olan ortaya çıkaramadığı kolektif bilinçdışı öğeler olarak somutlaştırılabilir. Jung yıllardan beri yaptığı araştırmalarda birçok arketip ortaya çıkarmıştır. Kendilik, anne, baba, yüce birey, yüce ana, çocuk, anima-animus, persona, tanrıça, gölge, büyücü, yetim, gezgin vb. birçok arketipin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Jung’a göre bütün arketiplerde hem aydınlık kısım hem de karanlık kısım olabildiğini yani iki kısım olabileceğini ve bu iki kısımdan biriyle görünebileceğini açıklamıştır. Örnek olarak, Babanın hem şefkatli baba hem de korkunç baba olarak gösterebilmesidir (Serrican, 2015, s.1209).

### 3. BULGULAR

#### 3.1. Self (Benlik/ Özben/Öz/ Kendilik) Arketipi

Jung, arketipsel sembolizmi açıklarken ben arketipini bireyin nihai bir amacı olduğunu, en önemli arketip olduğunu düşünmektedir. Ben arketipinin merkezde olduğunu diğer kolektif dışı arketiplerin etrafında onu takip ettiğini söylemektedir. “Kişiliği örgütlü hale getiren ögedir. Güneş bütün yıldızların yani sistemin merkezindeyse, ben kişisi ise kolektif bilinçdışının merkez arketipindedir. Ben arketipi, bilinçdışındaki diğer arketipleri bir güneş sistemi gibi onun etrafında oluşturduğu arketipleri ve onların bilinç alanda ortaya çıkış biçimlerini düzenleyerek, kişiliğin gerçekleşmesini sağlamaya çalışır.” (Geçtan, 1998, s.182). Ben arketipi bireyin her anlamda dengede, merkezde kalması gerektiği anlamına gelmektedir.

Jung kendini dengede tutmayı yani “ben” arketipini merkeze koyarken asıl amacın insanın kendini gerçekleştirmesi olduğunu dile getirmektedir. “Kendilik (self) arketipi, bilinçdışında ele geçirilmesi çok zor bir mücevher gibidir. Efsanelerde olan devler ve güçlü hayvanlar ile yüzleşip büyük mücadeleden sonra ona galip gelen kahraman gibi, birey de kendi egosu ile karşılaşarak ve onu yenerek bütünlüğünü sağlamalıdır” (Sambur, 2005, s.109). Her insanın amacı bakıldığında kendini gerçekleştirebilmek olmalıdır, ancak bazı yolları aşarak bütün haline gelmelidir. Bireyin bu yolda ben arketipini ulaşması için öncelik olarak kendini çok iyi tanıması, kendisinin farkında olup ona göre hareket etmesi gerekir bu sayede mükemmelliğe asıl amaca ulaşmış olur. “Kişiliğin bireyleşebilmesi için insanın kendine ilişkin her şeyi bilinçlendirebilme düzeyine erişmesi gerekmektedir. Eğer ego, ben arketipinin etkileşimine uymaz ve bilincindeki bene erişmesine izin vermezse insan kendini tanıyabilme olanağından eksik kalır. Jung, her şeyden önce insanın kendini tanımasına öncelik verir daha sonra kendini gerçekleştirmesi gerektiğini söylemektedir” (Geçtan, 1998, s.182)

Ben arketipine ulaşan yani kendini gerçekleştiren birey hayata daha farklı açılardan bakmaya başlar. Birey kendisini daha iyi tanımaya, bilmeye, görmeye ve algılamaya başlar. Kendini iyi görmek için daha çok çalışır ve bu konu hakkında daha çok çaba gösterir. “Jung düşüncesinde kendilik, fonksiyonu ile kavranılamayana; akıl ile erişilemeyene ulaştırır. Bu sebeple insanı dara sokan ve sınırlayan bir fonksiyondan uzak, insanın özgür kalışına ve yüce oluşuna imkân veren bir işlev halinde ilerletir” (Bahadır, 2010, s.182). “Ben arketipi, Jung'un kolektif bilinçdışı arketipleri arasındaki

çalışmalarının en önem arz eden çalışmasıdır. Fakat Jung, ben arketipini, ancak diğer arketipler üzerindeki çalışmalarını bitirdikten çok sonra fark edebilmiş ve kavrayabilmiştir. Jung'un düşünce yapısına göre ben arketipi, hayatın asıl amacını ve bireyselleşmiş olmanın asıl gerçeğidir” (Geçtan, 1998, s.183). İnsanın olgunluğunun en önemli kısmı kendini bulması ve gerçekleştirilmesiyle sağlanır.

K.M.1’de tilkinin zekâsı sayesinde kurda yem olmaktan kurtulması anlatılır. Tilkinin yaptığı hamleler sonucunda kendini gerçekleştirme yolculuğu dile getirilir. Tilki masalda acıkıp yiyecek aramaya çıkar ve yolculuğu başlar. Yiyecekle karnını doyurup geldiğinde ininde kurdu görüp onu yiyeceğini ve kurtulması gerektiğini düşünür. Gölge arketipi burada tilkinin kendi canını kurtarmak için yani kurda yem olmamak için yalan söylemesi olarak ortaya çıkar. Böylelikle tilki, gölge arketipi kişiliğinin kötü varlıklarından uzaklaşmasını gösterir ve psişeyi olumlu düşünceler adı altında göstermektedir (Karadavut, 2006, s.93).

Gölge arketipi tilkinin sadece kurnaz değil olumlu özellikleri üzerinden verilmesine odaklanmıştır. “İnsanın varlığından yaşamın sonuna kadar duyguları hep evrenseldir. Doğadaki tüm canlılar kendilerini hep ileri bir duruma taşımaya çalışırlar. İnsanın gelişimi için bu içinde bulunan bir güdüdür” (Geçtan, 1998, s.74). Tilki kurnazlığını eksi yönden artı duruma çevirmiştir.

K.M.4’te ise sıçan yakalayıp yemeye gücü yetmeyen yaşlı bir kedi sıçanlara gidip günde üç defa hatırını sorarlarsa onlara dokunmayacağını söyler:

*“Ben ihtiyarladım ve tövbe ettim. Günde üç kere sıra ile önümden geçerseniz sizlere dokunmayacağım”* demiş (Karadavut, 2006, s.103). Kedi her gün en sondakini yakalayıp yemiş. Bunu fark eden sıçanlar artık önünden geçmemeye başlamış ve kedi açlıktan ölmüş.

Bu masalda gölge, kedinin kendisidir. Sıçanları kandırarak başlayan gölge arketipi masalın sonunda kediye pahalıya patlamıştır. Kedinin ibretlik sonu, benliği gölge arketipinin ve bunun sonucunda kahramanın başına ne tür olumsuzluk gelebileceğinin göstergesi niteliğindedir. Yalan ve kurnazlığından dolayı kedi açlıktan ölmüş ve pişman olmuştur. Fakat iş işten artık geçmiş ve masal vermek istediği mesajı vermiştir.

K.M.5’te porsuk ile hüthüt kuşu aralarında su sızmayan çok yakın iki dost olur. Kuşlar güvenilir buldukları için hüthüt kuşunu kendilerine bey seçer. Hüthüt kuşu ise eski dostu porsuğu yemek ister. Gölge arketipi kendisini hüthütün porsuğa ihaneti olarak gösterir. Masalın başında sözünün eri olduğuna güvendikleri hüthüt kuşu, bey

seçildikten sonra kibir ve egosunu daha fazla bastıramaz ve gölgesini dışa vurur. Bunun üstüne porsuk kuşu da eski dostu hüthüt kuşunun burnunun büyüdüğünü anlar ve:

*“Hüthüt kuşu dost, ikimiz birbirine kıyamaz can idik. Kanatlıların doğru sözlü, adaletli beyi idin, sözün iki olmasın, ben senden semizim. Yemeğin temiz olsun, gaganı yıkayıp iyice temizledikten sonra ye”* der (Karadavut, 2006, s.105).

Bir diğer gölge arketipi porsukta ortaya çıkmıştır. Porsuk hüthütün kabaran egosunun farkındadır. Belli bir noktadan sonra hüthüt kuşu gölgesiyle yüzleşmek zorundadır. Hüthütün egosu o kadar büyüktür ki; bu noktada egosuna yenilir. Irmak su vermek için kap ister. Böylelikle çömlek ustası, toprak, dağ keçisi, kır, tazı, teke, ot, keçi işi zorlaştırır ve hüthüt kuşunu hep başka yerlere yönlendirirler. Hüthüt kuşunun bu yolculukta farklı yerlere gönderdiği doğa unsurları olan dağ keçisi, teke vs. semboller olarak değerlendirilebilmektedir. Yaptığı hatalar sonucunda demirci, hüthüt kuşunu açlığa terk eder.

Böylece masalın sonunda hüthütün kibri yüzünden yaptığı hatalar, benliğini bulma yolculuğunda gölge arketipinin kötü unsurlarından kaçınılması gereken davranış gösterilmiştir. Bu masalda diğer masallardan farklı olarak benlik yolculuğu kötü sonla sonuçlanmıştır. Hüthüt kuşu, can dostunun gözünün önünde ölümünü koca bir keyif içinde izlerken sona yaklaştığını bilememiştir.

K.M.6’da kıtlık olduğu için yiyecek bulamayan tilki, karnındaki yedi yavrusuna karşılık, kışı çıkarmak amacıyla yaşlı bir karı koca çifte sığırır. Tilki, avcılardan kaçan bir domuzu kendine bakan ihtiyara gönderir. Daha sonra tilki yaşlının evine gelen aslan ile kaplanı onları kandırarak öldürerek ihtiyara yardım eder. Aslan ile kaplanın peşinde olan avcılar aslan ve kaplanın öldüğünü görünce ihtiyar karı kocadan korkup kaçar.

Tilkinin benlik arketipinde gölge benini kontrol altında tutmaya çalışarak kendisini olumlu manada ilerletmeye çalışmıştır. Kendini kurtarmak adına da olsa ve bir şart üzerine de ilerlese de kurnazlığından sonra tilkinin ihtiyar karı kocaya iyilik yapması ve sonucunda iyilik görmesi ve huzur, refah içinde yaşaması ile son bulmuştur. Tilkinin söz verdiği gibi yardım etmesi benliğinden arınıp yolunu bulmasını göstermiştir.

K.M.7’de ak oğlak ile kara oğlak fundalığın birinde kaybolur. Oğlaklar sürülerini ararken kendilerini yemek isteyen bir tilki ile karşılaşır. Yolculukları burada başlar tilki burada gölge arketipi olarak karşıya çıkar. Tilki:

*“Sen appak, güzel oğlakmışsın, ağabeyin de gösterişli. Yorulmuşu benziyorsunuz, bizim eve varıp biraz dinlenin. Benim de sizin gibi iki yavrum var, birlikte oynayıp eğlenirsiniz,”* demiş. İçinden ise: *“Ak oğlak küçükmüş, bir yolunu bulup yiyeyim,”* diye



niyetini bozmuş (Karadavut, 2006, s.117). Kahramanın uyanık olmasıyla tuzağa düşmeden asıl tilkiyi tuzağa düşürmeyi başarmıştır. Ak oğlak kurdun kendilerini misafirlige çağırıldığını söyleyerek kurdu kandırmayı başarmıştır.

İçsel yolculuklarında kahramanlar aldanmayıp, zekâlarını kullanarak aldatıp kahraman bütünlüğünü ilerletmiş, karşılaştığı durumla gölge arketipinin göstergesi olan tilkiyi savunmasız bırakarak içsel huzurlarını bulmuşlardır. Böylece ak oğlak, tilkiye uyguladığı tuzak ile benliğin dış güçler ile karşılaştığı sorunlarla nasıl başa çıkabileceğini keşfetmiştir.

K.M.15'te bir kuzgun Çomotoy'a gelip ağlayarak uçma zamanı gelen yavrularının yuvadan düşüp öldüklerini söyler. Çomotoy ip alıp kuzguna verir:

*“Ey akılsız, şu iple yavrularını yuvanın kenarına ulaşamayacakları bir şekilde ayaklarından bağla,”* diye ipi vermiş (Karadavut, 2006, 139).

Kuzgun Çomotoy'un verdiği akla uyup ipi alarak eve dönmüştür. Yavruların her birini bağlamış ve uçma vakti geldiklerinde ayaklarındaki ipi çözüp yuvadan uçurmuştur.

Çomotoy ben arketipini simgelemektedir. Çomotoy normal hayattaki iyiliğin, olumlu özelliğin kendisidir. Bireyin normal hayattaki yolculuğunda yapması gerekeni masal kahramanı Çomotoy, öğrenmesi gereken bütün öğretileri edinmiştir. Kuzguna yardımı ile kendini kanıtlamıştır. Kuzgun, Çomotoy'un yaptığı iyiliğe karşılık kuşlarına Gevher Dağı'ndan mücevher getirerek ona verir. Kuzgun da Çomotoy'un olumlu davranışının karşılığını vererek o da kendi benliğini iyiliğe iyilik yaparak böyle gösterir.

K.M.18'de fakir birinin kurduğu tuzağa düşen tilki tavuk ile beslendiği takdirde fakiri zenginleştireceğine dair söz verir ve adamın adını Batbayır koyar. Fakir avcı, tilkiyi tavukla besler. Tilki kırdaki karşılaştığı kurtları kandırıp bir hana götürür ve bunları Batbayır'ın hediye olarak gönderdiğini söyler. Tilki, kırdaki karşılaştığı tilki ve vaşakları da aynı şekilde kandırıp zengine götürür ve bunları da Batbayır'ın başlık parası olarak gönderdiğini söyler. Tilki Batbayır'ın altın ölçeceğini söyler ve zenginden kovasını ister. Batbayır'ın çok zengin olduğunu düşünen han, kızını ona vermek ister. Tilki, Babayır ile birlikte kızı almak için hanın sarayına giderken köprüyü yıkar. Han, suya düşen damadına elbise verir. Hanın kızıyla evlenen Batbayır dokuz gün boyunca düğün yapar. Han daha sonra kızına misafir olmak ister. Tilki önden giderek yolda gördüğü bütün çobanlara peşlerinden gelen han bu mallar kimin diye sorarsa, Batbayır Bey'in diye söylemelerini tembih eder. Tilki daha sonra yılan padişahın yanına varıp:

*“Ey yılan, şuradan han geliyor. O, yılan padişahını bulup öldüreceğim diyerek tabur tabur asker gönderdi. Canını seviyorsan şuradaki ağacın başına çıkıp saklan. Eğer saklanmazsan canından olursun. İnanmıyorsan ağacın başına çıkıp bakiver”* demiş (Karadavut, 2006, s.151).

Han, Batbayır'ın evi diye yılanın sarayına misafir olur. Batbayır tilkinin verdiği akıl sayesinde yılanı öldürüp malların ve içi altın ile gümüş dolu olan sarayın sahibi olur.

Tilki kendi gölgesiyle anlaşarak pozitif olarak ilerleme kaydetmiştir. Başta tilki, kırdaki karşılaştığı kurtları kandırmış daha sonra tilki kırdaki karşılaştığı tilki ve vaşakları da aynı şekilde kandırıp yoluna devam etmiştir. Tilki gölge arketipini kurnazlığı ile masalın başında yansıtmıştır. Tilki olumsuz başlayan bu taraflarını zaman içinde olumluya çevirmiştir. Kendi negatifiğinden arınıp gerçek benini bulmuştur. Tilki zorlu yolları benimsemiş ve dönüşmüştür. Ayrıca tilkinin yolculuğunun sonunda Batbayır'ın yardımını unutmayı iyilikle tamamlamıştır.

K.M.20'de kırdaki dolaşan tilki avcılarla karşılaşınca bir domuzun inine girer. Organlarına avcılardan kaçarken ne gibi yardımları olduğunu sorar. Gözü olup biteni gördüğünü ve derhal ini bulduğunu, kulağı avcılarının itlerinin sesini duyduğunu, burnu itlerin kokusunu alıp kendisine bildirdiğini, bacaklar koşarak tilkiyi ine getirdiklerini söyler. Kuyruğunun yardım etmek bir tarafa, bacaklarına engel olduğunu düşünüp:

*“Eee kuyruğum, sen nasıl hizmet ettin?”* diyerek ona sorar.

*“Ben hepimizin arkasından geliyordum. Tazılar arada sırada beni ısıtıyordu. O zaman korkup iki bacağının arasına kaçtım. Yüreğim düştü,”* diye cevap verir (Karadavut, 2006 s.159). Bunun üzerine tilki onu cezalandırmak ister. Kuyruğunu inden dışarı çıkarır ve tazılar kuyruktan yakalayıp tilkiyi inden dışarı çıkarır ve orada boğarak öldürür.

Masalda tilki gölgesini kuyruğu olarak görmektedir. Diğer organlarından aldığı yardım sayesinde cesaret kavramı kendi benliği ile birleşmiştir. Oyuna geldiğini hisseder ve bir cesaret ile kuyruğuna ders vermek ister. Kuyruğuna inanmış gibi yaparak onu öldürtür. Onu ceza verdiğini sanarken tilki aslında kendisine zarar vermiştir. Artık tilki bireyselleşmiştir. Masalda bir ders niteliğini tilki üzerinden vererek aslında insanın benliğine kavuşurken kendisine istemeden verdiği zararı göstermektedir. Bunu kuyruğunun kötülüğü üzerinden yansıtmıştır. Tilkinin kuyruğunu cezalandırması bilincin gölgeyle yüzleşmesini göstermektedir.

K.M.21'de su içerken buza yapışan sülün buza niçin güçlü olduğunu sorar. Buz, yağmurun; yağmur, toprağın; toprak, ormanın; orman, yangının; yangın, rüzgârın;

rüzgâr, çayır çimenin; çayır çimen koyunların; koyunlar da kurtların daha güçlü olduğunu söyler. Kurt ise:

*“İnsan hepimizden güçlü! O, sülünü tuzakla yakalamakta, bunu parçalamakta; yağmur ne kadar yağarsa yağsın ciddiye almamakta; toprağı yılda iki defa ekip yıl boyunca dinlenmesine izin vermemektedir. Ormanı istediğı gibi budamaktadır. Yangını derhal söndürüyor. Rüzgârı kendi hizmetinde kullanıyor. Otu biçiyor, koyunu kesip yiyor. Benim gibi kurdu değil, parsı ve kaplanı da yok ediyor. Bundan dolayı bu dünyada hepsinden insan güçlü,”* der (Karadavut, 2006, s.165).

Masalda farklı olarak asıl benliğin insan olduğu mesajı verilmektedir. Herkes birbirini en güçlü bulmaktadır. Fakat en son kurt bir kişinin her şeyi yapabildiğini dile getirerek insanoğlunun her şeyin üstünde olduğunu söyler. İnsanın gücü sayesinde artık bütün kötülüklerden arınıp bireyselleştiğini asıl gücün insanın her şeyi yapabilecek kapasiteye sahip olması bunu içinde bulmasından geldiğini böylece kendini gerçekleştirebildiğini anlatır. Asıl “ben” insanın kendini gerçekten güçlü hissetmesinden gelmektedir.

K.M.22’de yetim olan bir oğlak yaylaya göçerken sürüden ayrılarak kaybolur. Yolda kendisi gibi yetim ve kaybolmuş bir kuzu, bir buzağı ve bir deve yavrusuyla karşılaşarak dost olur. Dördü yolculuk esnasındayken bir kaplan derisi bulur ve deve yavrusunun sırtına örterler. Irmakta şarkı söyleyen bir tilkinin sesini duyarlar. Oğlak buzağı ve deve yavrusunu yakın bir yerde bırakarak kuzu ile birlikte sesin geldiğı mağaraya girer. Tilkinin misafirliğe çağırdığı kurt, ayı. Kaplan mağarada oturup eğlenmektedir. Oğlak ile kuzuyu gören tilki kurda bunları yakalamasını söyler. Tilki ise dışarıda sırtında kaplan derisi olan deve yavrusunu görüne korkup kaçar (Karadavut, 2006, s.167).

Bu masalda kahraman olan kurnaz tilki, kandırmaya çalıştığı kurt üzerinden bir varlık oluşturmuştur. Tilki, simgesel anlamda masalın başından sonuna kadar kötülük kavramıyla olumsuz davranışlar sergilemiş kurt üzerinden oğlak, kuzu, buzağı ve deveyi yakalatmaya çalışırken aslında onların kurnaz zekâlarını olumsuz olaydan olumlu bir olaya çevirip ölümden kurtulmalarını göstermiş. Kendi benliklerini son aşamada ortaya çıkaran deve, oğlak, buzağı ve kuzudur.

K.M.24’te yaşlı bir kadının oğlunun tuzağına düşen karga, serbest bırakılması halinde her şeyi vereceğini söyler. Çocuk kargayı aramaya giderken yolda karga padişahının hayvan sürüleriyle karşılaşır. Çocuğı gören karga:

“Baba, beni ölümden kurtaran çocuk bu. Ne isterse onu ver!” (Karadavut, 2006, s.183) diyerek babasına bakar. Çocuk karga padişahından ‘açıl sofram’ı ister. Karga padişahı sofraya yerine dünya kadar deve, at ve koyun gibi hayvanlar teklif etse de oğlan hiçbirini kabul etmez. ‘Açıl sofram’ı alan çocuk ise annesiyle mutlu bir hayat sürer.

Çocuk pişşenin tüm olumlu özelliğini yansıtmaktadır. Zor durumda olan bir karganın serbest bırakılmasını sağlayarak çocuğun bilinçdışındaki olumlu ve aslında yapılması gereken özellikleri göstermektedir. Yardımseverliği asıl benliğinin göstergesidir. Karga da ona yapılan iyiliği unutmuyarak iyiliğe iyilikle karşılık vererek karga da asıl benliğe ulaşmıştır. Aslında yapılması gerekeni bize karga üzerinden göstermişlerdir.

K.M.25’te kurnaz bir tilki bir köstebek yedikten sonra peşine düşen avcının kartalından kurtulmak için bir kazığın tepesine oturur. Kartal, tilkiye doğru hızlıca gelirken tilki gizleyerek oturduğu kazıktan kalkar. Kartal ise kazığa saplanıp ölür.

Kurnaz tilki yine kurnazlığını göstermektedir. Gölge arketipi üzerinden asıl benliğinin kötücül unsurlarını aktarmıştır. Hem kurnazlığı hem oyuna getirmesi sonucunda kartalın ölümüyle sonuçlanır. Tilki bir dönüşüm yaşamamış fakat kötücül unsurlarını tilki ve kurnazlığı üzerinden aktarmıştır. Kendini kurtarmak için dahi yapılsa da kötülük yine de kötülüktür mesajını iletmektedir.

K.M.26’da hanın iki oğlu vardır, babalarının rüyasında gördüğü olağanüstü bir kuşu aramaya giderler. Çocuklarına ulaşamayan baba hastalanır ve ülkesinde karışıklık çıkar. Babasının durumuna çok üzülen çocuk hem mercan gözlü kuşu, hem de ağabeylerini aramaya gider. Masalda sınavlar yolunda sınanacak olan kahraman çocuktur. Babasını üzüntüsü üzerine padişahın en küçük oğlu yolculuğuna babasını mutlu etme isteği üzerine başlar. Uzunca yol giden çocuk sonunda ağabeylerini kötü bir şekilde bulur. Üç kardeş birlikte mercan gözlü kuşu aramaya koyulurlar. Benliğini bulma yolculuğu böyle başlar. Çocuk yolculuğundaki ilk tehlikeyle karşı karşıya gelmiş. Çocuk bir geyik sürüsüyle karşılaşır sürü o kadar çoktur ki, çocuğun gitmesini engeller. Çocuk, ejderha gibi ıslık çalıp bağırınca birazcık dururlar ama yine de yolu kapatırlar. Bu sefer oğlan kaplan gibi sürünün içine dalar ve geyikler ikiye bölünerek yolu açarlar. Geyik kahramanın sınavlar yolundaki gölge arketipi durumundadır.

Kahraman geyiklerle mücadeleye girmiştir benliğine karşı açtığı savaştaki ilk adımını atmıştır. Karşısına çıkacak sınavlardan önce aşması gereken ilk durumla karşılaşmıştır. Engeli geçip yolun açılması da bunu göstermiştir.

Küçük çocuk talihsiz yolculuktan sonra bir kocakarıyla karşılaşır. Kocakarı da diğer gölge arketipi olarak çıkar. Çocuğun ikinci sınavı ise budur. Kocakarı çocuğu geyiği

çevirir. Geyik olarak mücadeleye devam eden çocuk altın ve mücevherlerle kaplı bir saraya gider. Saraydaki kız, anasının geyiğe çevirdiği delikanlıyı ağaç kovuğundaki suya ak taşı koyarak kara taşı çıkararak, yedi defa okuyup üfleyerek çocuğa benliğine kavuşmasına yardımcı olur ve eski haline çevir. Çocuk ikinci sınavını da başarıyla tamamlar.

Kız, çocuğun rüyasında gördüğü kuşun ona ait olduğunu perilerin kaçırdığını anlatır. Çocuk her şeye rağmen yolculuğuna devam eder. Çocuk diğer tehlike arz eden ejderha ile karşılaşmıştır. Masal kahramanı sevdiklerine yardım etmek ve benliğin ilerlemesini kaydetmek amacıyla ejderhayı öldürüp Alp Karakuş'un yavrularını kurtarır. Bu masalda da Alp Karakuş kahramanı koruyan benliğinin kötülüğünden sıyrılıp yardımsever olarak tasvir edilmektedir. Alp Karakuş çocuğu sırtına alarak gökyüzüne çıkar. Çocuk ise gökyüzüne çıkar ve orada Alp Karakuş'un yardım etmesiyle mercan gözlü, inci yaşlı kuşu ve kızı devlerden kurtarır. Bu macera çocuğun üçüncü sınavıdır. Devler kötülüğü simgeler gölgen arketipi olarak karşıya çıkar. Çocuk bu durumdan da kurtulur. Çocuk kızı alıp abilerinin karşılaştığı yol kenarına gelir. Mercan gözlü kuşu kardeşinin elinde gören abiler, bir plan yapmaya başlarlar: *“Çocuğu öldürerek kuşu bizim bulduğumuzu söyleriz deyip sinsice plan yapmışlar ve çocukla kızı öldürerek kuyuya atmışlar”*(Karadavut, 2006, s.201). Ağabeyleri bu kısımda çok güçlü bir gölge özelliği göstermektedir. Fakat ağabeyleri gölgelerinden arınamayarak kendi içindeki benliklerine yenilmişlerdir. İnsanoğlunun yapmaması gereken özellikleri bu kısımda göstermişlerdir.

Oğlanın yakın dostu olan kız rüyasında çocuğun ölümünü görür. Kız, arkadaşlarının kırk devesini alıp yerde ölü yatan çocuk ile kızı diriltir. Çocuk memleketine gider ve ortanca ağabeyini bulur, mercan gözlü kuşu babasına verir geldiği kızla evlenip mutlu mesut yaşar.

Verilen masaldan anlaşılacağı üzere çocuk bilinçdışının katmanında dönüşümünü tamamlamış ve dirilerek tekrar yeryüzüne gelmiştir. Kahramanın gölge arketiplerden arındığını ve kendilik değerlerini bularak gölgesinden kurtulmayı başarmıştır. Ağabeylerinden intikam almak yerine erdemli davranarak kendisini kanıtlamıştır.

Mercan gözlü kuşu babasına ulaştırıp babasını mutlu etmesi ve bunun üzerine kızla evlenmesi de çocuğun nihai ödüle ulaştığını kanıtlar niteliktedir. Masalın bize öğüt verdiği kısım ise kahraman kendisinden çok daha güçlü birden fazla canavara karşı savaş vermesidir. Ejderha, geyik ve devle girdiği savaşları cüsse olarak küçük olmasına rağmen kazanmıştır. Hayatın karşımıza çıkarabileceği problemlerin büyüklüğü veya

küçüklüğüne, hayatın zorluluğuna karşın o gücü kendimizde bulmamız gerektiğini göstermektedir. Bu hayvanlar da bu zorlukların sembolüdür. Kahraman hayvanlar ile mücadele sürecinden kendi özünü ve hayat arkadaşını bulmuş ve kendisine bir yol çizmiştir.

K.M.27’de yaşlı bir kimsenin her yıl bir tek meyve veren bir tane ağacı vardır. Elma her yıl oradan bir şekilde alındığı için ihtiyar adam üç çocuğundan sırasıyla nöbet tutmalarını ister. En küçük çocuk elmayı alan kuştan bir tel koparır. Çocuklar benlik yolculuğuna üçü birlikte çıkar ve yolculukları başlamış olur. Kuşu aramaya giderler. Küçük çocuk yol üzerinde “sağa gidenin kendi, sola gidenin atı ölür” yazan bir taşta denk gelir. Yolculuğundaki önemli bir yol ayrımıdır. Oğlanın atı konuşur “ölürsem ben öleyim, sağa git” der. Böylece bir kurt çocuğun atını yer, bunun üstüne çocuktan sakın ola ki korkmamasını, onu istediği yere götüreceğini söyler. Kurt gölge arketipi ile başlayıp her şeye rağmen çocuğa yardımcı kurdun gölge arketipinden arınıp eksi yönünü artıya çevirmesini göstermektedir. Kurt bir dönüşüm gerçekleştirmiştir.

Kurt oğlanı alarak altın kuşun olduğu saraya götürür. Han, kuşu almak isteyen oğlanı yakalar ve bir hanın altın yeleli, altın kuyruklu altını getirirse serbest bırakacağını söyler. Kurt çocuğu altın bulunduğu yere götürür, çocuk atı yürütürken aniden yakalanır. Altın sahibi olan kişi, Bança Han’ın kızını getirirse atı vereceğini söyler. Kurt Bança Han’ın kızını oradan kaçıtır. Kurt kız şeklini alır, oğlan da onu hana verir ve kızla birlikte yola koyulur. Kurt kız, yine kurt olur oğlanla kızın peşinden gider. Kurt at şekline döner oğlan ise bu atı kuşun sahibi hana vererek kuşu alır. At tekrar kurt şekline gelir ve çocukla kızın peşinden gider. Kurdun olumlu dönüşümü üzerine kurt bütün maceralarda çocuğa yardım etmiştir. Bütün olumsuzluklardan arınıp ölümü pahasına çocuğun arkasını kollayıp yardım etmiştir. Psişenin bütün kötülüğünden arınıp artık bütünleşmesini tamamlayıp iyi tarafını ortaya çıkarmıştır.

Vedalaşırken kurt kız oğlana bıyığından bir tane kıl uzatır. Çocuğun abileri çocuğu görüp “babamız bu çocuk buldu ama siz daha bulamadınız, diye düşünüp kesin bizi sevmeyiz, diye aralarında konuşurlar ve küçük kardeşlerini öldürüp kızı, kuşu ve atı da alıp gitmişler” (Karadavut, 2006, s.209) der. Bu masalda da gölgesinden kurtulamayan ve ödülle ulaşacaklarını düşünen ağabeyleri hırslarına yenik düşüp kardeşlerini öldürürler. Daha sonra kurt oğlanın kokusunu alarak kargaların yemekte üzere olduğu çocuğun cesedini bulur. Kargaların başındaki şaha ölümsüzlük suyunu verir, yaşlı karganın kanı ile suyu ilaç yapıp oğlanı diriltir. Çocuk kurdun sırtına biner ve evine gider. Büyük ağabeyiyle evlenmek üzere olan sevgilisiyle evlenir.

Bu masalda da küçük çocuk bilinçdışında kendi dönüşümünü tamamlayarak ve dirilerek tekrar yeryüzüne gelmiştir. Kahramanın gölge arketiplerden arınmış ve kendini gerçekleştirmeyi başarmıştır. Ağabeylerinin yaptığı çoğu şeye ve çocuğu bile isteye öldürmelerine rağmen çocuk bir şekilde dirilip evine dönmüş ve sevdiği kızla evlenmiştir. Masalın sonunda nihai ödüle ulaşmıştır. Bu yolculuğunda dönüşümünü tamamlayan önemli bir kişi olan kurt çocuğa çok yardım etmiştir. Masalın bize öğrettiği ders ise iyilerin bir şekilde yolunu bulup, kendi özünü bulup ödüle ulaştığı ve kazandığı gerçeğidir. İyilik yapan ise karşılığında hep iyilik bulabileceğidir. Her şeyin eğri olmasına rağmen kahraman hep düz kalmaya çalışmıştır. Masalın sonu da bunu kanıtlar niteliktedir.

K.M.28’de yaşlı bir kadının her birinin ayrı ayrı yeteneği olan yedi tane oğlu vardır. Fakat kadın yaptırdığı yayı yetenekli olan en iyi oğluna vermek ister.

Metinde annelerinin yayı kime vereceğini bulamaması üzerine en iyisinin hangisi olduğunu bulmak amacıyla yolculuğa başlayan bütün kardeşler, sınavlardan başarılı bir şekilde geçerler. Bütün çocuklar ayrı bir yetenektedir bu bağlamda eşit güçlere sahiptir. Hünerleri sayesinde kızı bulmuşlardır. Kardeşlerden her biri asıl kendiliğın farklı taraflarını temsil etmektedirler. Yalnız bir tanesi asıl ödüle ulaşacak ve asıl bütünleşme kendine erişme şansına nail olacaktır.

Masalın sonunda Bolbos Han kendi kızı ile büyük oğlana, Toybos Han’ın kızını ise diğer büyük oğluna verir ve tahtını da onlara bırakır. Hangisinin iyi olduğunu bulamayan han ve çocuklar tam olarak yolculuklarını tamamlayamasalar da nihai ödüle seçilen bir kişi değil bütün çocuklar ulaşmıştır. Hepsi yolculuklarında bütünleşmeyi tamamlamışlardır.

K.M.30’da ihtiyar bir adam pazardan bir sürü hayvan alan oğlunu evden kovar. Daha sonra konuşan yılan, mağarada yaşayan babasının altın yüzüğünü altmış iki duasını öğreterek oğlana uzatır. Oğlanın benlik yolculuğu bununla birlikte başlar. Oğlan birilerine evlatlık olur. Oğlan altın yüzük ile yeni ailesini zengin eder. Oğlan ilk sınavla karşılaşır. Hanın kızını ister. Oğlanın babası hana ben sana dünür olarak yanına geldim kızın ile oğlumu evlendirelim der.

*“İhtiyar, ben senin oğluna kızımı vereyim, ancak evimin köşesinde kalmak kolu aygalayıp, karşımda tulpar sıçrayarak dursun. Kapındaki deve kadar altın isteğini dile getirir. Dağdaki yaylasına da saray ister. Sarayın içine de çeşitli isteklerde bulunur. Kızımın başlık parasının bu olduğunu, bu başlığı kırk günde*

*hazırlamalarını istemiş ve toyunu verirlerse kızını alıp götürebileceklerini”* söyler (Karadavut, 2006, s.231).

Hanın kızıyla evlenmek isteyen çocuk ise altın yüzük sayesinde hanın şartlarını harfiyen uyararak kızı alır. Yüzük sayesinde oğlan benliğini bulma mücadelesinde ilk sınavında başarılı olur. Çocuk belli bir zaman sonra evlenir ve bir gün ava giderken hanımı evde kalır. Eve bir cadı karı gelir ve kıza:

*“Erkekler olmasınlar, kadınlara hiç sırlarını söylemediklerini ve senin erinin dilinin altında bir altın yüzük olduğunu söylemiş. Çocuk avdan gelince, dilinin altındaki altın yüzüğü göster, diye ısrar et deyip, Erin çaresiz kalınca altın yüzüğünü kesin gösterir. Altın yüzüğünü sonra bana ver, ben bazı zamanlar seyredelim de, o sana kesin verir. O yüzüğü bazen ikimiz seyredelim, ne dersin anlaştık mı?”* Diyerek onu kandırmıştır (Karadavut, 2006, s.231).

Cadı karı gölge arketipi olarak tezahür etmiştir. Oğlanın diğer sınavı ise cadı karıyla olan sınavıdır. Cadı karı kızı kandırır ve altın yüzüğü kızdan alır. Cadı karı sihirli altın yüzük sayesinde oğlanın hanımını yedi suyun diğer tarafındaki oğlu Keybat’a götürür. Kedi, horoz ve köpek altın yüzüğü cadı karıdan alıp getirirken suya düşürürler. Köpek, yüzüğü yutan balığı bulur. Oğlan balığı satın alarak altın yüzüğüne kavuşur. Oğlan altın yüzüğün sihriyle cadı karıyı öldürür ve karısına artık kavuşur.

Masalının asıl ödülü, gölgenin yani cadı karı yüzünden karısından ve altın yüzüğünden kopartılan çocuğun, masalın sonunda eşine ve altın yüzüğüne kavuşması olarak gösterilmiştir. Ayrıca asıl ödül ise masal sonunda evinden ayrılan kahraman, kendi yarattığı aileye, çeşitli zorlukları aşmış ulaşmıştır. Hayatın zorluklarına rağmen her şeyi alt edip benliğine ulaşmayı başarmıştır. Kahraman gölge ile birleşerek yenmesi ya da kontrolünü sağlayabilmesi, masalın hem sınavdan geçtiğini hem de ödülüne ulaştığı gerçeğini gözler önüne sermektedir.

K.M.31’de bir han karısının şikâyeti üstüne oğlunu öldürtmek ister. Cellatlar üzülürler ve oğlanın elbisesini alıp kendisini salıp bırakırlar. Küçük oğlanın yolculuğu böyle başlar. Küçük çocuk abisi ile birlikte bir yere giderken içtiği su yüzünden ölür. Bedenini kadınla adam defneder büyük oğlana yardım ederler. Karı koca bütünleşmelerini büyük oğlana yaptıkları yardımseverlikle tamamlarlar. Büyük oğlan halkını ejderhanın yediği bir şehre gider. Kahraman ejderhayı günde bir kız ve bir koyuna kabul ederek oraya han olarak geçer.

Küçük oğlanı defnetmek için giden yaşlı adam orada bulunan yılanı sihirle yendikten sonra oğlan tekrar yaşamaya başlar. Çocuk yeryüzüne geri gelmesi benliğinin yeniden



doğuşu olarak gösterilmektedir. Kaybettiği benliğine doğuşu ve dönüşümü ile devam ettiği gösterilmektedir. Bunun üzerine çocuk, abisinin şehrindeki, kızlarını ejderhaya verme sırası gelen bir aileye yardıma gider. Çocuk ilk sınavı ejderha ile yaşadığı mücadeleyle başlar. Çocuk kılıcını ejderhaya geçirdikten sonra birden ejderhanın yanına yığılmış. Masalın kahramanı çocuk burada ejderha bir kötü arketiptir sembol olarak karşımıza çıkar ve çocuk ejderhayı yaralar, benliğini tam olarak kurtarmasa da kısmen de olsa gölge arketipinden arındırmıştır. Ancak kahramanın sınavı devam etmektedir. Benliğini gölgesini kontrol altına alması gerekmektedir. Çocuğun dirildikten sonra mücadeleye girip yardım etmesi benliğini bulma yolundaki iyi tarafını göstermektedir. Gölgeden arınabildiğinin de göstergesidir.

Ejderhayı öldüren çocuğu oradaki kervancılar kanlı sudan geçebilmek için kurban vermek isterler. Çocuk bunun üzerine serçe parmağını keserek kervancıları sudan geçirir. Bir sandığın içinden çıkan kız çocuğun başından geçenleri bir kâğıda yazar. Ağabeyinin şehrine giden kız kâğıdı oradaki hana verir. Kardeşini tanıyan han onu buldurtarak kızla evlendirir.

Masalda hem büyük oğlan hem küçük oğlan ibret olarak insanın yapması gerek unsurları gösterip iyiliğe iyilikle karşılık vermenin, yapılan iyiliğin hiç unutulmayıp bir şekilde ödüllendirileceğini göstermektedir. Küçük oğlanın ödülü kızla evlenmesi iken büyük oğlan şehre han olmuştur. İkisi de çıktıkları bu yolda kendilerini gerçekleştirip gölgeden arınıp kendi benlerini bulmuşlardır. Nihai ödüllerine kavuşmuşlardır.

K.M.33'te Turum padişahının oğlu bir gün avdan dönerken yolda gördüğü Rum Padişahının kızı Karagöz Hanım'a âşık olur. Çocuk kızı bulmak için kırk yiğidini yanına alıp kırk kısrak keserek yola çıkar. Oğlanının benlik yolculuğu böylece başlar. Oğlan hırsız olan Kıraankara'yı Rum Padişahının adamlarının ellerinden kurtarır. Kıraankara Karagöz Hanım ile Cansüyer'i kaçıır. Kıraankara üç güvercinin konuşmasından Turum Padişahının oğlunu öldüreceğini öğrenir ve onu ölümden kurtarır. Kıraankara sırrını söyleyince yarı yerine kadar taş kesilir. Kıraankara gölge arketipinden kurtulmak, olumsuz özelliğini olumlu olarak doyurmaya çalışır. Fakat bu konuda başarılı olamadan cezalandırılır. Oğlan Hızır'ın yardımıyla kara dağdaki kara kapılı pınarı bularak Kıraankara'yı tekrar eski haline getirir. Kıraankara gölgesinden tam olarak ayrılamadığını burada görürüz. Kolektif bilinç dışında bastırıldığı duygular ve gerçek benliğine ulaşamamasıyla Kıraankara ona yapılanlardan ötürü Turum Padişahı ve adamlarını öldürür.

Bu masalda kahraman başına gelen tüm sınavları başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir ve bu sayede ödülü hak etmiştir. Masalın sonunda ödül, Karagöz Hanım ile evlenmek ve babasının yerine tahta geçmek olarak verilmiştir. “Han ve halk çocuğun hünerine mutlu olmuş. Han belirttiği gibi kızını verip büyük bir düğün yapmıştır” (Karadavut, 2006, s.249).

Kıraankara ve çocuğun ödülünün yanında bazı önemli öğretilerden insanlara yardım etmek, insanlara karşı her zaman cömert olmak gibi kavramlar gösterilmiştir. Kıraankara her şeye rağmen olaylarda bencil olmayıp diğergamlık göstererek çocuğun sorununu kendi sorunu gibi çözüp yardım etmesi önemli bir erdemdir. Kıraankara arketipler ile kurduğu ilişkilerde kahramanı yolculuğunda bir başına bırakmayıp ona bu yolda eşlik etmiştir. Ona aşkına kavuşmasındaki büyük etken olmuştur. Kıraankara taş kesilmesine rağmen geri dönmemiş ve çocuk bunlara şahit olduğu halde vazgeçmemesi manevi değerlerin önemini yansıtmaktadır. Taş kesilmek simgesi üstünden kararlı olunması gerektiğinin ve mücadelesi verilerek, asıl ödülü konumunda sunulabilir. Çocuk, her şeye karşın gölgesini kabul etmeyip aslolanın ne olduğunu, Kıraankarayı arkada bırakmayarak taş kesilmesine rağmen onu kurtararak benliğin aslında nasıl olduğunu bir insanın nasıl olması ve davranması gerektiğini göstermektedir.

K.M.34’te bir ailenin Ezgibek ve Segizbek adlarındaki oğullarını Buktugul ve Şuktugul adlarındaki iki dev kaçıtır. İhtiyar adam bir rüya görür. Bir karı kocanın iki oğlu vardır. Günlerden bir gün bir dev onları alıp gider. Artık çocukları olmuyordur. Bir gün ihtiyar bir rüya görür rüyasına beyaz sakallı bir ihtiyar girer:

*“Ağlamakla hiçbir şey olmaz, şu yukarıda bir çeşmeyi gösterip, o çeşmenin yanındaki kutsal ağaca git, dibinde kurban kesmesini ve eşyle orada yatması gerektiğini anlatır. Gece yarısı tepede beyaz bir elma düşeceğini, onu yemesi gerektiğini söylemiş. Aradan biraz zaman geçtikten sonra gece olmaya başlayınca kızıl elma düşer. Onu da eşine ver. Aradan zaman geçince çocuğunuz olur”* der ve bir anda kaçır gibi gider (Karadavut, 2006, s.263).

Yaşlı adam, o gece rüyasında gördüğü yaşlıca Hızır tipli bir adamın dediklerine uyarak o ağacın dibinde kurban keserler ve yatarlar. O geceden sonra düşen elmayı karısı ve kendisi yer ve bunun üstüne çocuk sahibi olurlar. İhtiyar ona yapılan bir iyilik olarak düşünür.

Çocuk artık on yaşına geldiğinde ona isim vermek amacıyla bir toy düzenlerler. Bu çocuğa Karaç Baatır adını koyar. Masalarda da gerek kurban kesme gerek ad koyma

motifleri yansıtılmaktadır. Bu da Kırgızların örf, adet ve geleneklerine ne derece önem verdiklerinin göstergesidir.

Kıraaç Baatır tesadüfen varlığını öğrendiği ağabeylerini aramaya gider ve yolculuğu böylece başlar. Kıraaç Baatır çukura düşmüş bir tayı oradan çıkartır. Hayatını kurtarmış olur. At Kıraaç'ın cesaretini denemek için kaplana döner. Kıraaç benliğini cesareti ile kanıtlamış olur. Atın yaptığı cesaret oyunundan başarıyla geçip cesaretini kanıtlar. Karaç atın yardımıyla Buktugul ile Şuktugul adındaki devleri, onların evlerindeki kızları ve devlerin atlarını öldürür. Karaç girdiği tehlikeli yolda girdiği devlerle savaşını kazanır. Benliğiyle olan ilk tehlikeli olan kısmı cesareti sayesinde atlatır.

Kişi ruhsal yapısı ve içerisindeki ortaya çıkmayan ben arketipiyle bir ilişki içerisinde. Birey farkında bir türlü olamadığı ben arketipini algılamaya başladığı anda kendi beninin farkına varacak ve en içe yani özüne inmek isteyecektir. Amacına eğer ulaşabilirse de kişiliğini gerçekleştirebilecektir. (Namlı, 2007, s.1212).

Masalın sonunda erişeceğini mutlu sona yani ödülüne cesareti sayesinde kavuşur. Ağabeylerini bulur ve hep birlikte yurtlarına dönerler. At sembolü burada gölge arketipinden sıyrılıp kendini buluşunu, Kıraaç'a yardım edışıyle anlaşılıyor. Olumsuz durumdan kendisini olumlu duruma getiriyor. Yardımseverliği ve Kıraaç'ın benliğinde dışarı çıkmayan cesaretini dışarı çıkıp onun bireyselleşme sürecini sağlamış ve olgunluğa erişmiştir.

K.M.35'te abisinin evlenmek amacıyla attığı elma bir kıza değer fakat kız evlenmek istemediği için evden kaçır. Kız gidip bir taşın içine saklanır. Küçük bacısıyla çok uzaklara kaçarak bir sarayda çalışmaya başlar. Kızın yolculuğu böylece başlamış olur. Büyük bir cesaret gösteren kız her şeye rağmen kaçmıştır. Küçük bacısı ablası izin vermemesine rağmen yolda bir sudan içer ve içer içmez de bir geyiğe dönüşür. Sarayın asıl sahibi ise kız ile evlenmek istediğini söyler. Beyin hanımıysa kızı kıskanır ve kızı öldürmek amacıyla kızı bir ırmağa iter. Geyik olan kızı da öldürmek amacıyla kestirmek ister. Hanım burada gölge arketipinden kurtulamamış kişiyi temsil eder. Benliğini bulamamıştır.

Geyiğe dönüşen kız bu durumu gidip ablasına anlatır. Bunları duyan adam benliğinin dönüşümü olarak zekâsını kullanır ve kafasında şöyle bir plan yapar:

“Yedi gün boyunca sayısız develerine, keçilerine, koyunlarına, sığırlarına ve yilkılarına su içirmez. Sekizinci gün hayvanlarının hepsini doğruca kızın bulunduğu suya götürür. Oradaki tüm hayvanlar ırmaktaki tüm suyu içerek bitirirler. Bu sayede adam kızı sudan çıkarmıştır” (Karadavut, 2006, s.283). Bey ise gölgesinden kurtularak

kızı kurtarması kendi özünü bulması varlığını keşfetmesi gösterilmiştir. Yaptığı bu iyilik bir ödülle taçlandırılır ve bey kızla evlenir ve kırk gün düğün yapar. Evlilik aslında bireyin ego düzeyinde yaşamdan bilinçdışı deneyimlere geçişin simgesidir. Artık birey olgunlaşmış ve istediğine kavuşur. Benlik beyin aklı üzerinden yaptığı kurnazlık ve plan ile kolektif bilinçdışına yansımaları göstermiştir. Mesele zeki olmaktan çok o zekâyı kullanmaktır.

K.M.36'da Sayatçı Çomotoy'un bütün kuşların dilini bildiğini ve çok zengin olduğunu duyan zalim bir han, bir bahane bulup cezalandırmak için onu saraya çağırır. Çomotoy, konuşmaya başladığı andan itibaren hem kuşlar hem de insanlar gibi konuştuğunu söyler. Han, Çomotoy'un kuşlar vasıtasıyla kendi altın, gümüş ve mücevherlerini çaldığını söyler. Çomotoy kuşların altın, gümüş ve mücevherleri hanın ülkesinden değil çok uzak ülkelerden getirttiğini söyler. Masalın içinde kötülüğü kahraman üzerinden yalan söyleyerek göstermiştir ve kahraman aldığı güçle başına gelen bütün sınavları tamamlamıştır. Hanın durduk yere Çomotoy'u cezalandırmak istemesi üzerine saraya çağırması yolculuğun başlangıcıdır. Han Çomotoy'un mücevherlerini getirtmesi için adamlarını gönderir, fakat adamları arasalar da orada hiçbir şeye rastlayamazlar. Han, mücevherlerini halka dağıttığını söyleyen Çomotoy'a inanmaz ve onu öldürmek ister. Halk, Çomotoy'u kurtarmak için altın, gümüş ve mücevherlerini hana verir. Kuzgunun ölümsüzlük suyunun yerini bildiğini öğrenen han, Çomotoy'u serbest bırakır. Başına gelen mücadelede başına gelen tüm kötülüğe rağmen akıllılık gösterir, yine de mücevherler konusunda hanı inandırmaya çalışır. Çomotoy sonunda kendi gölge arketipleriyle yüzleşerek, ona yaptıkları haksızlığı tersine çevirerek dönüş aşamasını tamamlamıştır.

Geleceği önceden bilen suna kuşu Çomotoy'a hanın komşu ülkenin hanı tarafından öldürüleceğini söyler. Aslında Çomotoy bu aşamalarda benliğine ulaşmak için kuşlardan doğüstü yardımlar almıştır. Bu sayede bu yolculuğunu tamamlamıştır. Halk, öldürülen hanlarının yerine Çomotoy'u ülkelerine han seçer. Çomotoy, kuşların ve kendi halkının uzun yıllar boyunca mutlu bir şekilde padişahlığını yapar. Çomotoy'un artık kendilik değerlerine ulaşabildiğini göstermiştir. Böylece hanın yaptığı tüm haksızlığa rağmen gölge arketipini kontrol altında tutan bilinç, onunla barışmıştır. Kötülüğün sembolü olan han ölürken Çomotoy hem ödülüne hem de benliğine ulaşmış ve padişah olmuştur.

K.M.38'de beş kardeş anlatılmaktadır. Kardeşlerden parmak hırsızlık yapmayı teklif eder. Üçü kabul ettiği için ortak kararlar kabul edilmiş olur. Çıpalak isimli kardeş:

“Koyunu keseceksek keselim, çorbasına doyalım, diyerek” onlardan yana olur (Karadavut, 2006, s.299). Beş kardeşin üçü, hırsızlık yapmayı kabul eder. İkiisi olaya çekimser baksa da çoğunluk sağlandığı için hepsi birlikte köyden birinin koyununu çalıp gelirler. Koyunu kesip yerler. Koyun sahibi koyunu görüp görmediklerini sorar. Koyunun damgasını ve rengini öğrenen Çıpalak ise şöyle der:

“Koyununu biz kestik, çorbasına doyduk, postunu da taşa serip koyduk,” (Karadavut, 2006, s.299) diyerek gerçeği söyler. Kahraman hiçbirine uymayıp masalın sonunda kendi potansiyelinin farkına varır ve diğer dört kardeşe rağmen kendi gölge arketipinden de sıyrılmış olur. Koyun sahibi en son onu överek diğer dördünü tokatlamıştır. Çıpalak kendi olgunluğunu gerçekleştirir, sahibin övgüsü de ödül olarak değerlendirilir.

K.M.41’de çocukları olmayan han ile veziri farklı cinsiyette çocukları olursa evlendireceklerine, aynı cinsiyette olursa da ahretlik dost yapacaklarına birbirlerine söz verir. Hanın oğlu, vezirin ise kızı olur ve onları evlendirirler. Hanın oğlu, han kızı Sıypa’nın kendisini bir gecede üç defa konuşturacağına dair sözünü duyunca doğru oraya gider. Hanın oğlunun benlik yolculuğu bu aşamada başlamış olur. Oğlan, uzun meşakkatli bir yolculuktan sonra bir ihtiyarın yanında yaşamaya başlar. Sıypa’yı konuşturmanın zor olduğunu; konuşturamayanların kellelerinin alındığını duyar. Çocuk bunu başarabileceğini düşünmesi kendi benliğini, özünü bulmaya çalıştığını göstergesidir. Fakat Sıypa’yı konuşturamaz.

Masalın sonlarına doğru oğlan Sıypa’yı alarak kendi şehrine döner. Oğlan eski karısına hakaret edip kovunca, karısı Sıypa’ya emanet ettiği sandığı alıp olup bitenin hepsini anlatır. Sıypa ile oğlan hanlığı oğlanın eski karısına verir. Girdiği yolculuğunda bütün aşamaları geçerek Sıypa’yı konuşturması olgunlaştığının potansiyelini aşarak yerine getirdiğini göstermiştir.

“Ben arketipi bireyin kendini anlama yolunda kendi olabilmesini ilerleten ve kendi öz benini bulunması için kahramana bütünlük kazandıran bir arketip olarak dile getirilmiştir. Jung ben arketipini farklı bir noktaya koymaktadır bilinçdışının merkezine koyduğu arketipi Tanrılaşma insanın içindeki tanrıyı bulmasını manasında kullanmıştır. Bunun sonucu olarak bu süreçte kişinin kendini bulabilmesi de Tanrısallaşması manasına gelmektedir” (Sambur, 2005, s.103).

Yolculuğunu tamamlamış ve yapması gereken bütün aşamaları aşmıştır. Kahraman ödülü olarak Sıypa ile evlenmiştir. Önemli olan Sıypa’yı konuşturması imkânsız olan

bir olguyu, kimsenin başaramadığı bir şeyi başarmıştır. Kahramana bu olay benliğini kazandırmıştır.

K.M.43'te üç beş koyunu olan güçsüz çoban Makmut'u tilki ve kurt sürekli rahatsız edip yiyeceğini elinden alır. Kara Dev, Makmut'tan koyunlarını ister.

*“Keçilerini bana verirsen, karnım aç biraz doyarım”* diyerek iyilikle Makmut'a döner. Çoban ise vermeyeceğini söyler. Kara dev ise eğer vermezse zorla alacağını söyler, hatta gerekirse seni yerim der (Karadavut, 2006, s.341).

Makmut koyunlarını vermeyince teklifini kabul edip onunla yarışmak zorunda kalır. Makmut, kara taş yerin merkezidi, onu kımıldatsaydım yer alt üst olurdu; ağaç ormanın padişahıydı, eğer ona balta vursaydım bütün ağaçlar yerin altına girerdi diyerek devi kandırarak iki yarışı da kazanır. Makmut çaresizliğin ve ne yapacağını bilememezliğin verdiği cesaret ile böyle bir yola başvurur. Benlik burada Makmut'un cesareti ve kendinden çokça büyük olan devi cüssesiyle değil de zekâ ve kurnazlığıyla alt etmeye çalıştığını göstermektedir. Ben arketipi cesaret ve kafasını doğru yerde kullanması olarak yansıtmıştır.

Makmut son yarışı da hile yaparak kazanınca kara dev onu misafirliğe çağırır. Makmut devin tuzağından bir şekilde kaçarak kurtulur ve bu seferde o devi davet eder. Hanımına ne eti vereyim, diye sor ben arkadaki çukurdan: *“Önceki devin başını ver, sonraki devin göğsünü ver, onlar da az gelirse yanındaki devin budunu kesmesi gerektiğini söyleyeceğini”* dile getirir ve aralarında anlaşılır (Karadavut, 2006, s.343). Bunun üzerine kara dev korkup Makmut'un evinden kaçır. Dev yolda tilkiyle karşılaşır.

Makmut masalda aslında insandan hem iri, büyük olmasına rağmen zekasına güvenmesi gerektiği ve önemli olanın cüsse değil zeka ve cesaret olduğunu da öğütlemiştir. Benliğiyle bütünleşme sürecini ve özüne ulaşmasını cesaretiyle başarmıştır. Hayatta insanın karşısına çıkacak her türlü zorluğa rağmen her zaman cesaret gösterilmesi gerektiğini masalda göstermiştir.

### 3.2. Gölge Arketipi

Jung gölgeyle ilgili görüşünü şöyle açıklar *“insanın cinsiyetini belirleyen ve hem cinsleriyle arasındaki etkileşime bu arketip ismini vermiştir”* (Geçtan, 1998, s.181). Gölge kavram olarak açıklanırsa ışık almayan, ışığın geçmesini engel koyan, aydınlık kısımdaki karanlık denilir. İnsanın içinde ortaya çıkarmak istemediği, içerisinde bastırıldığı duyguları Jung gölge arketipi diyerek psikolojiye kazandırır. *“İnsanın içinde*

yapmak istediği ama onu bastıran her şeydir aslında” (Fordham, 1997, s.61). Gölge arketipi kişinin kendi iradesi dışında, içinde yaşadığı durum, psikolojisi, toplum tarafından kabul edilmeyen ve ayıplanan düşünce ve davranış türlerin bütünüdür. Bu bahsedilen duygu ve düşünceler bilinçaltında yatan kabullenmek istenmeyen istek ve duygulardır. Gölge arketipini toplumun ahlak yapısı ve topluma uymayan başka sebeplerle kabul etmediği ve birey tarafından içten içe bastırılan, duyguları ortaya çıkarır.

Gölge kişiliğini hayvana benzetmek mümkündür. Hayvansı eğilimlerini ehlileştirmeyi başaran kişi uygarlaşmaya başlamış sayılır. İnsan olumsuz yönlerine yön vermelidir yoksa bu olumsuz yönleri bir zaman sonra onu esir alır. İnsanlara hayvanları ayıran bir özellikte düşünebilme ve kendini kontrol edebilme gücüdür eğer kontrolü kaybederse duygularının esiri olur hayvandan bir farkı kalmamış olur. İnsanın içerisinde siyah da vardır beyaz da ve aydınlığı anlamak için karanlığı bilmeli; kötülüğü anlamak için iyiliği insan, yaratılışı itibarıyla duyguları, davranışları, yaşantısı her zaman iki yönlüdür. İnsanın bazen iyi yönü bazen de kötü yönü daha ağır basar. Hangisinin daha ağır basacağına o andaki duyguları, psikolojisi, yaşadığı olaylar etkili olmaktadır.

Gölge yalnızca kötü bir durum olarak ele alınmamalıdır. Bazı zor durumlarda gölge devreye girerek kahramanı kurtarabilir. Bazen insan içindeki kötülüğe ihtiyaç duyar günümüzde ise buna “içimizden gelen sese kulak vermek olarak da düşünülebilir” (Ege, 2015, s.36).

“Ego insanın denge kısmıdır, gölge ise yapmak istediği fakat engellenen duygularıdır. Bu sebeple ego ve gölge işbirliği içerisinde olmalıdır. Ego bu sayede insanın zihnini, davranışlarını ve fizyolojik hareketlerini de dengeler. İnsan böylece canlılık kazanmış olur” (Geçtan, 1998, s.181).

Buradan da anlaşılacağı üzere gölge diye nitelendirilen arketip sadece saf kötülüğü sembolize etmez aynı zamanda insana yol gösteren, yön veren ve kontrol altına alınabildiğinde insana olumlu özellikler kazandıran yaratıcı ve çarpıcı duygu ve isteklerdir. Birey içindeki gölge duygusunu her zaman doğru bir şekilde ve doğru duygularla yönlendirebilmelidir.

K.M.1’de Tilki, bir dağ geçidinde yaşayıp gider. Bir gün yiyecek aramaya gidince, kurt tilkinin inine girip onu beklemeye başlar. Tilki tabi ininde kurdun pusuda olduğunu anlar ve:

*“Eskisi gibi cevap vermiyorsun. Ben karda iyice temizlenip geleyim diye yalan söyler karda ağnıyormuş gibi ses çıkarıp hemen kaçıverir”* (Karadavut, 2006, s.93)

Gölge arketipi burada tilkinin kendi canını kurtarmak için yani kurda yem olmamak için yalan söylemesi olarak ortaya çıkmıştır. Tilki kurnaz bir hayvandır ve kurnazlığını herkesi kandırıp bir şeyler elde etmek uğruna kullanırken bu defa kendi hayatını kurtarmak için gölgeden yararlanmıştır. Ramazan Korkmaz, bu şekilde dile getirir; “karakterin çıktığı yaşam yolunda ilerleyebilmesi, mücadeleyi başarılı bir şekilde atlatabilmesi için gölgesiyle karşı karşıya gelmesi gerekmektedir. Gölgesini içselleştirmesi, onunla bir bütün olmalıdır” (Korkmaz, 2009, s.122). Buradaki amaç saf kötülük değildir.

K.M.2’de kaplan, kurt, ayı ve tilki dost olup bulduklarını birlikte yeme konusunda anlaşılır. Yolda denk geldikleri deveyi de aralarına alırlar. Tilki gidip deveye:

*“Kuzuları da bedavadan senin olacak. Böyle ganimet her zaman ele geçmez ha! Diyen tilki, deveyi şüphelendirmeden kandırmış”* (Karadavut, 2006, s.95).

Tilki, etleri dostlarına paylaşır; devenin payını da kendi payına katar. Kimseye hissettirmeden devenin bir böbreğini alır diğerini de siz alın diyerek kurda işaret eder. Kurt da böbreği yer. Kaplan:

*“Devenin böbreği hani?”* der (Karadavut, 2006, s.97).

Tilki, kurt yemişe benziyor der gibi gözünün ucuyla kurdu gösterir. Öfkelenen kaplan, kurdu bir pençede öldürüp atar. ”Tilki daha sonra kaplana senin rahmetli babacığın bu uçurumdan atlardı sen atlayamıyorsun diye gaza getirir ve kaplan uçurumdan atlar ve taşlara çarpar, beli kırılır ve ölür. Tilki ayının da çaresine bakar ve kendi kendini yedirmeye kalkar ama ayının canı yanınca içini yarar ve bağırsaklarını çıkarır. Karnı yarılan ayı da ölür” (Karadavut, 2006, s.99).

Bu masalda verilen gölge arketipi tilkinin kurnazlığı, hilekârlığı üç hayvanı da kandırması, aç gözlülüğü ve kötülüğü üzerinden verilmiştir. Masalın sonunda tilki kötülük yaparak tüm hayvanları kandırarak istediğini almıştır.

K.M.3’te ormanın kenarında korktuğu için uzaklara gidemeyen bir tavşan yaşamaktadır. Bir gün cesaretlenip dolaşmaya çıkar. Karşısında kocaman bir aslanın belirdiğini görür. Aslan tavşanın yanına gelerek: *“Elime düştün şimdi, seni mideme indireceğim”* (Karadavut, 2006, s.101) der. Zavallı tavşan aklını toplayıp nasıl kurtulacağına çaresini aramaya başlar. Tavşan aslanı kuyuya götürüp senden güçlü bir aslan var ona gücünü göster sonra yiyeceksen ye der ve aslan kendi yankısını aslan zannedip kuyuya düşer.

Gölge arketipi her zaman kötülük olarak değil bazen de kötü bir duruma düşen karaktere yardımcı olur. Burada da tavşanın kendi içindeki sese kulak verip gölge



arketipi tavşanı düştüğü zor durumdan kurtarmıştır. Bireyleşme yolunda gölgesiyle karşılaşmak zorunda kalan birey, aslında hayattaki en büyük düşmanın kendisi olduğunu idrak etmektedir. Aslan bu masalda gölgesinin yani en büyük düşmanının kendisi olduğunun farkında değildir onu öldürten şey aslında kendi kibri ve egosudur. “Bu nedenle bireyleşme; vazgeçişleri, bazı önemli öğretilere ya da Tanrı’nın dediklerini kabullenmeyi gerektirmesi nedeniyle içinde yaşadığı çatışmaları büyük kaosu mücadeleler sonunda tamamlanmaktadır” (Bahadır, 2010, s.170).

K.M.4’te sıçan yakalayıp yemeye gücü kalmayan yaşlı bir kedi sıçanlara gidip günde üç defa hatırını sorarlarsa onlara el sürmeyeceğini söyler:

“*Ben ihtiyarladım ve tövbe ettim. Günde üç kere sıra ile önümden geçerseniz sizlere dokunmayacağım*” der (Karadavut, 2006, s.103). Kedi her gün en sondakini yakalayıp yer. Bunu fark eden sıçanlar artık önünden geçmemeye başlar ve kedi açlıktan ölür.

Bu masalda gölge, kedinin kendisidir. Kedinin sıçanlara söz verip sözünde durmaması, sıçanları kandırması kedinin yaptığı hilekârlık ve yalancılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalan ve hile bireyin kendini kurtarmak uğruna içinde bastıracağı önemli duygulardandır. Bu bastıramadığı duygular kediye pahalıya mal olmuştur.

K.M.8’de turna ile tilki bir gün arkadaş olurlar. Turna bir yere gideceği zaman dostu tilkiye güvenip yavrularını emanet eder. Tilki de: “*Turna dostum, hiç merak etme, gidiver. Ben senin yavrularına kendi yavrularım gibi bakarım,*” der (Karadavut, 2006, s.121).

Turna gittikten sonra tilki onun bir yavrusunu yer. Tilki turna gelince ağlamaya başlar ve turna ona inanmaz. Yavrularını alıp kaçar. Burada gölge arketipi yine tilkinin kurnazlığı, turnayı kandırmaya çalışması kötülüğü üzerinden verilmiştir. Tilki kötülüğün sembolüdür.

K.M.10’te bir kaplan bir gün tilkiyi yakalar. Tilki: “*Beni yiyemezsin, ben bu gördüğün ormanın sahibi olmak için geldim,*”(Karadavut, 2006, s.127) der. Kaplan bu dediğine inanmaz. Tilki de kendi gözleriyle gör diyerek ormana götürür ve kaplanın önünden yürür. Hayvanlar kaplanı görünce korkup kaçmaya başlarlar. Kaplan bunu görünce kendi yoluna gider. Bu masalda daha önce bahsedildiği gibi kötülük olarak değil de zor durumda kalınca durumdan kurtulmak için tilkinin zekâsını kullanması olarak verilmiştir. Tilki kurnazlığı sayesinde ölümden kurtulmuştur.

K.M.11’de bir gün tilki yolda koyun kuyruğunu görüp sevinir ama etrafında tuzak vardır. Sonradan bir kurt gelir. Tilki ona caka satarak: “*Kurt abi,, geliniz kuyruktan çokça yedim de yağ geçiriyorum. Onu da sizin için ayırmıştım, alınız*”(Karadavut, 2006,

s.129) der. Kurt tuzak olup olmadığını sorunca tilki sen almazsan ben alırım diyerek uzanıyor gibi yapar, o sırada kurt atılır, tuzak onu kapar ve tilki, kuyruğu alır.

Bu masal da gölge arketipi kötülüğün timsali tilkiyi yine sembolize etmektedir. Tilki kurdu oyuna getirerek onun aklını çelerek kandırmıştır. Kendi karnı doysun diye kurnazlığını kullanmıştır.

K.M.12’de puhu kuşu ile atmaca ahretlik dost olur. Hep birlikte geçinirlerken puhu kuşu herkes kendi başına yaşasın der. Yiyecek bir şey bulamayınca atmacayı yemeye karar vermiş ve atmacaya: *“İyiliğe iyilik yapmak eşeğin işi; iyiliğe kötülük yapmak ise şahin işi. Dünyada yaşam sürdürmek; kavga etmek, gücü yetmezse eğilmek, çaresini bulmak ve sonuçta bir çaresini bularak kendinin dipdiri kalmasını sağlamaktır”*(Karadavut, 2006, s.131) diyerek atmacayı yer.

Gölge arketipi burada puhu kuşunu simgelemektedir. Aslında puhu kuşu en başından yemeğe dayanamayan bir kuştur fakat bazı duygularını, hislerini bastırır. Gölge arketipi de bastırdığımız açığa çıkaramadığımız duygulardır ama puhu kuşu bunu kontrol edemeyerek atmacayı parçalayarak yemiştir.

K.M.25’te yine bir gün kurnaz tilki dolaşırken bir tepede köstebek yuvalarını görür. Daha sonra o köstebekleri yer. Karşı dağdan gelen bir avcı, tilkiyi görmüş ve kolundaki kartalını tilkiye doğru salar. Avcıyı gören tilki avcıdan saklanmaya çalışır, fakat kartal tilkinin peşine düşer kötülüğün sembolü olan tilki kurnazlık yaparak bir kazık görür ve altına saklanmış hızla gelen karga kazığı görmez ve saplanıp ölür, tilki de kurtulur.

Tilki normalde kötülüğün sembolü olarak yani gölge arketipi şeklinde karşımıza çıkarken bu defa gölge zor duruma düşmüş biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gölge kötülük olarak değil kendi canını kurtarmaya çalışan birisi kötülüğü kendi lehine karşı kurtarmıştır. Böylece kartal tilkiyi öldürememiş ve tilki de düştüğü zor durumdan kurtulmuştur. Aynı zamanda burada avcı da gölge arketipini yansıtmaktadır. Tilkiyi görür görmez kartalını ona saldırtması içindeki kötülüğü göstermektedir.

K.M.26’da masal kahramanı çocuk, mercan gözlü kuşu aramaya yola çıktığında karşısına ilk etapta yaşlı adam çıkar ve onu geyiğe çevirir: *“Gak” edip karganın uçmadığı, adam ayağının değmediği yerde insanoğlu ne arıyorsun? Geyik ol diyerek çocuğu geyiğe çevirmiş”* (Karadavut, 2006, s.193).

Geyik haliyle yola devam ederken çocuk bir kız görür: *“Çok güzel, periye benzeyen bir kız oturuyormuş”* (Karadavut, 2006, s.193). Kız çocuğa büyü yapıldığını anlayıp büyüü bozmuştur. İlk etapta karşısına çıkan kişinin kötü diğer karşısına çıkan iyi huylu olması kahramanın gölge arketipidir. Bu masaldan yola çıkarak Jung gölge ile ilgili,

insanın bilinçdışında önemli arketiplerden gölge ve personanın yerinin önemli olduğunu söyler gölgenin maskenin arkasındaki kendi olduğunu ve maskelerin gerçeği saklamak için araç olduğunu yani manolyanın diğer yüzü olduğunu belirtir” (Fordham 1997, s.65). İnsanın bir olduğu tarafı bir de herkesten saklamaya çalıştığı bir kısmı vardır.

Bireyin bu kendisini bulma yolundaki mücadelesidir. Çocuk karşısına çıkan bu engeli gölge arketipi ile bir şekilde aşmış ve yola devam etmiştir. Kahramanı ikinci olarak zor durumda bırakan gölgesi ise onu gören ağabeyleridir. Mercan gözlü kuşu kardeşinin elinde gören abiler, bir plan yapmaya başlarlar. *“Bu çocuğu öldürelim, kuşu da biz bulduk deriz”* (Karadavut, 2006, s.201) derler. Küçük çocuk için ağabeyleri bu kısımda çok güçlü bir gölge özelliği göstermektedir. Ağabeylerinin kıskanç ve kibirli tavırları Jung’un psikolojisinde aslında kahramanın bilinçaltında yaşadığı bastırmaya çalıştığı duygularıdır. Ona iyi gelmeyen bu duygularından arınırsa ancak ruhsal özgürlüğüne ve mutluluğuna ulaşabilecektir.

K.M.27’de kahraman çocuk babasının isteği üzerine altın kuşu bulmak için yola çıkar. Sağ ve sol ayırımına gelen çocuk gittiği yolda ilk engelle karşılaşır: *“Sola gidenin kendisi, sağa gidenin atı ölür, diye bir yazı varmış”*(Karadavut, 2006, s.203).

Kurt atını yemiş, gölge arketipi karşımıza kurt olarak çıkmıştır. Çocuk yolculuktaki diğer aşamada han bir kız getirmesini ister ama çocuk bu defa kıza âşık olur. Kurttan yardım ister: *“Kurt, kızın şeklini almış ve güzel bir kız oluvermiş. Çocuk hana, kız diye kız şekline giren kurdu getirmiş. Han çocuğa teşekkür etmiş ve atını vermiş”*(Karadavut, 2006, s.207).

Gölge arketipi sayesinde çocuk kurttan yardım alarak bu şekilde bu sorunu da aşmayı başarıp yoluna devam etmiştir. Kız ile oğlan yola devam ederken dinlenmeye karar vermişlerdir. Çocuğun ağabeyleri çocuğu görüp *“babamız çocuk buldu sizse bulamadınız, der ve bizi sevmez bu yüzden çocuğu ve kızı öldürüp kuşu çalalım”* (Karadavut, 2006, s.209) demişler. Gölge arketipi bu masalda yine ağabeylerin kıskanç tavırları ile insanın en dipte bastırmaya çalıştığı fakat gün yüzüne çıkan duyguları olarak ortaya çıkmaktadır.

K.M.30’te ihtiyar adam gölge arketipi olarak karşımıza çıkar ve ihtiyar çocuğunu sınamak ister. *“Yavrurum verdiğim parayı işe yarayacak şeyler almak için harcar diye düşünürken onun aldığı şeylere bak”*(Karadavut, 2006, s.227) diye öfkelenen ihtiyar, oğlunu evden kovar. Gölge arketipinin yansıması öfke duygusu üzerinden ihtiyar, sinirli bir şekilde tepki göstermiştir. Bu masal da, çarşıdan alınan yılan nasıl bu halini aldığı

bilinmeyen bir han yani şehzadedir aslında. Masaldaki karakter ona yardım edince yüzüğünü ona vererek teşekkürlerini sunar (Bolçurov, 1997, s.211-215).

Çocuk belli bir zaman sonra evlenir ve bir gün ava giderken hanımı evde kalır. Eve bir cadı karı gelir ve kıza “*erkekler olmasın, kadınlara bir şey anlatmıyorlar. Senin eşinde bir altın yüzük var. Eşinden onu göstermesini iste gösterir sana, o yüzüğü sonra bana da getir birlikte bakarız olur mu?*”(Karadavut, 2006, s.231) der. Gölge arketipi aynı zamanda cadı karı olarak tezahür etmiştir. Kötülüğün sembolü olarak gösterilmektedir. Cadı karı gelini kandırmış ve istediğini almıştır ve yüzüğü kullanarak da hilekâr yönünü göstermiştir.

Masalın sonlarına doğru çocuk altın yüzüğü kullanarak “*cadı kadın evrenden kaybolsun, eşim evime gelsin!*” (Karadavut, 2006, s.235) diyerek yüzüğü yere vurur. Gölge arketipi masalın başından beri çocuğun içinde bastırıldığı kötülük duygusu bu kısımda ortaya çıkmıştır. Yaşanılan olaylar neticesinde cadı karının yaptıkları yüzünden çocuk, bu duyguyu daha fazla bastıramamıştır. Çocuk cadı karıyı öldürmüştür.

K.M.31.’te bir hanın hanımı ölmüş, hanın yeni hanımı ise küçük oğluna düşman olmuştur. Evde tek kaldıklarında hanın eşi: “*Senin oğlun bana vurdu,*” diyerek hana anlatmış” (Karadavut, 2006, s. 237) der. Gölge arketipi bu masalda hanın hanımı olarak ve yalan söyleyerek, kendi çıkarları uğruna her şeyi yapabilecek biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylediği bu yalanla hanı kandırmıştır.

Han ise hanımının sözüne inanarak içindeki kötücül duyguyu yani gölgesini ortaya çıkarmıştır ve daha sonra çocuğunu tamamen soyarak eşek sudan gelene kadar dövdükten sonra iki oğluna: “*Buradan çok uzaklara götürün ve başını kopartın!*” diye emir vermiş (Karadavut, 2006, s.237) der. Çocuk yolculuğunda halkının çok üzgün olduğu bir yere varır. “*Niçin bu kadar mutsuzsunuz?*” diye sorar. “*Burada bir tane ejderha var, ejderha yarın hepimizi yiyip öldürecek!*” derler (Karadavut, 2006, s.239).

Çocuk kılıcını ejderhaya geçirdikten sonra birden ejderhanın yanına yığılır. Ejderhanın yanına gelen iki çocuk ejderhayı ölü görünce burada gölge arketipi iki çocukta yalan söyleme, hile yapma ve hanı kandırarak ödülü alma arzusu ile en derinlerindeki kötülük ortaya çıkmıştır. “*Ejderhayı biz öldürdük*” diyerek hana varmışlardır (Karadavut, 2006, s.239). Masalda böylece karakterlerin kötücül özelliği ejderha sayesinde ortaya çıkmıştır.

K.M.33’te Turum padişahının oğlu avlandıktan sonra, evine dönerken bir kıza rastlar ve onu bulmak için bir maceraya başlar. Macera sırasında Kıraankara çocuğa hep

yardımda bulunur. Kıraankara tam uyumak üzereyken üç tane kuş gelerek aralarında konuşmuşlardır.

*“Çocuğun babası oğlunun kızla evlenmesini istemiyor, bu yüzden çocuğu zehirlemek istemekte zehirlensin diye zehirli bir kuş yaptıracak, sabahta çocukla karşılaşacak”* der diğer kuşlara. (Karadavut, 2006, s.255). Babanın içinde bastırıldığı bilinçdışına yansıyan duyguları gölge olarak nitelendirilebilir. Babanın masalın başından beri böyle bir isteği olmamasına rağmen bir anda ortaya çıkması içinde bastırıldığı bazı duyguların yansımaları olarak verilmektedir. İyilik olduğu kadar baba figürü kötülüğü de simgeleyebilmektedir.

K.M.34’te bir karı kocanın iki oğlu vardır. Günlerden bir gün bir dev onları alıp gider. Artık çocukları olmaz. Bir gün ihtiyar bir rüya görmüş rüyasına beyaz sakallı bir ihtiyar girer:

*Ağlamakla hiçbir şey olmaz, şu yukarıda bir çeşmeyi gösterip, o çeşmenin yanındaki kutsal ağaca git, dibinde kurban kesmesini ve eşiyile orada yatması gerektiğini anlatır. Gece yarısı tepede beyaz bir elma düşeceğini, onu yemesi gerektiğini söylemiş. Aradan biraz zaman geçtikten sonra gece olmaya başlayınca kızıl elma düşer. Onu da eşine ver. Aradan zaman geçince çocuğunuz olur, der ve bir anda kaçar gibi gider* (Karadavut, 2006, s.263).

Gerçekten yaşlı adamın dedikleri bir bir olur gökten elma düşer, kahramanlar bu elmaları yer ve bir süre sonra kadın hamile kalır ve erkek bir çocukları olur. Çocuk iki ağabeyini aramak için bir yolculuğa çıkar. Kaplan kılığında olan ağabeyi çocuğa:

*“Ağabeylerini çalan devlerden biri Buktugul, seni takip etmektedir. Onun atı da sihirli, dilimin bağlanması ve kan siyerek yürüyememişim kesin ondandır. ...bunları kandırarak öldüremezsek başka türlü öldüremeyiz”* (Karadavut, 2006, s.269) der.

Gölge arketipi her zaman insan özelliklerinde değil bazen hayvanlar üzerinden verilmektedir. Kötülük gölge arketipi devin yaptığı saf kötülük olarak nitelendirilmektedir. Yukarıdaki açıklamadan ve masalın bu kısmında dev önce ağabeyleri kaçırmış ve üstüne onlara büyü yaparak içindeki kötülüğü göstermektedir.

*“Dev, başını bir türlü oynatamaz. O zaman Karaç Baatır bunu fırsata çevirerek devin başını, Nurperi dostuma hediye ettim,”* deyip başını gövdesinden ayırır (Karadavut, 2006, s.271). Karaç Baatır kötülük olarak sembolleşen devleri öldürmüştür. Hem bilinçaltında, içindeki gücü hem de en derinlerdeki bastırılmış ağabeylerine yapılan kötülük üzerine içindeki öfke gölge olarak ortaya çıkmıştır. Bu şekilde toplumun kabul görmeyeceği durumu kabul ettirmiştir.

K.M.35'te eskiden bir han kim bir yıla kadar Hızır'ı gösterirse bir tabak altın vereceğini söyler. Herkes bununla ilgilenmeye başlar. Fakir bir adam hanı kandırır ve hanın adamlar sandığı birisine itirafta bulunur: *"Yoksulluktan dolayı, geçici de olsa yiyip içelim diye, bir yıl içinde Hızır'ı gösterme vaadiyle hanın bin altınını aldığım doğru. Ancak altın tükendi, fakat Hızır'ın görüneceği yok. Dağlarda bunun için dolaşıyorum,"* (Karadavut, 2006, s.295) der.

Zamanın bitimine doğru fakir olan adam, karşısına çıkan bir adamı hana Hızır olarak tanıtır. Bütün herkesten gözünü kapatmasını ister ve herkes gözünü kapatınca da adamları saraydan kaçar. Adam hanı kandırarak başına geleceklerden de kurtulmuş olur. Gölge buradaki fakir olarak gösterilmektedir. Masalda fakir adam Hızır'a ulaşamayacağını ve sonunun ölümle biteceğini bilmesine karşın hana ait olan bütün altınları harcamaktan çekinmemiştir. Fakirliği onun gözünü körleştirmiş ve fazla para kazanma hırsı fakirliğin verdiği ve içinde bastırıldığı bu his onu yalana ve hanı oyuna getirmeye kadar götürmüş onun bu tarafını ortaya çıkarmıştır. Para hırsının insana neler yaptırabileceğine örnek olmaktadır. Bir şekilde bu durum insanlığı ele vermektedir.

K.M.38'te beş kardeş anlatılmaktadır. Bu kardeşlerden parmak, hırsızlık yapmayı teklif eder. Üçü kabul ettiği için ortak kararla kabul edilir. Çıpalak isimli kardeş: *"Koyunu keseceksek keselim, çorbasına doyalım"* diyerek onlardan yana olur (Karadavut, 2006, s.299).

Beş kardeşin üçü, hırsızlık yapmayı kabul eder. İki kişi olaya çekimser baksa da çoğunluk sağlandığı için hepsi birlikte köyden birinin koyununu çalıp gelirler. Gölge arketipi burada bütün kardeşlerde tezahür etmektedir. Hırsızlık yapmak isteyen kardeş gücü elinde tutmayı başarmıştır. Çekimser olanlar yapmak istemese de güç bir kişinin elinde olduğu için bunun önemi yoktur. Gölge burada iktidarı yani gücü elinde tutan kardeşin her halükarda istediğini yaptırması, diğer kardeşlerin üstünde baskı kurması ve istediğini elde etmesi şeklinde gösterilmektedir. Diğer kardeşler yapmak istemese de günün sonunda kardeşin baskıcı tavrıyla bu ortaya çıkmıştır ve kabul edilmek zorunda bırakılmışlardır.

K.M.43'te ise Makmut isimli biri koyun ve keçisiyle yaşamaktadır. Her gün tilki ve kurt gelip çobana zarar verir. Bir gün bir çoban koyunlarını dağda otlatırken koca siyah bir dev gelir. Siyah dev adamın keçilerini yemek ister: *"Keçilerini bana ver açım da biraz karnım doysun"* diyerek iyilikle Makmut'a döner. Çoban: *"Vermeyeceğim!"* der. *"Kara dev eğer bana vermezsen senden zorla alırım, gerekirse seni de yerim"* der (Karadavut, 2006, s.341).

Kara dev yaptığı zorbalık ve zalimlikle gölge arketipini yansıtmaktadır. Makmut ve kara dev anlaşma yaparlar, kara dev kazanırsa keçileri ona verecektir. Dağları deviren kişi kazanacaktır. Kara dev, Makmuta sorar: “*Sen niye etrafta dolanıyorsun? Dağı deviremiyor musun?*”

Makmut, “*Şuradaki siyah taş varya o yerin merkeziydi. Eğer bunu hareket ettirirsen yer alt üst olur,*” der. “*Bırak o zaman dokunma*” der ve dev korkup oradan kaçar (Karadavut, 2006, s.341).

Bu defa kara dev yarın ormanları yakalım der. Makmutu yine dururken görünce sorar: “*Ee Makmut neye bakıyorsun? Siyah deve dönüp şurada gördüğün ağaç bütün evrendeki ağaçların padişahıydı onu kesmeyi geç balta dokundurursan bile evrendeki tüm ağaçlar yer altına saklanır, o zamanda biz ısınmaz ve zorluk çekeriz*” der (Karadavut, 2006, s.343).

Makmut her şeyi kazandıktan sonra devi evine misafirlige çağırır. Hanımına bana ne eti vereyim, diye sor ben arkadaki çukurdan: “*Önceki geleni dev varya onun başını ver, diğer devinse kolunu ver, eğer onlar da az gelirse yanındaki devin bacağını kesersin!*” diye söyleyeceğim” der ve anlaşılır (Karadavut, 2006, s.343). Bunun üzerine kara dev korkup Makmut’un evinden kaçar.

İkinci gölge arketipi bu sefer Makmut’un bilinçaltı üzerinden verilmiştir. Makmut cüsse olarak kaybedecek biriyken gölge arketipi zekâsı ve kurnazlığı sayesinde Makmut’u düştüğü zor anından kurtarmayı başarmıştır. Hem de devi sonsuza kadar korkutmuştur. Bu sefer kötü bir amaç için değil canını kurtarmak için bilinçaltını yönlendirmiştir. Gölge sadece karanlık güç olarak görülmemelidir. Onu doğru biçimde kullanmayı bilmek kişiye güç kazandıracak, birçok sorunla baş etmesini sağlayacaktır.

K.M.44’te ise Yalnız Keloğlan ile Yedi Keloğlan anlatılmaktadır. Yedi Keloğlan yalnız Keloğlanın üstüne yürür, onu döver. Keloğlan, yerin beynini çıkaracağım diyerek zengin çocuğu ile yedi öküzüne bahse girer. Keloğlan, biricik tosuncuğunu keserek kafasını bir tarafa, böbreğini ise başka bir tarafa gömer. Ertesi gün zengin çocuğa yerden çıkarmış gibi gösterip öküzlerini alır. Yalnız Keloğlan ilk gölge arketipini yansıtmaktadır. Zengin çocuğu hile yaparak kendi çıkarı için kullanması bunu yansıtmaktadır. Toplumun birey üzerindeki baskılarının artmaya başlaması, bireyin toplum içerisindeki rolünün artması gölgenin ortaya çıkmasını önler. Toplumsal baskılarla etkinlik alanı daralmaya başladıkça gölge daha da büyür. Gölgeden kurtulmanın en iyi yolu gölgeyi kabullenmekten geçer, onunla uzlaşılmalıdır. Yalnız

Keloğlan içindeki Keloğlana duyduğu öfkeyi bastırmak yerine kabullenirse ruhsal açıdan olgunlaşıp huzurlu olmaya başlar.

Yedi Keloğlan: *“Keloğlancığımı, bu hayvanları nereden aldın?”* diye sorar. *“Biricik tosuncuğumu kesip parçalara ayırdım ve yere gömdüm. Her kısmınız bir öküz olsun, dedim ve gerçekten her kısmı öküz oldu”* der (Karadavut, 2006, s.349).

Onlar da aynısını yaparlar fakat öküzleri olmaz ve bunun üstüne bizi neden aldattın diyerek Keloğlanı dövüp kel kafasını taşa sürerler. Yalnız Keloğlan, yedi Keloğlan’a yaktığı evinin kömürü ile külünü altın ve gümüş ile değiştirdiğini; ölü kızı verip diri kızı aldığı; öldürülüp kuyuya atıldığı zaman kuyunun içinden bir sürü mal alarak geri dirildiğini söyleyerek kandırır. Gölge arketipi önce yedi keloğlan kişisinde belirir. Yedi Keloğlanı dövdüğü için daha sonra yalnız Keloğlanda da tezahür eder yapılan kötülüğe karşı onlara aynı şeyi yaşatma duygusuyla içinde yeşeren öfkeyle onları birçok kez kandırmaya çalışır. Dolayısıyla gölgeyi iki farklı kişide iki kez görmekteyiz. Yalnız Keloğlan ona yapılanı ödetme pahası, yani gölgesi tüm duygularının önüne geçmektedir. Onu yeterince baskılayamaz hale gelir ve bu duygu birikimiyle Keloğlan yedi Keloğlanı hileyle ölüme terk edip düşmanlarından kurtulmuş ama gölgesini bu denli dışında yaşayarak bilinçaltındaki öldürme ve öfke duygusuna engel olamayarak iç huzura erememiş olur.

K.M.47’de eski geçmiş zamanda zenginliği haddi hesabı olmayan bir padişah vardır. Zenginliğine rağmen merhamet etmeyen, dik başlı, akıllı kıt bir padişaktır. Oğluna bir başka köyde akıllı kadını sorar onu getirmesini ister. Akıllı kadın hana:

*“Hanım siz benden güzel söz, nasihat duymak için beni çağırdınız, benim nasihatim sizin hoşunuza gider, değilse müsaade buyurun iyice dinleyin”* der (Yılmaz, 1994, s.155). *“Siz benim bindiğim atı çok methettiniz. At yavrusu, daha kazığa bağlıken terbiye edilirse iyi olur. Seyisi uygun olursa tay gelişken at olur. Sizin halkınız arasında zayıf, aç, çok onlara da zenginliğinizden verirseniz iyi olur”* der (Yılmaz, 1994, s.155).

Padişah ise buna karşılık olarak: *“Yok ol, gözüme görünme, bastığın yere bir daha izin vermeyeceğim. Seni bir daha görmek istemiyorum”* der. Kadın hanın oğluna han adaletli davranmıyor, akılsızmış der. Burada gölge padişaktır. Acımasız, kötü karakteriyle gösterilmektedir, bilinçaltındaki acımasızlığını tek etrafa değil çocuğuna kadar yansıtmaktadır. Kadının teklifini yok sayarak acımasız kötülüğünü göstermektedir.



### 3.3. Persona Arketipi

Jung, persona arketipi ile ilgili düşüncelerini persona adının aktörlerin yüzüne taktığı maskelerden geldiğini söylemiştir. Jung'un maskeye bir gönderme yapmıştır. Rol icabı olmayan yani insanların hayatlarında kendi benliklerini sakladıkları rolleri gösterir, insanlar böylece gerçek kişiliklerini kolayca saklarlar. Jung'un teorisine göre: "Gerçek insanların ilişkilerindeki insanlardan neler beklediğini anlatarak ilişkileri daha basite indirgemeye çalışacağını insanın gerçek halini saklayarak daha güzel göstermeye çalışması" şeklinde düşünceyi savunur (Fordham, 2011, s.63). Yani insanlar ilişkilerinde bir role girerler gerçek olanı değil de göstermek istedikleri kişilikleri gösterirler. Maske de insanlarla ilişkileri dengede tutmak için bir terazi görevi görür.

İnsan maskesini doğru yerde ve doğru zamanda kullanmalıdır. Eğer kullanamıyorsa hem sosyal hayatında hem de kendi bilincinde problemler olmaya başlar. İnsanın maske takma sebebini yaşadığı toplum ve kurallar sebep olmaktadır. Toplum insanı olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi davranmasını ister. Buna örnek veren Tekgül "Bir öğretmeni ele alır bir öğretmen sadece mesleği gereği öğretmen değildir, toplum ondan her yerde öğretmen gibi davranmasını ister" (Tekgül, 2020, s.58). Fakat insan hayatını öğretmen vasfına göre yaşamaya başladıktan sonra hayatı birbirine girmeye başlar. Gerçek kişiliğini mesleğiyle karıştırıp sorunlar yaşar. Bu sorun ileri bir boyuta giderse de ikinci kişiliği yani bastırılmış duyguları ortaya çıkar. Bu anlamda maske çok önemli ve tehlikelidir. İnsan uzun süre maske takarsa da altındaki kişiliği unutmaya başlar.

K.M.27 İhtiyar bir adamın bir meyve ağacı vardır ve her sene bir tane meyve verir. Bu meyve her sene çalındığı için ihtiyar çocuklarından başında durmalarını ister. Küçük çocuk çalanın kuş olduğunu anlar ve telinden bir tüy koparmayı başarır. Sonra çocukları kuşu aramaya giderler. Küçük oğlan yol üstünde "*Sağa tarafa gidersen eğer kendi, sol tarafa gidersen eğer atın ölür*" yazılı bir kayaya rast gelir. Oğlanın atı bir anda dillenir ve "*Ölürsem bir şey olmaz sağa git*" der. Bir kurtla karşılaşır ve kurt oğlanın atını midesine indirir, fakat oğlana korkacak bir şey olmadığını, onu istediği yere götürebileceğini söyler. Kurt çocuğu alıp altın bir kuşun olduğu saraya götürür. Han, kuşu almak isteyen oğlanı yakalar ve bir hanın altın kuyruklu altını getirirse bırakacağını söyler.

Kurt, çocuğu atın bulunduğu bölgeye götürür, çocuk atı çalmaya çalışırken oracıkta yakalanıverir. Atın sahibi, Bança Han'ın kızını getirebilirse atı da vereceğini söyler. Kurt çocuğa yardım eder ve kızını bulurlar çocuk kıza âşık olur ve kurttan yardım ister.

Kurt, kız olur. Çocuk hana, 'İşte istediğin kız' diye kız şekline giren kurdu göstermiştir. Kurt kızın bir anda şeklini alır, oğlan bu kızı hana verir ve kızı alarak yola koyulur. Kurt tekrar eski haline döner ve kurt olur oğlanla kızın arkasından gider. Kurt bu defa da at şekline girer oğlan ise bu atı kuşun sahibi hana verir ve kuşu alır. At tekrar eski hali olan kurt şekline döner oğlanla kızın peşine takılır. Kurt çocuğa yardım etmek için kılık değiştirerek persona arketipinden yararlanmıştır. Yardımcı kahramanın kılıktan kılığa girmesi persona arketipinin işlevsel olduğunu göstermiştir. Persona toplumda kendini iyi göstermeye çalıştığı için dengeli olarak kullanılmıştır. Fakat kahraman eninde sonunda gerçek benliğini tanıtmalı ve ortaya çıkarmalıdır. Masalda kurt girdiği çoklu kılıklar sonunda asıl benliğine kavuşur.

K.M.30'te İhtiyar bir adam pazardan bir sürü hayvan getiren çocuğunu evden yollar. Yılan bir anda konuşmaya başlar ve yılan mağarada yaşayan babasının altın yüzüğünü ve altmış iki duasını çocuğa öğretip verir. Aradan biraz zaman geçer ve hanın kızıyla evlenmek ister, oğlan altın yüzüğü kullanarak hanın istediği her şeyi yapar. Çocuk belli bir zaman sonra evlenir ve bir gün ava giderken hanımı evde kalır ve eve bir cadı karı gelir ve kıza:

*“Erkeklerin hep aynı olduğunu yani onlardan olmayacağını ve kocasının dilinin altın çok değerli altın bir yüzük olduğunu ve ondan yüzüğü seyretmek için göstermesi iste o sana gösterecektir sonra belki sende bana getirirsin o güzel yüzüğü birlikte seyretmiş oluruz?”* demiştir (Karadavut, 2006, s.231).

Cadı karı yüzüğü alıp oğluna götürmüştür. Cadı karı başta iyi görüntüsü vermiş ve kızı ikna etmeye çalışmıştır. Persona arketipi cadı karının kendisini iyi niyetli birisiymiş gibi tanıtmıştır. Sanki kıza iyimser yaklaşıyormuş gibi davranır. İkna etmek için saf rolünde davranmıştır. Saftır bir maskedir. Psişenin, kendisi gibi olursa kabul edilmeyeceği anlar vardır. Psişe, olanlar kabul edilene kadar kendisini korumaya alır. Ancak hiçbir maske, sonsuza kadar kalamayacağından gerçekler elbet ortaya çıkıp cadı karı personadan ayrılıp asıl yüzünü göstermiştir. Bunun üzerine çocuk cadı karıyı öldürmüş ve hanımına kavuşmuştur. Bu kısımda persona o kadar uzun süre kaldı ki artık bu tehlikeli bir hal alıp cadı karı gölgesini ortaya çıkardı ve bununla başa çıkamamıştır. Bastırdığı aç gözlülüğün esiri olmuştur. Bu masal da uzun süre rol yapmanın nasıl sonuçlar doğuracağını göstermiştir.

K.M.41'de çocukları olmayan bir han ile veziri farklı cinsiyetlerde çocukları olursa evlendireceklerine, aynı cinsiyette olursa da ahretlik dost yapacaklarına dair birbirlerine söz vermişlerdir. Hanın oğlu, vezirin de kızı olur bunları evlendirirler. Hanın oğlu, han

kızı Sıypa'nın kendisini her gece de üç defa konuşturacağına dair sözünü duyunca doğru oraya gider. Oğlan uzun yolculuğundan sonra Sıypa'nın şehrine varır ve ihtiyar adamla yaşamaya başlar. İhtiyar çocuğa Sıypa'yı konuşturmanın zor olduğunu, konuşturamayanların kellelerinden olduğunu ve o kellelerden kale yapıldığını anlatır.

Bunun üzerine çocuk Sıypa'yı konuşturamaz. Cellatlar çocuğun da başını alacakları zaman padişahın dana çobanı Sıypa'dan rica da bulunarak onu yanına yardımcı alır. Vezirin kızı kocasını artık merak eder ve erkek kılığına girip kocasını aramaya çıkar ve yolda cin padişahlarıyla karşılaşır. Vezirin kız haliyle kabul görmeyeceğini ve yolda başına gelebilecek tehlikelerden korunmak için erkek kılığına girmiştir. Erkek kılığı ve kıyafeti kızın maskesidir. Belli aşamaları atlatmak için olmamış birisi gibi davranmak zorunda kalır. Kız maske personasıyla belli aşamaları geçer ve bu sayede de Sıypa'yı konuşturmayı başarır. Doğru aşamalarda kullanılması kıza yarar sağlamıştır.

### **3.4. Durum Arketipleri**

#### **3.4.1. Kahramanlık (momomit/aşama) Arketipi**

Masal anlatımlarına bakıldığında masalın içinde birçok karakter ve kişi vardır fakat olay sadece bir kahraman üzerinde gerçekleşir. Kahraman bir maceraya çıkar, macerası sırasında başından türlü olaylar ve zorluklar geçer bu zorlukları aştıktan sonra kahraman, genel olarak bilinçdışını aşip kişiliğinin tüm özelliklerini bütünleştirerek kendini gerçekleştirmeye çalışır.

Campbell bu kavramı şu görüşle tanımlamıştır, “Kahramanın bir yolculuğa çıkışı üzerine çıktığı yolculukta olağanüstü veya doğaüstü güçler ve olaylar ile karşılaşması, bu yolculukta başına benzer olaylar gelmesi kahramanın sonsuz yolculuğu” diye aktarılır (Campbell, 2010, s.42). Yani bir kahraman yolculuğuna çıkar çeşitli maceralardan geçer ve masalın sonunda hem kendini gerçekleştirip hem de nihai ödülüne ulaşmış olacaktır.

Campbell'e göre kahraman belli başlı aşamalardan geçer. İlk aşaması ayrılma aşaması, bilinçdışına gidilecek olan yolun belirlenmesidir. Benliği tamamlanma ihtiyacı onu buna zorlar, kahraman zorunda kalmalı, tek kalmalıdır ki kendi benlikleriyle yüzleşebilsin.

İkinci aşamada yani kahramanın erginleşme aşamasına geldiğinde maceraya çıkmaya karar verir. Kahraman hiç bilmediği bir ülkede hayatında ilk defa gördüğü bir kahramanla karşı karşıya gelecektir. Bu macera sonunda, ejderhalar, devler ile

karşılaşacak ve onlara karşı savaşacaktır. Konuşan atlardan, yaşlı bireylerden de akıl alacaktır. İçindeki sesi dinleyip çeşitli canavarlarla karşılaştığında da benliğinin kötü taraflarıyla da savaşacaktır. Zafer kazandığında diğer aşamaya geçecektir.

Kahraman zaferlerinde eve mutlu ve kazanmış şeklinde döndüğünde son aşamayı tamamlamış olur. Her şeyden önce maceraya çıkmaya cesaret göstermesi açısından önemlidir. Kahramanın amacı dönüşümünü tamamlamasıdır. Bunları gerçekleştirdiğinde kahraman arketipine ulaşmış olur.

K.M.24'te bir kocakarının oğlu ile yiyeceğe ihtiyaç duyduğundan çeşitli kuşlara tuzak kurar. Bir gün bu tuzağa bir karga düşer. Karga çocuğa şöyle der:

*Beni kurtarıp serbest bırak. Benim babam padişah sen ne istersen onu verir. Beni şimdi bırak ben uçarak yedi tepe aşacağım, sen o tepelere bakarak arkamdan gel. Daha sonra babamın atlarıyla karşılaşırısın. Babamın açıl sofram açıl dersin çeşitli yemekler dolar. Onu babamdan istersen sana verir”* (Karadavut, 2006, s.183).

Karga gittikten sonra çocuk kargayı aramak için yola çıkar. Çocuğun kendi isteği üzerine çıktığı yolculuk maceraya çıkış aşamasıdır. Uzunca bir yol gider, padişahla karşılaşır ve padişahın açıl sofram açılı ister. Bunun üzerine yaptığı iyiliğin karşılığı olarak padişah açıl sofram açılıverir ve çocuk evine döner. Çocuk annesiyle birlikte huzur ve mutlulukla yaşar.

Kahraman arketipi açısından masalın aşamalarında çocuğun maceraya çıkışı ve dönüşüm aşamalarını gerçekleştirmiştir. Masalın sonunda kahraman mutlu bir şekilde ödülüne kavuşmuştur. Fakat erginleşme aşamasına rastlanmamıştır. Çocuk hiçbir zorlukla ya da akıl verecek bilgi bir kişiye rastlanmamıştır.

K.M.26'da Padişahın iki tane çocuğu vardı. Babalarını memnun etmek için mercan gözlü kuşu aramaya giderler. Babaya bir süre çocuklarından haber gelmez ve küçük oğlu babasının haline üzülp hem mercan gözlü kuşu hem de abilerini aramak için maceraya atılır. Asıl kahraman küçük çocuktur. Buradan olayların çocuğun etrafında döneceği anlaşılmaktadır. Çocuğun maceraya çıkışı kuşu aramak üzerine gerçekleşir. Çocuk macerasında çeşitli sınavlar yoluna girer. Çocuğun karşısına geyik sürüsü çıkmış ve yolunu kapatmışlar. Çocuk sürünün içine dalıp geyik sürüsünü ikiye bölerek yolu açmış ve erginleşme aşamasındaki ilk sınavını geçer. Daha sonra bir kocakarı çocuğu geyiğe çevirir. Geyik olarak çocuk yolculuğuna devam eder. Bir saraya gider ve oradaki kız çocuğa yedi defa üfleyerek eski haline çevirir. Çocuk bu aşamada kızıdan doğüstü bir yardım alır. Kız oğlana kuşun yerini söyler. Çocuk bütün tehlikeleri göze alarak periler şehrine doğru yola çıkar.

Çocuğun aldığı diğer doğaüstü yardım ise kız çocuğa azık verir ve bunun üstüne çocuk çok daha güçlü olur. Çocuk bütün gücüyle ejderhayla karşılaşır ve ejderhayı keserek Alp Karakuş adlı hayvanın çocuklarına kavuşmasını sağlar. Bu seferki yardımı Alp Karakuştan alır. Çocuk kuşu ve kızı devlerin elinden kurtarır. Bütün tehlikelerden geçerek bütün sınavları başarıyla tamamlayan çocuk erginleşme aşamasını tamamlayarak dönüşe geçer.

Oğlan dönüş aşamasında ağabeylerinin onu öldürmesine rağmen geri dönüşünü tamamlar. Memleketine vararak, mercan gözlü kuşu babasına ulaştırır ve yanında getirdiği kızla evlenir. Bu macera kahramanın bilinç halinden yani her şeyi algılayabilmesinden bilinçdışına doğru giden daha sonra bilinç düzeyine tekrar erişen macerasıdır. Masal kahramanın yola gidişini o aşamadan erginleşme aşamasına geçişini ve en son dönüş düzeyine ulaşmasını tüm aşamaları göstermiştir. Bireyin kendi olmasını başarılı bir şekilde tamamlayarak kahraman masalın sonunda artık birey olmuş ve ödülünü de böylece kazanmıştır.

K.M.27'te bir adamın her yıl tek meyve veren bir tane ağacı vardır. Elma her sene çalınır. Küçük oğlu kuşun kanadından bir tüy koparmayı başarır. Çocukların hepsi bunun üzerine o kuşu aramaya çıkar. Çocukların maceraya çıkışı böyle başlar. Fakat asıl kahraman küçük oğlandır. Olaylar onun etrafında gerçekleşir. Maceraya çıktıktan sonra erginleşme aşamasında çocuğa yol gösterecek yardımcı olacak bazı unsurlar olacaktır. Kurt bu aşamada çocuğu altın kuşun yaşadığı yere götürür.

Kurt kuşu almak uğruna çocuk için şekilden şekle girerek ona bu yolculuğunda yardım eder. Ağabeyleri yolda çocuğu öldürüp, kızı alırlar. Kurt ise oğlanın kokusunu alarak ölümsüzlük suyunu ilaç yaparak çocuğu diriltir. Çocuk bu aşamada doğaüstü yardım almıştır. Dönüşüm aşamasında kahraman ona yoldaş olup yol gösteren kurdun sırtına binerek evine döner. Nihai ödülüne kavuşarak hem babasına kuşu verir hem de sevdiği kızla evlenir. Mutluluğu yakalayarak bireyselleşmeyi de tamamlamış olur. Masalda kahraman bütün aşamaları gerçekleştirmiş olur.

K.M.30'te ihtiyar bir adam pazardan hayvan yavrusu getiren çocuğunu evden zorla gönderir. Bunun üzerine oğlanın evden ayrılışı ile macerası başlar. Daha sonra konuşmaya başlayan yılan yavrusu, mağarada yaşayan babasının altın yüzüğünü oğlana uzatmış. Oğlan bir aileye evlatlık olarak verilmiş. Oğlan aldığı o altın yüzük sayesinde yeni ailesini zenginliğe kavuşturmuş. Oğlan ilk sınavla karşılaşır. Erginleşme aşamasına geçer ve hanın kızını ister. Oğlanın babası hana ben sana dünür geldim kızını oğluma verir misin diye sorar.

*“Yaşlı adamcağız, belli şartları olduğunu eğer o şartları gerçekleştirirse kızını oğluna vereceğini bu şartlarda kapısındaki devler kadar altın, gümüş ve altından bir saray, sarayın içerisine bolca süt ve yağ, sarayın etrafına gümüşten bir ağaç olursa kızını alıp götürebileceklerini dile getirir”* (Karadavut, 2006, s.231).

Kız ile evlenmek isteyen çocuk altın yüzükle her şeyi bir çırpıda gerçekleştirir. Bu sayede de kızı alır. Yüzük sayesinde oğlan benliğini bulma mücadelesinde ilk sınavında başarılı olur. Çocuk belli bir zaman sonra evlenir ve bir gün ava giderken hanımı evde kalmış ve eve bir cadı karı gelir. Oğlanın diğer sınavı ise cadı karıyla olan sınavıdır. Cadı karı kızı kandırır ve altın yüzüğü kızdan alır. Kötü Cadı sihirli altın yüzükle çocuğun karısını yedi suyun diğer tarafında kalan orada oğlu olan Keybat’a isimli yere götürmüştür. Kedi, horoz ve köpek işbirliği içinde altın yüzüğü cadı karıdan çalıp getirirken suyun içerisine düşürürler. Köpek, yüzüğü midesine indiren balığı bulur. Kahraman dönüş aşamasında balığı satın alarak altın yüzüğüne ulaşır. Çocuk altın yüzüğün sihri ile cadı karyı öldürerek karısına kavuşmuş olur. Psişesi sayesinde bütün isteklerini gerçekleştirir ve kahraman arketipinin bütün aşamalarını başarıyla geçmiştir.

K.M.31’te bir han yeni karısının şikâyet etmesiyle küçük çocuğunu öldürtmeye karar verir. Öldürecek olanlar çocuğun kıyafetini alıp çocuğu salıp bırakırlar. Kahramanın yola çıkış aşaması zorunluluktan başlamış olur. Kahraman ağabeyi ile bir yere giderken içtiği su yüzünden ölür. Ağabeyi kardeşi ile çıktığı yolu yarı yolda bırakmadan devam eder.

Ağabey halkını ejderhanın yemeye çalıştığı bir yere gider. Ejderhaya günde bir kız ve koyun vermesi karşılığında o yere han yaparlar. Kahramanı defneden insanlar orada yılanı sihirle yendikten sonra bir bakarlar kahraman bir anda dirilir. Kahramanın erginleşme aşaması yeniden doğuşuyla başlar. Ağabeyinin şehrine gelen kahraman ejderhayla savaşı ve onu ikiye bölerek öldürür. Ağabeyinin şehrinde ağabeyi onu kızla evlendirir. Kahraman dönüşünü ve kahramanlığını tamamlayarak mutluluğunu da yakalamış olur.

K.M.32’te padişah seyisinin çocuğu hanın kızına âşık olur. Eğer han, hiç sönmeyen bir şamdan getirirse kızıyla evlenmesine razı olacağını söyler. Oğlan maceraya böylece başlar. Şamdanı bir şekilde bularak padişaha götürür. Han bu sefer de kimsede bulunmayan bir yetenek öğrenmesini ister. Kahraman erginleşme aşamasına geçer. Oğlan bir evde bir adamın kolu ve bacağını yakıp tekrar onları bir araya getirerek birleştirdiğini görür. Adamın kız çocuğu tüm bu öğrendiği yetenekleri oğlana göstererek

öğretir. Kız babasının bazen at bazense deve olduğunu söyler. Kahraman at olup satılır. Deve, kuş, horoz gibi çeşitli şekiller değiştirerek çeşitli hallere girer.

Bütün aşamaları tamamladıktan sonra tekrar insan kılığına girip bütün hünelerini padişaha gösterir ve kahraman padişahın kızını alarak dönüş aşamasıyla birlikte bütün aşamaları tamamlayarak kendisini gerçekleştirir.

K.M.33'te Turum padişahının bir çocuğu günlerden bir gün avdan dönüyorken gördüğü güzeller güzeli bir Rum padişahının kızı Karagöz Hanım'a âşık oluverir. Kahraman kızı bulmak maksadıyla uğruna kırk yiğidiyle birlikte kırk dişi at keserek yola koyulur böyle yola çıkışı aşamasıyla başlar. Kahraman yolculuğunda erginleşme aşamasına geçerken hırsız olan Kıraankara'yı Rum padişahının adamlarından kurtarır. Kıraankara hırsız olmasına rağmen bu aşamada kahramanın yoldaşı ve yardımcısı olmuştur.

Kıraankara üç kuşun konuşmasından Turum padişahının çocuğunu öldürteceğini işitir. Kahramanı ölümünden kurtarır. Kıraankara her şeyi anlatınca yarısına kadar kaskatı kesilir. Kahraman yolculuğunda ona yardım eden Kıraankara'yı Hızır'ın yardımıyla yani erginleşme aşamasındaki bilgeden yardım alma kısmını gerçekleştirerek eski haline getirir. Kahraman dönüşüm aşamasına geçtiğinde Karagöz Hanımla evlenir ve babasının yerine tahta çıkarak benliğinin bütünlüğünü de tamamlamış olur.

K.M.34'te bir ailenin Egizbek ve Segizbek isimlerinde çocuklarını Buktugul ve Şuktugul isimli devler alıkoyar. Yıllar sonra oğulları olur. Çocuğun adını Karaç Baatır koyarlar. Kahraman tesadüfen ağabeyleri olduğunu öğrenir ve yola çıkış aşamasına girerek ağabeylerini aramaya gider. Kahraman erginleşme aşamasına geçtiğinde konuşan ve ona yol gösteren bir atla tanışır. Karaç isimli bir yardımsever atın yardımıyla Buktugul ve Şuktugul isimli devleri, onların evlerindeki kızlar ve devlerin atlarıyla da savaşır ve sonsuzluğa uğurlar. Başına gelen tehlikeleri bir bir atlatarak erginleşme aşamasından dönüş aşamasına geçer. Dönüş aşamasında Kahraman artık bireyleşmesini tamamlayarak ağabeylerini bulur ve hep beraber evlerine dönerler. Kahraman bütün aşamalarını tamamlamıştır.

### 3.5. Simgesel Arketipler

#### 3.5.1. Yaşlı Bilge Arketipi

İnsanoğlunun var olma serüvenini *yolculuk* kalıbı ile açıklanırsa; Jung bu arketipi yüce birey arketipi adıyla adlandırmaktadır. Kahraman çıktığı bu yolda karakterin seçimleri, geçmişinden gelen tecrübeleri ilerlediği bu yolda ona ışık tutup yol göstermiştir. Bu arketip masallarda kahramanın karşısına yüce insan, ak sakallı ihtiyar adam veya kadın, Hızır, dede, bilge insan, büyükanne ve büyükbaba şeklinde çıkabilmektedir. Jung yaşlı bilge arketipini kendi yorumu olarak *anlatımın arketipi* (Fordham, 2011, s.77) şeklinde adlandırmaktadır. Kahraman bir maceraya çıkmaktadır ve bu macerasını gerçekleştirirken yalnızdır ve ona eşlik edecek birisi olmalıdır. Bu kişi ise yüce birey/ yaşlı bilgedir. Ona yardım edecek, akıl verecek, mentor olabilecek bir kişidir. Bu kişi bireyin kendisini bulmasında ve kendisine gerçekleştirmesinde etkili olacaktır.

Yaşlı, yüce birey arketipi, masalda kahramanın farklı karakterle ortaya çıkmasına neden olur bu karakterler anlayış, yardımseverlik, yol gösterme gibi olabilir yani kahramanın zor anında tek başına halledemeyeceği olaylarda kahramanın kendi yolunu bulmasına yardım etmektedir (Jung, 2017, s.85- 86- 87).

Bu arketip; “Zeka, düşünce, duygu, akıllılık gibi bilge özellikleri gösterirken bir taraftan da kahramanın ahlaki açıdan ilerlemesine katkıda bulunmuştur” (Jung, 2003 s.91). Söz konusu arketip farklı şekillerde ortaya çıkabilir ve kahramanın yolculuğunda yol göstererek kahramana ışık tutar.

K.M.33’te günlerden bir gün Turum Padişahının erkek çocuğu avdan dönüyorken yolda rastladığı güzeller güzeli Rum Padişahının kızı Karagöz Hanım’a âşık olur. Çocuk o güzel kızı bulmak amacı ile yola çıkar. Çocuk hırsız olan Kıraankara’yı Rum Padişahının adamlarının ellerinden kurtarmayı başarır. Kıraankara Karagöz Hanım ile Cansüyer’i kaçarır. Kıraankara üç tane kuşun aralarında konuşmasından Turum Padişahının oğlunu öldüreceğini anlar ve onu ölmekten kurtarır. Kıraankara sırrını söylediği için yarısına kadar taş kesiliverir. O sırada çocuk şöyle söyler:

“Bembeyaz giysili, beyaz boz bit ata binmiş, beyaz sakallı bir yaşlı adam gelmiş ve: “*Güzel yavrucuğum, neden burada yatıyorsun?* diye sorar. Sonra çocuğu dürtüp uyandırarak ve yattığı yerden kaldırır:

“*Sen uzaklara git ve orada kara bir dağı bul, kapıları olan siyah bir pınar olması lazım. Ona: Nereden bulunmuştun? Senin kapağın nereden açılır? Deyip*



*Kıraankara'nın önce bacaklarını suya sok. Bacakları hareketlenmeye başlar. Sonra tüm vücudunu suya batır. Kıraankara, ne kadar da uyumuşum deyip ayağa kalkar. Git, yavrucuğum! Diyen yaşlı adam bir anda gözden kayboluverir”* (Karadavut, 2006, s.258-259).

Oğlan bilge kişinin de yardımseverliği sayesinde kara dağdaki siyah kapılı sulu bularak Kıraankara'yı eski biçimine sokuverir. Yaşlı bilge arketipi bu masalda çocuğa yol gösterici, yardımsever olarak ortaya çıkmaktadır. Hızır söyledikleriyle çocuğa yardım etmektedir. Hızırın dedikleri sayesinde çocuk Kıraankara'yı tekrar eski haline getirir.

K.M.34 ailenin birinin Egizbek ve Segizbek isimli evlatlarını Buktugul ve Şuktugul isimlerindeki devler uzaklara götürür. Günlerden bir gün yaşlı bir adamcağz bir rüya görmüş. Rüyasında beyazlar içerisinde beyaz bıyıklı ve beyaz sakallı yaşlı biri gelip:

*“Böyle ağlayarak hiçbir şeyi çözemezsin önce bana bak, gösterdiğim yukarıda bir çeşme olacak, çeşmenin o tarafta kutsal bir tane de ağaç olacak o ağacın oraya git ve orada adak bir kurban kesip eşinle birlikte orada yat. O gece yarısı yere elma düşecek onu bak sen yemelisin her yer ağarmaya başladığında da kızıl bir elma düşecek onu da karına vermelisin bir süre sabredin çocuğunuz olacak”* der ve oracıktan kaybolur (Karadavut,2006, s.263).

Yaşlı ihtiyar ve karısının çaresizlikleri üzerine yaşlı bilge arketipi rüyada belirir, kahramanların bilgenin sözlerini dinleyip harfiyen yerine getirmesi sonucunda çocuklarına kavuşurlar. Yaşlı bilge, yardımcı motifi olarak kahramanlara yardımcı olmuştur.

K.M.45'te dost olan Hızır, Akıl ve Talih çıktıkları bir yolculukta hangisinin daha güçlü olduğu konusunda aralarında istişare ederler. Oradan geçen bir çiftçiye gören Hızır avucunu açıp sakalını sıvazlayarak: *“Ektiğin yerden sadece altın ve gümüş çıksın,”* diyerek dua eder (Karadavut, 2006, s.359). Yaşlı birey arketipi burada karşımıza Hızır olarak çıkar. Ettiği dua sayesinde ektiği ekinler altın ve gümüş olarak çıkmaya başlar.

K.M.50'de Çınarbey ağacın altından bakar ki çınar ağacına kırk kanatlı bir atla bir kız konar. Çınarbey kızı izlemek için arkadaşlarıyla yola çıkar. Yolda bir ihtiyarla karşılaşır. Selam verdikten sonra, nereli olduklarını öğrenip ihtiyar çocuklara yol gösterir. Şunları der:

*“Gencin dileğini yerine getirir, denilir. Perinin kadını seyahat edip gider, evine gitmez çınar ağacının başına kız doğurur. Senin de bu vakitte anan rızkını ararken çınar ağacının dibinde dünyaya getirmiş. Sen insanın çocuğu olduğun için ikiniz birlikte ömür süresiniz diye hayır duada bulunmuş. Kızı büyüdüğünde daima çınarın tepesinde oynar. O, her geçen gece bir kulaç serpilip büyüyor. Çınarbey ihtiyarın sözünü işitince, “onu ben nereden, nasıl elde edebilirim” (Yılmaz, 1994, s.161).*

*İhtiyar: “Evladım, bir az yol kaldı, endişeniz geçer. Zorluklar içinde yürümüşsünüz. Batıya hareket ediniz yırtıcı hayvanlar atlarınızın etini parçalayıp atarlar. Sizlere dokunmazlar. Gün batıncaya kadar oturun, güneş ışıklarının tam değdiği yeri elinizle tırmalayın, yer yarılıp sizlere yol açılır. O yolda dümdüz yürürseniz kızın mola verdiği yerle karşılaşacaksınız” diyerek gözden kaybolur (Yılmaz, 1994, s.161).*

İhtiyar, yaşlı birey arketipini çocuğun peşinde olduğu kız üzerinden vermeye çalışmıştır. Çocuğa dua etmiş ve iyi dileklerde bulunmuştur. Yolculuğunda çocuğa yol göstermiş ve aynı zamanda yardım etmiştir. İhtiyar bu masalda hem bilge kişiliği ile hem de yardımseverliği ile ortaya çıkmıştır.

### **3.5.2. Anne Arketipi**

İnsan hayatında anne çok önemli bir yerde olduğu gibi sözlü ve yazılı kültürlerde de çok önemli bir yerdedir. İnsanın doğumunda ilk nefesini aldığı anda bir anne figürü etkili olmaktadır. Jung, arketipsel sembolizm içerisinde arketiplerin sayısız yansımaları bulunduğunu dile getirmektedir. Jung’un kendi hayatında yaşadığı olaylar ışığında anneyi tanımlar ve gerçek hayatındaki annesini düşünerek; büyükannesi, kayınvalidesi ve üvey anneleri de bu kategoriye almaktadır.

*“Annelik; anne arketipi ile bağlantılıdır. Bunun içerisinde anneliğin çok yüce önemli, kutsal olması, seni büyüten, yetiştiren, seni besleyen ve sana belli özellikler katan sağlayan kişinin yanında kötücül özellikler besleyen, korkutan, ürperten, zehirleyen” (Jung, 2017, s.22) gibi özellikler yer almaktadır.*

Anne arketipi olumlu özelliklerin yanında olumsuz baştan çıkarıcı, kötücül olarak da yani üvey anne figürü olarak da ortaya çıkmaktadır. Anne arketipi bir maceraya çıkarken, kahramanın yaptığı seçimlerde ona yol gösteren ya da çıktığı yolda onu vazgeçirmeye çalışırken etkili olmaktadır. Bireyin kendini bulma yolculuğunda en etkili kişi anne arketipidir.

K.M.24'te yaşlı bir kadının oğlu yemeğe ihtiyaç duyduğundan sürekli tuzak kurar. Bir gün tuzağına düşen karga, serbest bırakılması halinde her şeyini vereceğini söyler. Çocuk kargayı aramaya giderken yolda karga padişahının hayvan sürüleriyle karşılaşır. Çocuk karga padişahından 'açıl sofram'ı istediğini söyler. Karga padişahı sofraya yerine dünya kadar deve, at ve koyun gibi hayvanlar teklif etse de oğlan hiçbirini istemez. Bunun üstüne karga padişah çocuğa istediğini verir.

Çocuk vedalaşır ve 'açıl sofram'ı alıp anasının yanına gelir. Anasını yanına alıp:

*"Açıl sofraya, açıl, çeşit çeşit yemekle dol!"* (Karadavut, 2006, s.185) deyince sofraya açılıp yemeklerle dolar. Çocuk ve annesi karganın yardımı ile huzur ve mutlulukla yaşarlar. Çocuk anne arketipi ile mutlu huzurlu ve neşe içerisinde bir hayat sürmek için anne arketipini aç bırakmamak için çeşitli yollara başvurup, çeşitli yollardan geçmiştir. Anne fark ettirmeden çocuğun kendini bulma ve güzel bir yaşam sürme uğruna oğlunu bir maceraya sürüklemiştir. Sonunda istediklerini elde etmişlerdir. Anne oğlunu yalnız bırakmayan bir anne figürü olarak gösterilmiştir.

K.M.28'te yaşlıca bir kadının farklı farklı yeteneği olan yedi adet çocuğa sahiptir. Kadın bir tane yay yaptırır ve yaptırdığı yayı da yeteneği en iyi olan çocuğuna vermek niyetindedir. Anneleri çocuklarının yeteneklerini teker teker dinledikten sonra, hangisinin yeteneği daha fazla olduğuna bir türlü karar veremez. Bu sebeple yayı çocuklarına uzatarak:

*"Güzel yavrularım işte bu yayı alarak Bolbos Hana gidip yeteneklerinizi anlatınız, hanginizin yeteneği daha fazlaysa bunu ona hediye etsin"* (Karadavut, 2006, s.211) diyerek çocuklarını gönderir. Çocuklar sergiledikleri hünerler sayesinde Bolbos Han'ın kayıp olan güzel kızını bulur. Bolbos Han da durum böyle olunca kendi kızı ile en büyük çocuk olan, Toybos Han'ın kızınıysa ikinci büyük çocuğa verir ve tahtını da iki çocuğa bırakır. Çocuklar en son evlenip barklanırlar ve ihtiyarlayan analarını bırakmaz ve yanlarına alırlar.

Anne arketipi karar aşamasında emin olamayıp onlara kendi yollarını bulmalarında, bir seçim yapmalarında yardımcı olmuştur. Anne yol gösterici, yardımcı rolünde maceraya çıkmalarında destek olmuştur. Anne arketipi sayesinde çocukları yollarını ve kendi özlerini bulmuşlar ve evlenip ödüllere kavuşmuşlardır. Onları büyüten, hünerlerini sergilemelerini sağlayan annelerini unutmayı vefa borçlarını ödemişlerdir. Annelerini yanlarına almışlardır. Anne arketipi olumlu özellikleriyle kendisini göstermiştir.

K.M.30'te yaşlı bir adam bir gün oğluna çok sinirlenip oğlunu evden kovar. Konuşan yılan, mağarada yaşayan babasının altın yüzüğünü altmış iki duasını öğretip yüzüğü çocuğa verir. Çocuk yüzüğü alıp yola çıkar. Yolda bir kadınla adama rastlar.

İhtiyar, *“Evladım sen burada ne arıyorsun ve kimsin?”* diye sorar.

*“Evladı olmayanlara evlat, botosu olmayanaysa boto olayım, diye geziniyorum,”* demiş çocuk. Kadınla adam onu evlatları olarak alırlar (Karadavut, 2006, s.229). Çocuk altın yüzük sayesinde yeni ailesini zengin eder.

Bu masalda anne arketipinin verilışı annelik doğuştan doğumla gelen bir olgu olsa da anne olmak için sadece doğurmak gerekmediği sonradan evlat edinerek de anne olunabileceğini bu masal üzerinden göstermiştir. Anne arketipi çocuğun evlat edilmesi üzerinden verilmiştir.

Çocuk belli bir zaman sonra evlenir ve bir gün ava giderken hanımı evde kalır. Eve bir cadı karı gelir ve kıza:

*“Beyin avdan gelsin de dilinin altındaki altın olan yüzük varya onu göstermesi için ona ısrar etmelisin o dayanamayıp sana kesin gösterecek sen de güzelce seyredersin ben de altın yüzüğü merak ediyorum bana da getirirsin birlikte seyrederez ne dersin?”* demiştir (Karadavut, 2006, s.231).

Cadı karı yüzüğü, kızı kandırarak elinden almıştır. Anne arketipinin her zaman olumlu özellikler ile ortaya çıkmayacağı bazen de bu şekilde tezahür edebileceği gösterilmiştir. Buradaki simge cadıdır ve cadı simgesiyle anne arketipi olarak gösterilmeye çalışılır, olumsuz özelliklerle gösterilir karakter kahramana hile yaparak şeytani ve sinsi özelliklerini kullanmasıyla gösterilmiştir. Burada da tam olarak bu özelliklerini yansıtmıştır.

K.M.34'te bir karı kocanın iki oğlu vardır. Günlerden bir gün bir dev onları alıp gider. Artık çocukları olmaz. Bir gün ihtiyar bir rüya görmüş rüyasına beyaz sakallı bir ihtiyar girer:

*“Sen bu şekilde ağlıyorsun fakat böyle ağlayarak hiçbir şey eline geçmez. Şu yukarı civarda bir çeşme var önce oraya git, onun yanındaysa bir koca büyük kutsa ağaç var işte o ağacın altında eşinle birlikte yatacaksın sonra yere elma düşecek onu sen kızıl elma var onu karın yiyecek ve aradan çok zaman geçmeden çocuğunuza kavuşmuş olacaksınız”* der ve ortalıktan hızlıca gider (Karadavut, 2006, s.263).

Anne arketipi ihtiyar sayesinde ortaya çıkar ihtiyarın dediklerini yapan karı koca bu sayede anne ve baba arketipine kavuşurlar. Yaşlı adam bu duyduklarına çok şaşırır ama başka çaresi de yoktur. Beyaz sakallı adamın dediklerini hatırlar ve harfiyen yerine

getirir ve gerçekten de adamlarla kadının çocukları olur. Çocuk anasına ağabeylerini sorar ve anası da oğullarının kaçırıldığını söyler. Çocuk ağabeylerini aramaya çıkacağını söyler. Bu duruma anası:

*“Küçüksün, toysun daha, gücün o kadar yetmez, şimdi zamanı değil, vazgeç yavrum”* derler (Karadavut, 2006, s.265). Çocuk üç gün yemek yemeyince kabul etmek zorunda kalırlar. Buradaki anne çocuğuna destek olarak yani korumacı içgüdüleriyle gösterilir. Çocuğun başına bir şey gelebilme ihtimalini düşünüp başta istediğini kabul etmez bu doğuştan anneye yüklenen koruyucu içgüdüdür. Sonradan kabul etmesi de yine anne arketipinin çocuğunun üzülmeye dayanamaması ve kahramanın üzerinde destekleyici bir duruma geçmesini gösterir. Anne arketipi bir masal içinde birçok özellik gösterebilmektedir.

K.M.35’te şöyle anlatılır: İhtiyar bir adam ile kadın yaşayıp giderler. Onların da üç kız çocuğu ile bir oğlan çocuğu vardır. Oğulları çocuklarının büyüğüdür. Fakat daha evlenmemiştir. Çocuğun kardeşlerinden birisi evlenmiş, diğerleri ise daha gençtir. Çocuk, kendi kendisine içinden şöyle geçirmiş elimdeki bu elmayı atacağım ve kime isabet ederse onunla evleneceğim, diyerek kendisine ant içer. Elma gidip ortanca kardeşine değer. Çocuk:

*“Eyvah! Bu kadar kızın içinden gidip de bacıma değmesine bak,”* diyerek çok üzülür. Fakat ant içip söz verdiği için çaresiz kalır. Koşarak anne ve babasına gidip olan biteni anlatır (Karadavut, 2006, s.275). Anneleri oğlunu evlendirmek niyetindedir evlendiremezlerse oğlu ölecektir. Birlikte mutlu olmalarını isteyen anne baba boşuna hayale kapılmışlardır. Anne arketipi oğlunu korumak ve kurtarmak amacıyla otoriter yapısı olarak ortaya çıkmıştır. Otoriter yapısı da normal olmamasına rağmen çocuğunun ölme ihtimalini düşünerek kardeşiyle evlenmesini onaylamak zorunda kalmıştır. Bu sebeple anne arketipi daha çok korku, korumacı ve otoriter yapısıyla ortaya çıkmıştır.

K.M.48’de zengin bir adam ölmeden önce çocuklarına iyi bakmasını, onun iyi insanlarla dost olmasını ve iyi bir kadınla evlenmesini karısına öğütler. Kadın, kadınlığıyla malını her tarafa savurur. Burada verilmek anne arketipi olumsuz olarak verilmiştir. Kahramanın bireyleşme yolundaki zalim, otoriteyi temsil eder. Kocasının verdiği vasiyete rağmen anne arketipi babayı umursamayıp hem bütün serveti bitirmiş hem de çocuğuna uygun bir eş bulamamıştır.

### 3.5.3. Baba Arketipi

Anne arketipi daha çok şefkat ve korumacı bir arketip olarak gösterilirken baba arketipi ise anneye göre daha canlı bir arketiptir. Evin dışında anne ve çocukların ihtiyaçlarını giderme, onlara sahip çıkma sorumluluğunu ele alır. Onları çeşitli tehlikelere ve kötülöklere karşı korumaktadır. Masallarda baba arketipi daha çok otoriter yapıyla gösterilmektedir. Masallarda kahramanı en çok etkileyen ve yolculuğunu şekillendiren ve çeşitli yönlendirmelerde bulunan arketiptir.

Baba arketipi otoriterdir ve bu otoriterin takdirini kazanma isteği ise baba sevgisinin anne sevgisinden çok daha farklı olduğunu gösterir. Anne sevgisi doğuştan gelirken babanın sevgisi her zaman bir şarta bağlıdır; “Anne sevgisiyle baba sevgisi bu noktada ayrıma düşer anne sevgisine doğuştan gelir dendiye baba da tam tersi bir isteğe bağlanmıştır. Baba sevgisine erişmek gerekli onu elde etmek için babayı mutlu etmek gerekliliğini savunur” (Fromm, 1995, s.46). Masallardaki kahraman babası onu daha çok sevsin diye ve sevgisi azalmasın diye babanın çeşitli isteklerini yerine getirmeye çalışır.

K.M.26’te bir han anlatılır. Han bir gün rüyasında mercan gözlü bir kuş görür. Hanın üç oğlu vardır. Çocukları gelip ne olduğunu sorarlar. Han düşünüy anlatır. İki oğlu o kuşu bulmak için yola çıkmışlardır. Baba arketipi rüyasını anlatmasıyla çocukları sırf babaları için onun saygı ve sevgisini kazanmak için maceraya atılırlar. Aynı zamanda baba arketipi otoriter bir baba olarak sözü geçen ve sağlam yansıtılmıştır. Han olmasının sebebi de budur. Otoriter olamazdı han olamazdı, bu nedenle olumlu özellikleriyle gösterilmiştir. Yıllar geçip giderken han oğullarının üzüntüsünden halkla ilgilenemez olur. Panik başlar. En küçük oğlu, hana ağabeylerini bulmak istediğini söyler. Han, iki oğlum gitti dönmedi. Oğlunun sağ iken yanında kalmasını ister. Fakat çocuk:

*“Babasına her şeye rağmen başına bir şey gelebilme uğruna kuşu bulamasa da abilerini bulma umudu ve babasına onun hiçbir şeye muhtaç olmadığını söyleyip ısrarla izin veriniz”* (Karadavut, 2006, s.189) diyerek rica eder. Baba arketipinin çok üzüldüğünü gören en küçük oğlu hem iyilik ama iyiliğin altında bunu babasına borç bilmesi, babasının sevgisini ve takdirini kazanmak için de bu yolculuğa çıkar. Babasının gözüne girmek en büyük isteklerindendir.

Çocuk mercan gözlü kuşu bulur. Kuşu kardeşinin elinde gören abiler, bir plan yapmaya başlarlar. *“Çocuğu birlikte öldürelim ve kuşu biz bulduk diyip babamıza*

*götürelim*”(Karadavut, 2006, s.201). Ağabeylerin babalarının gözüne girmek uğruna kardeşlerini öldürmeleri aslında baba arketipinin çocuklarının üzerinde ne denli bir etki yarattığını gösterir niteliktedir. Sırf babaları daha çok sevsin diye böyle kötü bir işe yeltenirler. Küçük oğlan her şeye rağmen yurduna dönmüş ve kuşu ağabeyinden alıp babasına verir. Oğlan başına ne gelirse gelsin ölüm olsa dahi baba arketipini mutlu etmek için çeşitli tehlikeler atlatıp gelir ve babasının sevgisini kazanmıştır.

K.M.27’te ise her sene bir tane meyve veren bir ağaca sahip olan yaşlıca bir adam varmış. Elmaları her yıl çalındığı için bu adam çocuklarına bunu söyler. Bu çocuklar sırayla nöbet tutarlar. Her şeye rağmen küçük oğlu elmayı çalan kuştan bir tel koparmayı başarabilir. Babası:

*“Kanadını, teleğini bulmuşsun; kendini de bul!”* (Karadavut, 2006, s.203) der. Kuşu aramaya niyetlenen ihtiyarın oğulları yola çıkarlar. Baba arketipinin isteği ve çocuklarının üzerinde otorite üzerine çocuklar babalarını isteğini yerine getirmek uğruna maceraya çıkarlar. Çocuğun ağabeyleri çocuğu görüp *“korkarak babamız kesin kardeşiniz buldu fakat siz bulamadınız diyerek bizi sevmeyecek diye aralarında münakaşa ederler ve çocuğu öldürmeye karar verip öldürürler”* (Karadavut, 2006, s.209). Babalarının takdirini kazanmak için kardeşlerini ölüme terk ederler. Bu da baba arketipinin ne denli önemli ve etkili olduğunu göstermektedir. Çocuk dirilip bir şekilde evine döner. O esnada kız:

*“Kenarda duran beni bulan çocuk. Şuradaki çocuklarsa beni öldürerek buraya getirdiler”* (Karadavut, 2006, s.209) diye yanıtlar. Kızın babası olayı kavrar ve kızını diğer çocuğa verir. Yaşlı adamcağız her sene o meyveyi midesine indirir ve bu sayede genç kalmaya devam eder. Çocuğun bir şekilde baba arketipinin isteğini yerine getirmesi sevdiği kızıdan ayrı kalması uğruna istediğini bulup getirmiştir.

K.M.29’ de eski zamanlardan birinde bir kadın ve adam anlatılır. Bu çiftlerin üç tane çocuğu vardır. Adam bir gün hastalanırmış ve küçük olan çocuğunu yanına çağırıp:

*“Bak canım oğlum sen çocuklarımın içinde en naif, yüreğimin en içindesin. Sana vereceğim bu bıçağı al ve abilerine söylemeden sakla. Bıçakla ilgili bir şey var ki o da bıçak sana dile benden ne dilerse der isteklerini söyleyince de harfiyen yapar”* (Karadavut, 2006, s.219) der. Arketiplerin içerisinde baba figürü kahramana hep destek olur ama gerçek hayattaki gibi elini eteğini çekeceği zamanında bilincindedir. Burada baba arketipi oğlunun mutluluğu için ölmeden önce vasiyetini söylemesi hiçbir şey yapmıyor gibi yapıp oğlunu yönlendirmiştir.

K.M.30'te çok ama çok eskiden yaşlı bir adam bir çocuğu vardır. Adam bir gün çocuğunu bir sınava tabi tutmak ister. Çocuğa yirmi kuruş verir ve çocuğu pazara gönderir. Çocuk pazara gider ve o parayla beş kuruşa enik, beş kuruşa kedi, beş kuruşa horoz ve beş kuruşa yılanın yavrusunu alır.

*“Yavrurum verdiğim parayı işe yarayacak şeyler almak için harcar diye düşünürken onun aldığı şeylere bak”*(Karadavut, 2006, s.227) diye öfkelenen ihtiyar, oğlunu evden kovar. Baba arketipi olumlu ve koruyucu olmanın yanında zalim olarak da ortaya çıkabilmektedir. Çocuk yolda bir kadınla adama rastlamış. İhtiyar:

*“Çocuğum sen kimlerdensin ne arıyorsun burada?”* diye sorar. Çocuksa *“Çocuğu olmayan ailelere çocuk, botosu olmayana ise boto olayım, diye geziniyorum”* der. Kadınla adam çocuğu evlat niyetiyle alırlar (Karadavut, 2006, s.229). Çocuk altın yüzük sayesinde yeni ailesini zengin eder. Anne arketipi gibi baba arketipi de sonradan olunabileceği sadece doğuştan anne baba olunmayacağını göstermiştir. Baba arketipi işi şekilde de bu masala yansıtılmıştır. Hem kötü bir baba hem de iyi olarak masal da bize olunması ve olunmaması gereken tipi tek bir masalda örneklemiştir.

K.M.31'te eskiden bir han vardır ve bu hanın karısı ölmüştür, karısından da iki çocuğu kalmıştır. Han tekrar evlenmiş ve eşi küçük oğluna düşman kesilmiştir. Bir gün hanın büyük oğlu ava gidiverince, hanın karısı:

*“Adama yalan söyleyerek senin küçük oğlan bana vurdu,”* diyerek hana yalanları sıralamıştır. Han, karısının dediklerine inanıp çocuğunu anadan doğma soyup eşek sudan gelene kadar vurduktan sonra, iki yiğidine: *“Çocuğu alın ve çok uzaklara götürün öldürün!”* diye emir vermiştir (Karadavut, 2006, s.237).

Baba arketipi üvey annenin kötülüğüne kanıp ve çocuğuna inanmayarak kahramanı yok edecek ve ölmesini isteyecek kadar zalim yönü temsil etmiştir. Buradaki baba simgesi kolay kandırılabilen daha saf bir arketiptedir ve üvey anne bunu kendine göre yontup kullanabilmektedir. Üvey anne arketipi zalimliğini daha da fazla kullanmış olur.

K.M.39'da eskiden Bağdat şehrinde kimsesi olmayan tıknaz, yetim bir çocuğun yaşadığı anlatılmaktadır. Sokak sokak dolanıp dilencilik yapmaktadır. Bir gün yanına bir adam gelip: *“Yavrurum, nereden geliyorsun? Adın ne?”* diye sorar. O zaman çocuk:

*“Adım Hilekâr, nereden geldiğimi, evimi yurdumu bilmiyorum. Annem ve babam daha ben küçükken ölmüşler,”* diye cevap verir. *“Ee yavrurum, ne gibi hilen, kurnazlığın var? Adını kim koydu? Bende pek hile mile yoktur. Adımı da herhalde annem ve babam koymuştur”* der (Karadavut, 2006, s.301).

Adam: *“Öyleyse yavrurum, annen baban, hısım akraban yokmuş, bana evlat ol!”* der.



Yaşlı adam bunun üzerine ihtiyardan baba arketipi rolüne geçmiştir. Hilekâr' ı artık evlatlık olarak almıştır. Yaşlı adam hırsız çocuğun işe yarayıp yaramadığını öğrenmek için ondan ak sarı kuşun yumurtalarını getirmesini ister. Hilekâr üvey babasının isteği üzerine istediğini yapar. Baba arketipi burada isteklerini yaptırtmak üzerine gerçek baba figüründen çok çocuğu kullanma amaçlı gösterilmiştir. Baba arketipi kötücül huylarıyla gösterilmiştir.

### 3.6. Kırgız Masal Metinleri Ve Sembolik Dilin Çözümlemesi

#### 3.6.1. Formülistik Sayılar

Mitolojinin kendi içerisinde sembol olarak bir dil oluşturduğu bilinmektedir. Mitoloji her milletin kendi içerisinde yarattığı inanış, geleneksel, mistik, edebî anlayışıdır. Türkler de mitoloji dünyasında kendi yerini bulmuştur. Farklı kültürlerle mitsel anlamda etkileşimle yaşamış; hem etkilenmiş hem de etkilemiştir. Mitoloji genel olarak din ve geleneksel olarak varlığını sürdürmektedir. Türk kültürü içerisinde formülistik sayıların eskiden beri varlığı bilinmektedir.

“Sayıların ve rakamların varlığı çok önemlidir. Kültürlerin arasında Türk kültüründe de fazlaca rastlanılan sayıların sembolik değeri çok eskilere dini inançlar sistemine ve mitolojiye kadar gitmektedir. İnançlar hem İslam dininde hem de geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır” (Sömen, 2019, s.30).

“Sayıların tek başına pek bir anlamı yoktur. Sayılara anlam yükleyen insanların inançlarıdır. Bir sayı düşünüldüğünde, anlamını bilirsek sadece olaya rakam olarak değil sayının neyi karşıladığı ve ne anlama geldiği kavranmış olur” (Eyüpoğlu, 2010, s.301).

Sayıların önemi olduğu kadar o dönemdeki insanların yaşayış şekilleri, gelenekleri, kültürleri sayıları kutsal saymasına neden olmuştur. İnsanın ruhu olmadığı sürece sadece varlığı onu kutsal saymasına yetmemektedir. Bunu inanç haline getiren kültürdür. “Birey rakamlar yani sayılar yoluyla ismini koyamadığı sembollere anlamlar yükler ve bilinmeyi bilmeye başlar” (Cassirer 2005, s.175).

Üç sayısının kültürlerin içinde özel bir anlamı vardır. Çoğu kavram üçer üçer gider. Üçlemeler şeklinde oluşur:

“Dünyada hatta evrende yaratılıştan itibaren çoğu şey üç şekilde oluşur. Evrende hayvanların, bitkilerin, minarelerin üç kategoride yer alması, maddenin katı, sıvı ve gazdan oluşumu yine aynı şekildedir. En geniş olarak da dünya geçmiş, gelecek ve

şimdi diye sınıflandırılması sayılabilir” (Schimmel 2000, s.70-71, Çoruhlu, 2011, s.225).

Kutsal sayılan Dede Korkut içerisinde de aynı zamanda üç rakamının anlamı büyüktür. “Çok eskiden beri yapılan üçlemeler halk biliminin temelinden beri vardır, bir sözün üç kere arka arkaya söylenmesi, kötü bir şeyde üç kere bir tahtaya vurulması başlı başına bir kuraldan ibarettir” (Çobanoğlu, 2008, s.116).

**K.M.26** hanın üç oğlunun var olması.

Alp Karakuşa ait olan yavrularının sayısının üç tane olması

Alp Karakuş bir diyardan gider veya gelirken çınar ağacına doğru üç kere eğilmesi

**K.M.27** yaşlı bir adamın üç oğlunun olması.

Altın kuş yaşlı adamın üç yıl elmasını yemesi.

**K.M.28** Toybos Han kızının üçlük yemeğini verir.

**K.M.29** yaşlı bir karı kocanın üç oğlu vardır.

**K.M.34** babası ile annesine küsen evladın üç gün üst üste yemek yememesi

**K.M.41** padişahın kızını bir gecede üç defa konuşturan alacaktır.

Padişahın kızına üç kişi dünür olur.

**K.M.42** Sarıbay’ın sunguru onun ölümü üzerine üç gün yem yemez

Han, kızlara üç bilmece sorar ve cevabını üç gün içinde ister.

**K.M.46** Deli Han adamlarına üç gün süre verir.

Han kızı kendisi ile evlenmek isteyenlere üç bilmece sorar.

Ölümsüzlük suyu üç günlük yoldadır.

Yedi sayısı da Türklerde yaygın olarak kullanılan en önemli sayılarından biridir. Eski zamanlardan bu zamana kadar Türk devletleri ve Türkler o zamandan bu zamana yedi sayısına önemli ve kutsal anlamlar yüklemişlerdir.

“Yedi, sayısı İslam öğretileri, inançlar sistemi içerisinde bu sayı çokça kullanılan bir sayıdır. Bunlardan bazıları Hac ibadetinde Kâbe’nin yedi kere tavaf edilmesi, Miraç hadisesinde Hz. Peygamberin göğe yedi defa çıktığının söylenmesi, Allah’ın göğü yedi kat yaratması ve cennetle cehennem yedi adet katmandan olması gibi anlatılar vardır” (Çoruhlu, 2011, s.227).

**K.M.6** tilki, kışın kendisini beslemeleri şartıyla kanındaki yedi yavrusunu karı kocaya teklif eder.

**K.M.25.** tuzığa düşen karga serbest bırakılsa yedi tepe aşacağını söyler.

**K.M.26** masaldaki kız, çocuğu eski haline getirebilmek maksadıyla yedi kez çocuğa okuyarak üfler.

**K.M.28** Bir kadının oğullarının yedi farklı hüner yetenek biliyor olması.

Başkahramanın yedi sene evvel gitmiş olan karıncanın izini hala biliyor olması.

Toybos Han denen padişahın kızının yedilik yemeğini veriyor olması.

**K.M.30** Kötü cadının, gelini pınarın diğer tarafındaki oğluna Keybat'a götürüyor olması.

Horoz, kedi ve it yedi sudan geçerek cadı karının evine varır.

**K.M.34** Karaç Baatır kahramanın, Buktugul isimli devi yedi gün aşırı soğuk gölde bekletiyor olması.

**K.M.44** yedi keloğlanın yedi kara tosunu ile yedi anası vardır.

Zengin çocuğunun yedi öküzü vardır.

Dokuz sayısı da özel rakamlardan biridir. Türk kültür ve mitolojisinde dokuz sayısının önemi büyüktür. “Bu sayı mitolojide kendini göstermektedir, tasavvurda kendini gösteren bir sayı olmakla birlikte yerinde dokuz katmandan oluştuğu durumu yaygındır” (Bayat, 2011, s.48). Türklerin önemli kabilelerinden birisi olan Dokuz Oğuzlar adından bellidir ve bu isim Kutadgu Bilig’de geçmektedir. Eserde de dokuz tane sancağı anlatmaktadır (Durbilmez, 2007, s.185).

**K.M.18** han, kızı için dokuz gün düğün yapar.

Batbayır dokuz deve yükü hediye gönderir.

**K.M.26** Kahraman olan kız, dokuz yoldaki ölü olan arkadaşını kurtarmaya gidiyor olması.

Halk edebiyatı ürünlerindeki bazı sayıların kullanımının diğerlerine nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Bunların içinde formülistik olarak kırk sayısı öne çıkmaktadır. Çoğunlukla atasözleri, deyimler, halk hikâyesi gibi anlatılar da dini amaçlar da sıklıkla kırk sayısından yararlanıldığını görülmektedir. Bunların dışında kırk sayısı geleneksel yaşamda da oldukça kullanılır. “Kırk sayısı, Anadolu’da geleneksel olarak uygulamalarda görülür ve günümüzde de bazı bölgelerde devam etmektedir. “Bir insanın doğumu ya da ölümünden sonra “kırk mevlidi” yapılır. Birinin ölümünden sonra kırk gün beklenmesi ve kırk aşı dağıtılması çok eski inançlar kültürüne dayanır. Bir bebek doğduğunda da yine kırkının çıkması aynı inanç siteminden gelmektedir” (Güvenç 2009, s.87-88).

**K.M.26** masalın kahramanı kırk günlük azık alır ve kırk günlük yola koyulur. Güneş kırk kez batar ve tan yeri kırk atar. Çocuk uykusunun tadını kırk kere tadar.

Karakterin çıkacağı yol genelde kırk günlük olması.

Karakter yine kırk gün gideceği yolu dört günde alıyor olması.

Devler bir uyurlar kırk gündür, sonra kırk günde uyanıklardır.

Kız kahraman dostu olan kızların kırk devesini onlardan alarak dostu olan erkeği kurtarmak için yolculuğa çıkar.

**K.M.27** Padişahın kızı, sağına, soluna, önüne ve arkasına kırk adet kızı alarak gezmeye çıkıyor olması.

**K.M.29** Padişahın kızı kırk gün kırk gece düğün yapıp oğlanla evlenmesi.

**K.M.30** han, kızına başlık olarak istediği malların kırk gün içinde hazır olmasını söyler.

**K.M.31** hanın oğlu kırk yiğidiyle ava gider.

**K.M.33** Turum Padişah'ı oğlunu Karagöz Hanım'ı aramaya gönderirken yanına kırk yiğit verir. Kırk kısrağ kesip azık yaparak kırk deveye yükler. Kırk deve yükü para verir.

Hanın kızına kırk kız yoldaşlık yapar.

Kıraankara uyuduğunda kırk gün uyur, uyandığında da kırk gün uyumaz.

Kıraankara'nın kırk odalı bir eve sahiptir.

Kıraankara ve Turum Padişah'ın oğlu yolda kara elbiseli, kara öküze binmiş çobana rastlar.

**K.M.34** devlerin sarayında kırk tulpar at vardır.

**K.M.42** Sarıbay, kırk yıl hanlık yapar.

**K.M.46** deli bir hanın kırk yiğidi vardır.

Han kırk çadır diktirip içine kızı ile onun yardakçılarını koyar.

### 3.6.2. Renkler

Renkler, çok eski zamanlardan beri sembolik bir araçtır. Her türlü şekilde kullanılmaya çalışılmıştır ve geçmişten günümüze de hala kullanılmaya devam etmektedir. Farklı amaçlarla bunu düşmanlardan saklanmak, sihirsiz ritüeller düzenlemek, bir şeyin görseelliğini arttırmak, daha da güzelleşebilmek sebebiyle kullanımını devam ettirmişlerdir (Yağbasan, 2006, s.126).

Mitoloji içerisinde renkler de kolektif bilinç dışında bir simge niteliği taşıyarak farklı anlamlar ortaya çıkartır. Çeşitli kültürlerde renk simgeciliği, bilinç dışı alanlara algısal bir işaret gönderir ve çeşitli anlamlar bütünü oluşturur. İmgeler yoluyla da çağrışımlar uyandırılır. İnsan fark etmese algısal olarak renk sembolünü algılar ve tepki verir. Renkler birer iletişim aracıdır. İnsan renklerle karşısındaki insana mesaj verebilir,

konuşmadan algı üzerinden anlaşılabilir. Duyguları da renkler üzerinden algılamak mümkündür.

“Renklerin anlamları, toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Her renk her toplum için hatta her insan için bile farklı anlamlar ifade eder. Çin ve Japon kültürüne bakıldığında siyah ve beyaz renkleri yasin rengidir. Farklı anlama gelen renklerden sarı renk bir Avrupalı için kıskançlığın, korkaklığın sembolüken; Asyalı için çok farklı temizliğin saflığın sembolüdür” (Rayman, 2002, s.10-15). Renkler de sayılar gibi onlara anlam yükledikçe duygu ve düşünceler de ona göre şekillenmeye başlar.

Kırmızı, mitsel semboller sisteminde ateş ve kan kızılılığıyla ilişkilendirilen bir renktir. Canlı bir renk olmasından dolayı dikkatleri de üzerine toplayan bir renktir.

**K.M.26** kartaldan kaçan tilkinin rengi kıızıdır.

**K.M.34** tan yeri ağarmaya başlayınca gökyüzünden aşağı düşen kıızı elmayı yiyen kadın hamile kalır.

“Siyah renk, yalnızlık ile bağdaştırılır. Gökkuşağına bakıldığında renklerin arasında hiç siyah yoktur işte yalnızlığın anlamı buradan gelmektedir. Aynı zamanda siyahın bir şeylerin üstünü örten renk olduğu da bilinmektedir. Bu da insana yokluğu hatırlatır. Genelde kötüyü çağrıştırmaktadır. Tasavvufta da siyah renk epeyce kullanılır. İnzivaya çekilmek isteyen sanatçı yine karanlık odada yapar” (Şen, 2007, s.9). İnsan ölümünden sonra Türk kültüründe tek kalır ve tabuta konulduğunda üstü örtülür. Siyah renk bunu hatırlatır.

Siyah genelde kötü, karanlık sembol olarak kullanılsa da kültürden kültüre siyah farklılık göstermektedir. Türklere siyah karanlık kötülük manasına gelse de Japon kültürüne bakıldığında tam aksi halde mutluluğun simgesi olarak gösterilmektedir. Kafalı'nın yaptığı çıkarımlara göre “Beyazı da yine Türklere matem rengi gibi görmektedir ama bu rengi ölümle değil de zulüm şeklindeki ölümler amacıyla bunu yapmıştır” (Kafalı, 1996, 49). Renkler kültürlerin yaşadıkları olaylar ile kültürden kültüre farklılık göstermektedir.

**K.M.7** kaybolan oğlaktan biri siyahtır.

Oğlaklar kendilerini yemek isteyen tilkiye kara taşın arkasında bir kurdun beklediğini söyler.

**K.M.17** bir karı kocanın siyah ineği vardır.

**K.M.19** kurt, karakeçiyi yemek ister.

**K.M.26** kahraman olan kız, ağaç kovadaki suya beyaz taşı koyar, siyah taşı da çıkartır.

**K.M.27** kara taşa kara bir yazı vardır.

**K.M.33** gökyüzünden siyah bir bulut gelerek iki at ve iki kızı göğe kaldırarak götürür.

Hızır, Turum Padişahı'nın oğluna kara kara dağdaki kara pınarı bulmasını söyler.

### 3.6.3. Kuş Simgesi

Kuş, masal anlatılarının anlamlı ve önemli sembollerinden sayılır. Masalda kuş simgesinin kullanıldığı yere göre farklı anlamlar taşıdığı görülmektedir. Kuşların simgesel olarak yeryüzü ile gökyüzü arasında gidip geldiği için bu iki yer arasında bir araç olduğu düşünülmektedir. Diledikleri gibi istediklerini yapmaları özgür oldukları ve ruh oldukları düşünülmektedir. James G. Frazer ise “Ruhun genellikle uçup kaçmaya hazır bir kuş olarak kabul edildiğini dile getirmektedir” (Frazer, 1991, s.123). Jung, yaptığı çalışmalarda kuşlarla alakalı bazı ruhları kuşlara benzeterek elbiseler giydiğini kuşların ruhu simgelediğini anlatmaktadır (Jung, 2019, s.284).

“Masal anlatılarında olağanüstü, doğaüstü güçlere sahip birçok kuş bulunmaktadır. Kuşlar uçabilmenin yanında konuşabilir, ağlayabilir, gülebilir yani duygularını gösterebilir daha sonra insanlara yol gösterip onların şekillerine girebilirler. Kuşlar genelde olumsuzluğu değil de olumlu olarak gösterilir, bilgeliğin, zekânın sembolüdür” (Jung, 2016, s.119).

İncelenen Kırgız masallarında kuş simgesi çokça karşımıza çıkmaktadır. Masallardaki kuş simgesinin insanın yolunu aydınlatma, haber vermede zekâyı kullanma gibi rolleri vardır. Varlıkların karşısına hep olumlu özellikleri yansıtma olarak çıkmaktadır. Bilinçdışı itilmiş olan en kuvvetli ve büyük duygular kuş sembolüyle açıklanabilmektedir. Masallar özelinde kahraman kuşlarla iletişim kurar ve onlarla konuşurlar, kuşlar bazen insanların yaşadığı olayları yaşarlar bu durumda kuşların ruh imgesinin yansması olduğunu göstermektedir.

Masallardan Porsuk ve Hüthüt kuşunun dostluğu masalında (K.M.5), iki kuşun çok iyi bir dost olup Hüthüt kuşunun belli bir mevkiye ulaştıktan sonra dostlarına karşı kötülük etmesi üzerine kurulmuştur. Bunun üzerine kendisinin kötülük bulmasıyla masal sonlanır. Kuş burada insanların yapacağı bir şeyi insanlara ait olan kötülüğü göstermiştir. Fazla kibir ve ego insanı nasıl yanıltıyorsa bu masalda da kuşlar üzerinden uzak durulması gereken bu hisler verilmiştir (Karadavut, 2006, s.105).

Turna ile tilki masalında (K.M.8) turnanın iyi niyetinden yavrularını tilkiye emanet etmesi sonucu tilkinin turnaya kötülük etmesi ve bunun sonucunda turnanın kalan yavrularını alarak kaçması verilmiştir. Masalda kuş simgesi turna kuşu üzerinden verilmiş turnanın saf ve iyi niyetli olması gösterilmiştir. (Karadavut, 2006, s.121).

Atmaca ile Puhu kuşunda (K.M.12) ise kuşlar arkadaş olurlar. Puhu atmaca sayesinde karnını doyurup iyileşir ve tek başlarına kaldıklarına yiyecek bulamazlar ve Puhu kuşu atmacayı yer. Masalda atmaca saf özellikleriyle yine kuşları simgelerken puhu kuşu ise ihanet ederek olumsuz özellikleriyle gösterilmiştir. İki kuşta insani özellikleri vermişlerdir. Biri iyi insanı diğeri ise kötü insan olarak gösterilmiştir (Karadavut, 2006, s.131).

Sayatçı Çomotoyda, (K.M.15) Kuzgun Çomotoydan ağlayarak yavrularının yuvadan düşüp öldüklerini söyler. Çomotoy kuzguna yavruların ayağına ip bağlamasını söyler. Kuzgun, Çomotoy'un yaptığına karşın Gevher Dağı'ndan mücevher getirir. Kuzgunun insani özellikler ile iyi niyetli oluşu simgelenmiştir (Karadavut, 2006, s.139).

Aç Kurt masalında (K.M.19) aç bir kurt kanadı kırık atmacayı görür ve onu yemek ister. Ama atmaca kendisiyle doyamayacağını söyleyerek tepedeki sucuğu gösterir. Masalın sonunda kurt ölür ve masalda atmacanın zekâsını kullanması da insani özellikler taşıdığını göstermiştir (Karadavut, 2006, s.253).

Karga Padişah masalında (K.M.24) tuzağa düşen karga eğer serbest bırakılırsa oğlana her şeyi vereceğini söyler. Çocuk karganın peşinden gider. Çocuk karga padişahından açıl soframı ister. Karga padişah çocuğa istediğini verir. Masalda karga konuşur ve insanlarla iletişim halindedir. Bilge kişiliği ile masalda iyilik edenin iyilik bulacağı da karga üzerinden verilmiştir (Karadavut, 2006, s.183).

*En Küçük Çocuk* masalında (K.M.26) bir hanın rüyasında gördüğü mercan gözlü kuşu çocuklarının aramaya çıkması üzerine çocuklar kuşu bulmak uğruna çeşitli zor yolculuklardan geçerler, çocuk yolculuğunda Alp Karakuş'a rastlar ve Alp Karakuş'un yavrularını kurtarır ve mercan gözlü kuşu bulmasıyla masal sonlanır.

“Alp Karakuş olarak Kırgız masalında geçen bu karakter Türklerin aslında çok önemli varlıklarından olan Simurgtur. Bu kuş birçok Türk anlatısında olmakla birlikte özellikleri arasında yani masalarda, kötülerini yenen, kahramanlarını istediği her yere taşıyan ve onlara yol gösteren niteliktedir. Yaşam alanı ise bilinmeyen o Kaf dağının oradaki ağacın üzeri diye gösterilir. Aynı zamanda tabiatın koruyucusu uçtuğu anlarda rüzgâr, yağmur ve şimşekle tasvir edilmektedir” (Karadavut, 2010, s.77).

Alp Karakuş çocuğa iyilik karşısında yardımcı olması da tasvir edildiği gibi yardımsever ve koruyucu özelliğiyle gösterilmiştir.

Altın Kuş masalında (K.M.27) bir adamın her yıl tek meyve veren elma ağacından her sene elma çalınması üzerine çocuklarına nöbet tutturur. En küçük oğlu elmayı yalan kuşun kanadından telek koparmayı başarır. Çocuk bunun üzerine kuşu aramak için yolculuğa çıkar ve çeşitli zorluklardan geçerek altın kuşu babasına ulaştırır (Karadavut, 2006, s.203). Diğer masallardan farklı bir kuş çeşidi gösterilmiştir. Nadir bulunması masaldaki zorlu yolculuktan anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında önemli bir kuş çeşididir.

Rum Padişahı ile Turum Padişahı adlı masalında (K.M.33) Kıraankara güvercinlerin konuşmasından Turum padişahının oğlunun öldürüleceğini öğrenir (Karadavut, 2006, s.251). Masalarda güvercin simgesi kahramanın derinlerde ihtiyacı olan şeyle arasında bağlantıyı kurmaktadır. Güvercinlerin konuşması kahramana bir yol göstermiştir. Masalın sonun konuşmalar sayesinde çocuğu kurtarmıştır.

Han ile Sayatçı masalında, (K.M.36) Sayatçı Çomotoy'un bütün kuşların dilini bildiğini ve çok zengin olduğunu duyan zalim han bir bahane uydurup cezalandırmak için onu sarayına çağırır. Çomotoy kuşların altın, gümüş ve mücevherleri hanın çok uzak ülkelerden getirttiğini söyler. Han daha sonra Kuzgunun ölümsüzlük suyunun yerini bildiğini öğrenir. Geleceği bilen suna kuşu da Çomotoy'a hanın öldürüleceğini söyler (Karadavut, 2006, s.285). Masalda İki farklı kuş simgesi ortaya çıkmıştır. Suna kuşu geleceği bilen ve yol gösterici kuşları simgelemiştir. Kuş, neler olacağını söylemiştir ve bunun üzerine masalın sonunda han ölmüştür.

#### **3.6.4. Yılan Simgesi**

Yılan hem gerçekte hem masal ve mitolojilerde genelde olumsuz anlamda ortaya çıkmaktadır. Ancak bu varlıkların olumlu yanları da yok değildir. Yılanların başı olarak padişah yılanlarda olabilmekte ve çoğunlukla hazineleri korurken görünür. Masallardan örnek olarak Altın Yüzük (K.M.30) adlı masalda çocuk çarşıdan bir yılan satın alır yukarıda örnek verildiği gibi yılan hiçbir şeyin farkında olmayan bir şehzadedir. Yılan yardım eden çocuk yılan tarafından altın yüzükle mükâfatlandırılır (Bolçurov 1997, s.211-215). Bazı masalarda kahramanlar yılanı öldürür ve mallarına el koyarlar (Bolçurov 1997, s.38-40).



Tilkinin Dünürücü Oluşu masasında tilki, yılanların padişahına kendisini öldürmek için gelen handan kaçıp kurtulmasını söyler. Kimi Kırgız masallarındaysa yılanlar kutsal ve önemli varlıklar olarak değerlendirilir ama bunun tam tersi olarak ki çoğunlukla bu şekilde geçer Yılanların eski inanç kültürüne dayanır ve içinde şeytani özellikler barındırıldığı düşünülmektedir. Bu yüzden öldürülür. Bazı inançlarda yılan öldürülür ve yolun iki kenarına koyulur ki insanın işi ters gitmesin (Karadavut, 2010, s.78). Daha önce de anlatıldığı gibi masallar insanın inanç kaynaklarıyla etkileşim halindedir.

### 3.6.5. Elma Simgesi

“Elma, kültürün çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Türk anlatı geleneği ve sözlükler elmayı ata sayar yani tüm meyvelerin başında gelmektedir. Elmanın yetiştirilmesi kolay ve iklim çeşitliliğinden ötürü yayıldığı alanda çok büyüktür. Bu kadar önemli ve büyük alan kaplayan bir meyve olması sebebiyle elma, bir sembole dönüştürülmüştür” (Karakurt, 2011, s.26).

Elma, dünya üzerindeki pek çok mitolojik anlatıda bir simge olarak bulunmaktadır. Türk kültürü içinde de “elma; destan ve masal, gibi anlatılarda geçmektedir” (Şimşek, 1996, s.205). Yukarı da anlatılan türler arasında elma büyük önem taşımaktadır. İncelenen Kırgız masalları arasında elmadan ve onun meyvesini veren ağaçtan sıkça bahsedilmektedir. Masallarda elmanın farklı anlamlara geldiği farklı çalışmalarda konu edilmiştir. Koca'nın çalışmasına göre elman en çok bereket ve doğurganlık manaları taşımaktadır (Koca, 2012, s.62).

Anadolu sahasındaki masallardan yola çıkıldığında elma genellikle çocuksuzluk motifi olarak kullanılır. Çocuğu bir türlü olamayan bir kadın ve adama Hızır gelir ve elma uzatır. Bu elmayı yediklerinde çocukları olacağını söyler. Kırgız masallarında da bu şekilde elma simgesi işlev bulmaktadır. Anadolu sahasında olduğu gibi Kırgız sahasında da çocuğu olmayan kadın ve adamın rüyasında bir derviş belirir. Elma yardımıyla çocuk sahibi olacağını anlatır. Masalda elma yoluyla doğan çocukların savaşçı özellikler göstermesi dikkat çeker. Elma ağacı, yetiştirme koşulları göz önüne alındığında kışın sert ve çetin yerlerde yetiştiriliyordur. Bu da çocukla bağdaştırılarak kolay pes etmeyen, çetin ceviz olmasıyla gösterilir.

İncelenen Kırgız masalları içerisinde çocuksuzluk motifinin görüldüğü Karaç Baatır (Karaç Bahadır) adlı masal vardır. Masal şöyle başlar bir kadınla adamın evlatları yıllar önce devler tarafından kaçırılıp bir daha da getirilmemiştir. Adamla kadın çocuksuz kalırlar ve adamın rüyasına bir Hızır girer ve ona:

*“Neden böyle ağlıyorsun ağlamaya devam ederek eline hiçbir şey geçmeyecek şimdi kalk ve beni can kulağıyla dinle. Şu civarda bir çeşme göreceksin onun yanında da bir kutsal ağa var oraya git ve ağacın altında bir kurban kesin ve yatın. Sonra gökyüzünde size doğru bir elma düşecek sen onu yiyeceksin sabaha karşı da kızıl bir elma düşecek eşin de onu yesin” der ve ortalıktan hızlıca kaybolur”* (Karadavut, 2006, s.263).

İhtiyarın dedikleri bir bir çıkar ve elmaları yerler çok uzun süre geçmeden de kadınla adamın çocuğu dünyaya gelir.

Ele alınan Kırgız masallarının içinde elma eş bulma yöntemi olarak da kullanılmaktadır. Bu masallardan biri Talkamış. Masalda çocuk bie elmayı öylece fırlatır ve içinden *“kime değerse onunla evleneceğim”* der (Karadavut, 2006, s.275). Masalda kızın yanaklarının al al oluşunu ifadede elma kullanılmıştır. Kız; *“Küçük ağzılı, elma yanaklı”* şeklinde gösterilmektedir (Karadavut, 2006, s.277).

Kırgız masallarında Vezirin Kızı isimli masalda Sıypa adlı bir padişah vardır ve hiçbir şekilde bu padişah konuşmaz, kimse de onu konuşturamaz. Elma burada nesne görevindedir padişahı konuşturacak bir simgedir. Padişaha bir hikâye anlatılır bu hikâyedeki Elmanın sahibi şunları söyler: *“Bunun özelliği ölüyü diriltmektir”* der (Karadavut, 2006, s.325). Padişaha anlatılan hikâyeye göre elmayı kızın burnuna dokundurması gerekmektedir ve dokundurduğu an kız dirilir (Karadavut, 2006, s.327). Masaldaki elmanın vazifesiyle eş bulmaktır. Doğru eş seçiminde yardımcı olmuştur.

Altın Kuş masalında ise bir ağaç vardır. Bu ağacın ise şöyle bir özelliği vardır; her sene bir elma vermektedir. Bu ağaca sahip olan ihtiyar ise bu ağacı yedikçe gençleşmektedir. Sonra bir kuş elma ağacının elmalarını yer ve adamın üç çocuğu sırasıyla nöbet tutmaya başlar. Küçük oğlu kuşu yakalamaya çalışırken bir tane tel koparır (Karadavut, 2006, s.203). Masala göre ağacın sahibi kendisini gençleştiren elmayı yemediği sürece yaşlanmaktadır.

Ağaçtaki kuşu aramaya koyulan çocuklardan küçük çocuğa bu zorlu mücadelesinde bir kurt yardım eder. Kurt yardım ederken bu mücadelede elma sembolü, koruyuculuk vasfıyla kurdun elma ağacının arkasına saklanmasıyla verilmeye çalışılmıştır (Karadavut, 2006, s.207). Sonuç olarak incelenen masalarda elmanın fazlaca sembolik kullanıma sahip olduğu ve bunların farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda elma üzerinden ifade edilen renk simgeçiliği de dikkat çekicidir. Elma renginin dahi farklı şekilde anlamlar ifade ettiği gösterilmiştir.

#### 4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Psikoloji bilimiyle edebiyatın masallar üzerinden birleştiği bu çalışmada birtakım bulgulara rastlanmıştır. Çalışmanın odağı olan masallar, insanoğlunun oluşumundan beri süregelen, yaşadığı toplumun kültüründe doğaüstü varlık ve canlıların yer aldığı, gerçek veya olağanüstü konuları içeren önemli bir tür olması sebebiyle incelemeye alınmıştır. Kırgız edebiyatında yapılan çalışmalar da göz önüne alınarak değerlendirme yapıldığında zengin ve köklü bir kültüre sahip olan Kırgız sahası araştırma alanı olarak ele alınmaya değerdir. Kırgız masalları üzerine yapılan çalışmalarda genellikle masallar motif bakımından incelenmiş ve sınıflandırılmaya tabii tutulmuştur. Arketipsel Sembolizm bağlamında sahaya ait bir masal inceleme çalışmasına rastlanmamıştır. Çalışma bu anlamda, alana katkı sağlamak masal metinlerini sembolik açıdan incelemek ve arketipsel yöntem bağlamında Kırgız masallarını yorumlamak için ortaya konmuştur.

Tespit edilip araştırılan Kırgız sahası masal metinleri incelenmeye başlanmadan önce psikolojideki bazı temel kavramların ne olduğu kavranmaya çalışılmıştır. Analitik psikolojinin masal üzerindeki yeri anlaşılmasına çalışılmıştır. Böylece incelenen masallar aracılığıyla arketipsel sembolizmde Jung'un görüşüne göre bilinçten bilinçdışına yani her şeyin görülen yanından anlaşılmayan yanına doğru bir yolculuğa çıkıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kahramanın macerasında belli başlı arketiplerin varlığı tespiti edilmiştir.

İncelenen masalarda varlığı belirlenen arketipler arasında en dikkat çeken ve çokça yer kaplayan arketip ben (kendilik) arketipidir. Ben denen arketip aslında kişinin kendini bulma yolculuğudur ve aynı zamanda bütün arketiplerin merkezini oluşturmaktadır. Kahramanın başına bir hadise gelir bunun üzerine yolculuğa çıkar ve her şeyin başında merak unsuru bulunur. Merakı üzerine yolda başına birçok olay gelir. Yolculuğun sonunda olgunlaşır ve büyür ve masalın sonunda nihai ödülüne kavuşmuş ve kendini gerçekleştirmiş olur. Masalarda ödüller kavuşma, mutluluk, ödül gibi öğelerdir.

Kahramanların asıl benliklerinin arkasında bastıramadıkları takdirde gölge kişiliğin yani ikinci benliklerin doğmasına sebep olan persona arketipi, Kırgız masalları bağlamında kahramanın taktığı büründüğü maske aptallık, salaklık, saflık, kişinin giyim kuşamı şeklinde gösterilmiştir.

Kahraman yolculuğundaki önemli arketiplerden olan yaşlı birey arketipi Kırgız masallarında hem yaşlı kadın, hem de yaşlı erkek olarak ortaya çıkmaktadır. İncelenen masalarda bu arketip karaktere yardım eden, onun yoluna ışık tutan, kahramanı zorlu

mücadelelerden kurtaran bazen de ne yapması gerektiğini anlatan, asıl ödüle nasıl ulaşacağı konusunda rüyalarda tezahür eden (çocuğu olmayan çifte yardım etmesi) genelde ak sakallı, Hızır, derviş ve dede kılığında belirmektedir

Kolektif bilinçdışından etkilenen önemli arketiplerden olan anne baba arketipleri, bilinçdışının ilk imgesi anne arketipi bağlamında kabul görmektedir. Çünkü anne insan doğduğunda ilk etkileşime girdiği kişidir. Kırgız masallarında, annenin olumlu olduğu kadar olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Masallarda anne gerçek hayatta da olduğu gibi burada da kahramanın hep arkasında olup onu destekleyen, ona şefkat gösteren, koruyan ve kollayan olduğu kadar üvey anne ve cadı kadın şekilleri de vardır. Onlar ise şeytani, zulüm eden, hile yapan, yalan söyleyen ve şikâyet edip kötücül unsurlar olduğu tespit edilmiştir.

Masallarda, baba arketipi de anne arketipi gibi hem olumlu hem olumsuz özelliklerde bulunmuştur. Kırgız masallarında, pozitif tarafları bulunan baba da anne gibi koruyup yardım eder, destekler, hep yardımcı olur ve desteğini geri çekmesi gereken zamanı da iyi ayarlar. Görevi bittiği an gider ve kahramanı yolculuğunda büyümesi için baş başa bırakır. Negatif yöndeki baba arketipinin ise daha zalim, baskın, otoriter ve despot olduğu görülmektedir. Ayrıca çocukların babanın gözüne girebilmek için uğraş vermesi gölge arketipinin çıkmasına yol açmıştır.

Masal kahramanlarının bilinçdışında karşılaştıkları önemli arketiplerden biri olan gölge arketipinin, Kırgız masallarında en çok kullanım bulan arketiperden olduğu tespit edilmiştir. Gölge arketipiyle olumsuz öğeler karşımıza kıskançlık, nefret, korku, zulüm, nefsin kontrol edememe gibi kavramlarla tezahür etmiştir. Kahramanların, bilinçdışında bastırdıkları bu eksi yönlü, kötücül unsurlardan arınmaları, bireleşmek adına sorunlardan da kurtulmuş oldukları biçiminde yorumlanabilir. Kahramanların içlerinde bastırdıkları duygular kadar bastıramadıkları duygularda vardır. Kontrol altına alamadıkları anda tehlikeli sonuçların doğmasına sebep olmuşlardır.

Simgesel arketiplerden her bir simgenin, arketipsel yapıda çeşitli bilinçdışı unsurları simgelediği görülmüştür. Annenin; çocuksuzluğun çözümü olarak elma simgesinin varlığı; yılan simgesiyle bilgeliğin ve yardımseverliğin; kuş ile özgürlüğün ve insan ruhunun benzerlik gösterdiği hem olumlu hem olumsuz yapıda olduğu tespit edilmiştir.

Kırgız masallarının her biri, arketipsel ve sembolik olarak incelendiğinde, kahramanların başlarından geçen olayların aslında insanın kendini anlaması ve tanınması ve kendisini gerçekleştirme sürecini ifade ettiği fark edilmiştir. Masallarda, sevdiğine kavuşmanın, düşmanını yenmenin, padişah olmanın ya da servet kazanıp istediğini elde

etmenin, bilinç ile bilinçdışında bir bütünlüğü kavuşmanın yaşandığı tespit edilmiştir. Her bir masalda birden fazla arketipin bulunduğu ve masalların sonunda ve kahramanların yolculuklarında psişe ile bilinçdışı arasında asıl aradıklarının kahramanın bireyleşmesi ve bilgeleşmesi olduğu kanısı ortaya çıkmıştır. Tespit edilen bu bulgularda çeşitli hayvanlar ve simgeler yoluyla masalların insan düşüncesinde yer alan olguları işaret ettiği anlaşılmıştır.

## KAYNAKÇA

- Alangu, T.(1983). Türkiye folkloru el kitabı. Adam Yayıncılık.
- Aslan, A.& Arapova A. (2017). Kırgız masalları. Kömen Yayınları.
- Bahadır, A.(2010). Jung ve din, İz Yayıncılık.
- Bakırcı, N. & Türkan, H.K. (2018). Kırgız masallarında fakirlik. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 6(15), 705-714.
- Bayat, F. (2011). Mitolojiye giriş. Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Bolçurov, T.(1997). Kırgız el comoktoru, Şam Baspası,
- Campbell, J. (2010). Kahramanın sonsuz yolculuğu. (S. Gürses, Çev.). Kabalcı Yayınları.
- Cassirer, E. (2005). Sembolik formlar felsefesi II mitik düşünme. (M. Köktürk Çev.). Hece Yayınları.
- Çobanoğlu Ö. (2008). Halk Bilimi araştırma kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş. Akçağ Yayınları
- Çoruhlu, Y. (2011). Türk mitolojisinin ana hatları. Kalbaycı Yayınları.
- Dor, R. (2022). Kırgızlar ve anlatı kültürleri. Kültür Araştırmaları Dergisi, 15, 358-361.
- Durbilmez, B. (2007). Kırım Türk halk anlatılarında sayı simgeciliği. Milli folklor Dergisi, 19(76), 177-190.
- Ege, F. (2015). Arketipsel Sembolizm Bağlamında Kuzeydoğu Anadolu Masallarının Analizi [Doktora tezi, Ardahan Üniversitesi].
- Eliade, M.(1993). Mitlerin özellikleri. (S. Rıfat Çev.) Simavi Yayınları.
- Emre, İ.(2006). Edebiyat ve psikoloji. Anı Yayıncılık.
- Eyüpoğlu İ.Z, (2010). Bütün yönleri ile Bektaşilik. Der Yayınları.
- Frazer, J. G. (1991). Altın dal, dinin ve folklorun kökleri I. (Doğan M. H. Çev.). Payel Yayınevi.
- Freud, S. (1996). Psikanaliz üzerine. (K. Sıpal Çev.). Cem Yayınevi.
- Fromm, E. (2015). Rüyalar masallar mitler. (A. Arıtan & K. H. Ökten Çev.). Say Yayınları.
- Fordham, F.(1997). Jung. (A. Yalçiner Çev.). Say Yayıncılık.
- Geçtan, E.(1998). Psikanaliz ve sonrası. Remzi Yayınları.
- Gültekin M. (2017). Kazan Tatar Türklerinde masal anlatma geleneği. Sosyal Bilimler Dergisi, 7(14), 358-373.

- Güvenç, A.Ö. (2009). Kırk sayısının Halk Edebiyatı ürünlerinde kullanımını üzerine bir inceleme. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 16(41), 85-97.
- Jung, C.G. (2006). Analitik psikoloji. (E.Gürol, Çev.). Payel Yayınevi.
- Jung, C.G. (2003). Dört arketip, (Z. A.Yılmaz, Çev.). Metis Yayınları
- Jung, C.G. (2019). Dönüşüm sembolleri, ( F. Gürbüz Çev.). Alfa Yayınları.
- Jung, C. G. (2017). İnsan ve sembolleri (İlgün, H. M. Çev.). Kabalcı Yayınları
- Jung, C.G.(2021). Rüya analizleri. (A. Beyaz, Çev.). Pinhan yayıncılık.
- Kabilbekova, T. (1997). Kırgız halkının ortaya çıkışı. Bilig/ Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 32-48.
- Kafalı, M. (1996). “Türk kültüründe renkler”, Nevruz ve renkler, renkler, Türk dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi: 49-53.
- Karadavut, Z. (2006). Kırgız masalları. Kömen Yayınları.
- Karadavut, Z. (2010). Kırgız masallarında mitolojik unsurlar. Milli Folklor Dergisi, 22(85), 71-80.
- Karakurt, D. (2011). Türk Söylence Sözlüğü. Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü,
- Koca, S. K. (2012). Türk Kültüründe Sembollerin Dili. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Korkmaz, R. (2009). Metaforik dönüştürme biçimleri ve efendi-köle diyalektiği bakımından beyaz kale. Bilig Dergisi, 50, 119-130.
- Namlı, T. (2007).Arketipsel Sembolizm Açısından Elif Şafak’ın Pinhan Romanının İncelenmesi. International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic. 2 (4), 1210-1230.
- Osmonov, O.C. (2013). Eski Kırgızlar. (V. Kurban Çev.) Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2(3), 147-166.
- Özen, Ö. (2020). Psikanaliz ve edebiyat: İki terapötik yoldaş. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(1), 9-16.
- Özlu, Z. (2015). Kırgız adı ve inançları ile ilgili bazı bulguların Türk dünyası vatandaşlığı bağlamında önemi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4(1), 98-104.
- Rayman, H. (2002). Nevruz ve Türk kültüründe renkler. Millî Folklor Dergisi, (11)53, 10-15.

- Sambur, B.(2005). Bireyselleşme yolu. Elis Yayınları.
- Saray, M. (2014). Yeni Türk Cumhuriyetleri tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Schimmel, A. (2000). Sayıların gizemi. Kalbaycı Yayınları.
- Schultz, D. P. & Schultz, S. E.(2007). Modern psikoloji tarihi (Y. Aslay Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Serrican, E. (2015). Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramındaki arketip kavramının edebiyata yansımaları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1205-1215.
- Sömen, O. (2019). Dede Korkut boylarında geçen formülistik sayıların izleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 121(238), 29-50.
- Stevens A.(2014). Jung. (N.Örge, Çev.). Dost Kitabevi.
- Şen, S. (2007), Elazığ masallarında renkler, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Semineri).
- Şimşek, E. (1996). Türk folklor ve halk edebiyatında Elma. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 105, s.203-216.
- Tekgöl, I. K. (2020). Tunceli Masallarına Arketipsel Sembolik Bir Yaklaşım [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi].
- Turna, M. (2020). Edebiyat ve Psikanaliz üzerin. *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER)*, 4(1), 1-17.
- Yağbasan, M & Aşkın, N. (2006). Renklerle iletişim ve ulusal tv logolarının göstergebilimsel (dilbilimsel, grafiksel, renksel) analizi. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 126-134.
- Yazgan İnanç, B. & Yerlikaya, E.E.(2012). Kişilik kuramları. Pegem Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (1994). Kırgız Halk Masalları (Motif İndex ve Tercüme) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].



## EKLER

## EK 1. Tez Etik Kurul Onay Formu

T.C. ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ							
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU							
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ							
T.C. NOSU							
ADI VE SOYADI	Betül Begüm KARADAYI						
ÖĞRENCİ NO	2021012014						
TEL. NO.							
E - MAIL ADRESLERİ							
ANA BİLİM DALI	Türk Dili ve Edebiyatı						
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ						
İSTEKTE BULUNDUĞU DÖNEME AIT DÖNEMLIK KAYDININ YAPILIP YAPILMADIĞI	05/07/2023 - BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.						
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER							
TEZİN KONUSU	Arkeopsel Kuram Bağlamında Kirgiz Masallarının İncelenmesi						
TEZİN AMACI	Kirgiz masallarını arkeopsel sembolizm bağlamında değerlendiren herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu tespitin yolu çıkılarak seçilen tür ve sahada ilgili alan göz önünde bulundurularak hazırlanan bu çalışmaya alana katkı sağlanacağı umulmaktadır. Yapılan çalışmaya Türk kültürünün önemli bir parçası olan ve zengin bir geleneği bulunan Kirgiz sahalarına ait masalların arkeopsel bakış açısıyla sembolik açıdan değerlendirilmesiyle masallardaki arketipleri tespit etmek, incelemek, elde edilen verileri tasnif etmek amaçlanmıştır.						
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Bu çalışma, yazılı kaynak taranması yapılarak elde edilen eli Kirgiz masallarının arkeopsel sembolizm bağlamında değerlendirilmesini içermektedir. Değerlendirilen bu maddelerin psikolojik Carl Gustav Jung'un ortaya koyduğu bir kavram olan arkeopsel sembolizm kuramı açısından araştırılıp, self benlik, gölge, yüce beniy vb. arkeopsel açıdan sembolik olarak incelenmiştir. İlk başta görülmeyen sembollerin zaman içerisinde insanların karşılaştığı benzer olayların davranışlarına yansıtılması anlamına gelen arketip kavramı Kirgiz masal metinleri üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle çalışma sahalarının oluşumunu sağlayan tarih, coğrafi ve kültürel zemin hakkında bilgiler verilmiştir. Kirgiz masallarını oluşturan altyapıya dair bir bakış açısı geliştirilmek amacıyla ilk olarak Kirgizlerin tarihi, kültürü incelenmiştir. Ardından Kirgiz mit ve Kirgiz masalları üzerine yapılmış araştırmalar değerlendirilmiştir. Daha sonra arkeopsel sembolizm konusunun daha iyi kavranabilmesi için kurama dair temel kavramlar üzerinde durulacaktır. Kirgiz masallarında yer alan arketipler tespit edilerek olup, metinler de örnek olarak verilen unsurlar arkeopsel sembolizm bağlamında masa üzerinden tetkik edilmiştir. Arkeopsel sembolizmin psikolojik amacı eserde ilk başta görülmeyen semboller arketip ile ortaya koymaktır.						
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI							
İN ALINACAK OLAN KURUMA AIT BİLGİLER (KURUMUN ADI- SÜBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İL - İLÇESİ)							
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇESİNDE/ HANGİ KURUMUN/ HANGİ BÖLGESİNDE/ HANGİ İLİNDE/ HANGİ KÖYLERDE/ HANGİ ORMAN/ KÖYLERDE/ NE UYGULANACAK/ GİBİ AYRINTILI BİLGİLER							
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AIT ANKETLERİN ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAKI							
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İNİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADITT/SAYFA OLSUNLARINA AIT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) ..... (.....) Sayfa ..... Ölçeği: 2) ..... (.....) Sayfa 3) ..... (.....) Sayfa 4) ..... (.....) Sayfa						
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Betül Begüm KARADAYI	ÖĞRENCİNİN İMZASI: 07 / 2023						
Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.							
TARİHİ							
TEZ / ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU							
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilmektedir.							
2. Anılan konu ..... faaliyet alanı içerisine girmektedir.							
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ ONAYI				
Begüm KURT	Adı - Soyadı: .....	Adı - Soyadı: .....	Adı - Soyadı: .....				
Dr. Öğr. Üyesi	Unvanı: .....	Unvanı: .....	Unvanı: .....				
Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.	İmzası: ..... / 20...	İmzası: ..... / 20...	Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.				
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AIT BİLGİLER							
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHINKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz AYNER GÖZLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa TEVİK ODMAN	Adı - Soyadı: .....	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU	Adı - Soyadı: Feri İNOZU
Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: .....	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.
Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.	Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.	Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.	Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.	Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.	İmzası: ..... / 20...	Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.	Evrak aslı enstitü müdürlüğünde ıslak imzalıdır.
- Asil Üye	Üye	Üye	Üye	Üye	Etik Kurulu Jüri Üyesi	Yedek	
OY BİRLİĞİ İLE							
OY ÇOKLUĞU İLE							
OY ÇOKLUĞU İLE							
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTLI OLACAK ŞEKLDE YAZILACAKTIR.							

**Ek 2. Çağ Üniversitesi Tez Etik İzin İstek Yazısı**

T.C.  
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2300006400  
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği  
Kurulu Kararı Alınması Hk.

06.07.2023

**REKTÖRLÜK MAKAMINA**

**İlgi:** Rektörlük Makamının 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazısı.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans Programlarında tez aşamasında kayıtlı olan **Öykü EŞBERK, Aysenur PERÇEM, Metin BOLAT, Betül Begüm KARADAYI, Hatice DANIŞOĞLU, Özlem ERİN, İzzettin BİLGİN, İbrahim Ata Can CEREN** isimli öğrencilerimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : 8 adet öğrenciye ait tez evrakları dosyası.

**EK 3. Üniversite Tez Etik İzin Onay Yazısı**

T.C.  
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ  
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2300006805  
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği  
Kurul İzni Hk.

17.07.2023

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

İlgi : a) 04.07.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300006329 sayılı yazınız.  
b) 06.07.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300006400 sayılı yazınız.  
c) 07.07.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300006435 sayılı yazınız.  
ç) 22.06.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300006224 sayılı yazınız.  
d) 21.06.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300006182 sayılı yazınız.  
e) 10.07.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300006515 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen **Önder Parlakyıldız, Şevval Ceyhan, Nazife Nisa Ok, Mücahit Günay, Mehmet Serkan Balta, Ali Deniz Görhan, Büşra Ergül, Hasan Oran, Kardelen Aynacı, Öykü Eşberk, Aşenur Perçem, Metin Bolat, Betül Begüm Karadayı, Hatice Danişoğlu, Özlem Erin, İzzettin Bilgin, İbrahim Ata Can Ceren, Muhammed Batuhan Gün, Fahriye Aycan Şahin, Halil Bilsay Tezel ve Gamze Özt Demir Aydoğan** isimli öğrencilerimize ait tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ  
Rektör Yardımcısı